

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SUYÛTÎ'NİN ed-DÜRRÜ'L-MENSÛR fî't TEFSÎR bi'l-
ME'SÛR ADLI ESERİNDE ESBÂB-I NÜZÛL**

Emine Sümeyye TAŞTEKİN

Danışman:
Prof. Dr. Ömer DUMLU

İZMİR-2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Suyuti’nin ed-Dürrü’l-Mensûr fi’t Tefsir bi’l Mesûr Adlı Tefsirinde Esbâb-ı Nüzul” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2019

Emine Sümeyye TAŞTEKİN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Suyuti'nin ed-Dürrü'l-Mensûr fi't Tefsir bi'l Mesûr Adlı Eserinde Esbâb-ı Nüzul

Emine Sümeyye TAŞTEKİN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tefsir Programı

Çalışmamız Celâleddin es-Suyûtî'nin “ed-Dürrü'l-Mensûr fi't Tefsir bi'l Mesûr” adlı tefsirinde, esbâb-ı nüzul rivayetlerine yaklaşımını konu edinmektedir.

Bu tez, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında araştırmanın amacı, önemi, konusu ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde ilk olarak Suyuti'nin, istifade ettiği kaynaklara yer verilmiştir. Sonrasında müfessirin esbâb-ı nüzul rivayetlerini nerede ve ne şekilde sunduğu rivayet, ayet ve sure açısından ele alınmıştır. Ayrıca Suyuti'nin esbâb-ı nüzul rivayetlerinde değindiği diğer konulardan bahsedilmiştir. Sözünü ettiğimiz bu başlıklar örneklerle anlatılarak Suyuti'nin esbâb-ı nüzul rivayetlerindeki metodu tespit edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde Suyuti'nin esbâb-ı nüzul rivayetleri için kullandığı ifadeleri takdim tarzı ve isnad konusuna olan yaklaşımı ele alınmaya çalışıldı.

Çalışmamız sonuç bölümüyle son bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Suyuti, ed-Dürrü'l-Mensur, Esbâb-ı nüzul.

ABSTRACT

Master's Thesis

Esbâb-ı Nüzul in Suyuti's al-Durr al-Manthur fi Tafsir bi'l Ma'thur

Emine Sümeyye TAŞTEKİN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Tafsir Program

Our study focuses on Celâleddin es-Suyûti's approach to the narratives of asbâb al-nuzûl in the commentary titled "Al-Durr Al-Manthur Fi Tafsir Bil-Ma'thur".

This thesis consists of an introduction and two chapters.

In the introduction part, we gave information about the purpose, importance, subject, and method of the research.

In the first chapter, we first mentioned the sources that Suyuti benefited from. Afterwards, we discussed where and how the mufasssir presented the narratives of asbâb al-nuzûl in terms of narration, verse, and surah. We also discussed the other subjects that Suyuti touched upon in the narrations of asbâb al-nuzûl. We tried to determine the method of Suyuti in the narrations of asbâb al-nuzûl by explaining these titles with examples.

In the second part, we tried to present the expressions used by Suyuti for narrations of asbâb al-nuzûl and his approach to isnad.

Our study ended with the conclusion section.

Keywords: Tafsir, Suyuti, Al-Durr Al-Manthur, Asbâb al-Nuzûl.

**SUYUTİ'NİN ED-DÜRRÜ'L-MENSÛR Fİ'T TEFSİR Bİ'L MESÛR ADLI
ESERİNDE ESBÂB-I NÜZUL**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SUYUTİ'NİN ESBÂB-I NÜZUL RİVAYETLERİNDEKİ METODU

1.1. ESBÂB- NÜZUL KAYNAKLARI	4
1.1.1. Tefsir Kaynakları	4
1.1.1.1. Taberi	4
1.1.1.2. İbn Ebû Hâtim	5
1.1.1.3. İbnu'l-Munzir	7
1.1.1.4. Abd b. Humeyd	8
1.1.1.5. Ebu's-Şeyh	8
1.1.1.6. İbn Merdûye	9
1.1.1.7. Nehhâs	10
1.1.2. Hadis Kaynakları	12
1.1.2.1. Buhari	12
1.1.2.2. Müslim	13
1.1.2.3. Tirmizi	14
1.1.2.4. Ebu Davûd	15
1.1.2.5. Nesai	16

1.1.2.6. İbn Mâce	17
1.1.2.7. Said b. Mansur	18
1.1.2.8. Taberani	19
1.1.2.9. Abdurrezzak b. Hemmâm	21
1.1.2.10. İbn Ebû Şeybe	22
1.1.2.11. Bezzâr	23
1.1.2.12. Hâkim	24
1.1.2.13. Ebu Nuaym	25
1.1.2.14 Beyhâki	26
1.1.3. Tarih Kaynakları	28
1.1.3.1. İbn İshâk	28
1.1.3.2. İbn Sa'd	29
1.1.3.3. İbn Asakir	30
1.2. ESBÂB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİ ELE ALIŞ ŞEKLİ	31
1.2.1. Rivayet Açısından	31
1.2.1.1. Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerini Ayetin Tefsirine Başlamadan Önce Vermesi	31
1.2.1.2. Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerini Ayetin Tefsiri Bölümünde Vermesi	33
1.2.1.3. Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerini Ayetin Tefsirinin Sonunda Vermesi	34
1.2.1.4. Ayeti Açıklamak İçin Sadece Esbâb-ı Nüzul Rivayetine Başvurması	36
1.2.1.5. Rivayetleri Sadece Bir Raviden Nakletmesi	37
1.2.1.6. Rivayetleri Birkaç Raviden Birleştirilerek Nakletmesi	39
1.2.1.7. Esbâb- Nüzul Rivayetlerinin Farklı Varyasyonlarını Vermesi	40
1.2.1.8. Farklı Ayetler İçin Aynı Esbâb- Nüzul Rivayetlerini Kullanması	43
1.2.2. Ayet Açısından	44
1.2.2.1. Bir Ayet İçin Tek Bir Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi	45
1.2.2.2. Bir Ayet İçin Birden Fazla Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi	46
1.2.2.3. Bir Grup Ayet İçin Ortak Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi	52

1.2.2.4. Ayetin Bir Bölümü Hakkında Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi	53
1.2.2.5. Ayetin Bölümlerinin İki Farklı Olay Üzerine İnmesi	54
1.2.2.6. Kelime Anlamı Açıklamada Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Kullanması	56
1.2.2.7. Bir Önceki Ayetin Bir Sonraki Ayete Nüzul Sebebi Olması	58
1.2.2.8. Bir Ayetin Başka Ayete Nüzul Sebebi Olması	60
1.2.2.9. Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerinde Ayetler Arasında Bağlantı Kurması	61
1.2.3. Sure Açısından	63
1.2.3.1. Sureye Başlamadan Genel Esbâb-ı Nüzul Rivayetine Değınmesi	64
1.2.3.2. Bir Sure İçin Tek Bir Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi	64
1.2.3.3. Bir Sure İçin Birden Fazla Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi	66
1.3. ESBÂB-I NÜZUL RİVAYETLERİNDE DEĞİNDİĞİ DİĞER KONULAR	68
1.3.1. Surelerin Mekki ve Medeni Oluşuna Değınmesi	68
1.3.1.1. Sırf Mekki Sureler	69
1.3.1.2. Medeni Ayetlerin Yer Aldığı Mekki Sureler	69
1.3.1.3. Sırf Medeni Olan Sureler	70
1.3.1.4. Mekki Ayetin Yer Aldığı Medeni Sure	70
1.3.1.5. Mekki ve Medeni Oluşunda İhtilafa Yer Verdiğı Sureler	71
1.3.2. Rivayetleri Verirken Nüzul Zamanına Değınmesi	72
1.3.3. Rivayetleri Bir Mekâna Tahsis Etmesi	73
1.3.4. Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerini Şahıslarla İlişkilendirmesi	75
1.3.5. Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerini Topluluklarla İlişkilendirmesi	76
1.3.6. Nüzul Ortamını Yansıtan Rivayetlere Yer Vermesi	77
1.3.7. Hz. Peygamber'in Söylediğı Sözü Tasdik Eden Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi	79
1.3.8. Soru Üzerine Nazil Olan Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Nakletmesi	80
1.3.9. Esbâb-ı Nüzul ve Nesh Meselesi	81
1.3.10. Esbâb-ı Nüzul Ve Fıkhi Meseleler	82

1.3.11 Daha Önce Geçmiş ve ya İleride Gelecek Olan Olaylar Hakkında Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi	83
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

SUYUTİ TEFSİRİNDE ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİN TAKDİM TARZI VE İSNADI

2.1. SUYUTİ TEFSİRİNDE ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİN TAKDİM TARZI86

2.1.1. Rivayetin Başında Kullandığı Nüzul İfadeleri	87
2.1.1.1. Bu Ayet . . . Hakkında Nazil Oldu (نزلت في)	87
2.1.1.2. Bu Ayet ... Hakkında Nazil Oldu (نزلت هذه الآية في)	88
2.1.1.3. Bu Ayet ... Hakkında İndi (انزلت في)	88
2.1.1.4. Bu Ayet . . . Hakkında İndi (انزلت هذه الآية في)	90
2.1.2. Rivayetin Sonunda Kullandığı Nüzul İfadeleri	91
2.1.2.1. Bunun Üzerine Yüce Allah Bu Ayeti İndirdi (فانزل الله)	91
2.1.2.2. Bunun Üzerine Yüce Allah Bu Ayeti İndirdi (فانزل الله الآية)	92
2.1.2.3. Bunun Üzerine Allah Teâla Bu Ayeti İndirdi (فانزل الله تعالى الآية)	93
2.1.2.4. İşte Bu Konuda Yüce Allah Bu Ayeti İndirdi (فانزل الله في ذلك الآية)	94
2.1.2.5. Bunun Üzerine Bu Ayet Nazil Oldu (فنزلت)	95
2.1.2.6. Bunun Üzerine Bu Ayet Nazil Oldu (فنزلت الآية)	96
2.1.2.7. Bunun Üzerine Bu Ayet Nazil Oldu (فنزلت هذه الآية)	97
2.2.2.8. Bunun Üzerine Yüce Allah Buyurdu (فقال الله)	97
2.2.2.9. Ve Bu Ayet Nazil Oldu (و نزلت)	98
2.2.2.10. Yüce Allah Bu Ayeti İndirdi (وانزل الله)	99
2.2. ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNDE İSNAD	100
2.2.1. Sahabeye İsnad Edilen Rivayetler	101
2.2.1.1. Abdullah b. Abbas	101
2.2.1.2. Abdullah b. Mes'ud	102
2.2.1.3. Abdullah b. Ömer	104

2.2.1.4. Abdullah b. Zübeyr	105
2.2.1.5. Ali b. Ebu Talib	106
2.2.1.6. Berâ b. Azib	108
2.2.1.7. Cabir b. Abdullah	110
2.2.1.8. Ebu Hureyre	111
2.2.1.9. Ebû Said el-Hudri	112
2.2.1.10. Hz. Âişe	114
2.2.1.11. Enes b. Mâlik	115
2.2.1.12. Ömer b. Hattab	117
2.2.1.13. Sa'd b. Ebû Vakkas	119
2.2.1.14. Ubey b. Ka'b	120
2.2.1.15. Ümmü Seleme	121
2.2.1.16. Zeyd b. Sâbit	123
2.2.2. Tabiin Müfessirlere İsnad Edilen Rivayetler	124
2.2.2.1. Katade	124
2.2.2.2. Said b. Cübeyr	125
2.2.2.3. Mücahid	127
2.2.2.4. İkrime	128
2.2.2.5. Said b. Müseyyeb	129
2.2.2.6. Ebu'l Aliye	131
2.2.2.7. Hasan-ı Basri	132
2.2.2.8. Mukatil b. Hayyan	133
2.2.2.9. İbn Cüreyc	135
2.2.3. Rivayetlerin Senedlerinin Sahih, Hasen, Ceyyid veya Zayıf Oluşuna Değınmesi	136
2.2.4. Falanca Vasıtasıyla Falancadan	140
SONUÇ	143
KAYNAKÇA	146

KISALTMALAR

b.	Bin(ibn/oğlu)
bkz	Bakınız
h	Hicri
Hz.	Hazreti
m.	Miladi
çev.	Çeviren
s.	Sayfa
ö.	Ölüm Tarihi
thk.	Tahkik Eden
ty.	Basım Tarihi Yok
ts.	Tarihsiz
vb.	Ve Benzeri
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi Ve Sellem

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmada, Suyuti'nin, tefsir alanında en hacimli kaynaklar arasında yer alan, içeriğinin zenginliğinden dolayı İslami araştırma yapan kişilerin göz ardı edemeyeceği nitelikteki ed-Dürrü'l-Mensur fi't Tefsir bi'l Mesûr adlı tefsirinde naklettiği esbâb-ı nüzul rivayetlerinin tespiti amaçlanmaktadır.

Durru'l-Mensûr, ulumu'l-Kur'an, esbâb-ı nüzul, nasih-mensuh, kıraat, fedâilu'l-Kur'an, siyer ve tarih ile ilgili nakiller ve gramer, dil, şiir gibi konularda aktarılan rivayetlerle çok yönlü bir özelliğe sahiptir. Gayemiz müfessirin bu geniş kapsamlı hüviyete haiz olan eserini esbâb-ı nüzul yönüyle incelemektir.

Esbâb-ı nüzul, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren, Kur'an'ı anlama faaliyetlerinde müfessirler, muhaddisler ve fıkıh âlimleri ve hatta tarihçiler nezdinde önemli bir yer tutmuştur. Suyuti'nin de bu ilmi ne denli önemseydiğini hem tefsirinde fazlaca esbâb-ı nüzul rivayetleri nakletmesinden hem de bu alanda müstakıl bir eser olan Lübâbu'n-Nükûl adlı eserini kaleme almasından anlamaktayız. Müfessirin ed-Dürrü'l-Mensur isimli eserinde ciddi bir yer tutan esbâb-ı nüzul rivayetlerinin, bu alan ile ilgilenen şahıslara fayda sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Müfessirin tefsirinde meşhur olan kaynakların yanında Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, Ebu's-Şeyh, İbn Merduye, Said b. Mansur gibi, eserleri günümüze kadar ulaşmayı başaramamış âlimlerin eserlerinden genelde Kur'an ilimleri, özelde konumuz olan esbâb-ı nüzul ile ilgili çok sayıda nakil yapmıştır. Biz de çalışmamızda bugün elimizde olan kaynakların yanında Suyuti'nin yukarıda belirttiğimiz âlimlerden nakilde bulunduğu esbâb-ı nüzul rivayetlerine de sıklıkla yer verdik. Tespit edip aktarmış olduğumuz bu rivayetlerin akademik camia için fayda sağlayacağı kanaatindeyiz.

II. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ

İslam tarihi boyunca esbâb-ı nüzul ilmi Kur'an'ı Kerim'i anlamak isteyenler için önemli bir kaynak olmuştur. Çünkü nüzul sebeplerinin bilinmesi ayetlerde kastedilen mananın kolay bir şekilde anlaşılmasına vesile olmuştur. Tarihten günümüze kadar pek çok âlim bu konu hakkında araştırma yapmış ve eserlerinde nüzul sebeplerini zikrederek, bu rivayetler ışığında Kur'an ayetlerini anlamaya çalışmışlardır. Bu kişilerden biri de Celaleddin es-Suyûti'dir. O, ed-Dürü'l-Mensur fi't Tefsir bi'l Mesur adlı eserinde çok sayıda esbâb-ı nüzul rivayetini nakletmiştir. Biz de konunun önemine binaen söz konusu tefsirde geçen esbâb-ı nüzul rivayetlerini ele alıp incelemeyi amaçladık.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Suyuti'nin esbâb-ı nüzul rivayetlerini aktarırken izlemiş olduğu metodu sunmaya çalıştık. Müfessirin eserinde hangi kaynaklardan yararlandığını, rivayetleri daha çok tefsirin hangi kısmında ve ne şekilde verdiğini, bunun yanı sıra esbâb-ı nüzul rivayetlerinde değindiği diğer konuları örneklerle tespit ettik.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Suyuti'nin rivayetleri hangi nüzul kalıpları ile kullandığını ve rivayetlerin senedlerini ne şekilde ele aldığını araştırdık. Araştırmamızda metod olarak evvela Suyuti'nin naklettiği esbâb-ı nüzul rivayetlerini tespit ettik. Sonra bunları uygun başlıklar altında tasnif ettik. Bunun yanında konuyla ilgili diğer kaynakları araştırdık ve inceledik. Çıkarımda bulunduğumuz bilgileri uygun bulunan yerlerde çalışmamızda zikrettik. Suyuti tefsiri tam anlamıyla bir rivayet tefsiri olduğundan ve müfessirin eserinde ayetler hakkında herhangi bir yorumu bulunmadığından, onun esbâb-ı nüzul ilmi ile ilgili fikirlerini, Kur'an ilimleri sahasında temel kaynak olma özelliği taşıyan el-İtkân adlı eserinden tespit ettik. Sonrasında uygun bulduğumuz bazı başlıkların altında el-İtkân'dan derlediğimiz bilgilere yer verdik.

Çalışmanın sınırlarını genişleteceği düşüncesiyle elde ettiğimiz tüm esbâb-ı nüzul rivayetlerine yer vermedik. Her başlığa uygun iki örnekle konuları açıklamaya çalıştık. Bazı gerekli görülen yerlerde örnek sayısını arttırdık. Örneklerde ele aldığımız nüzul sebebi ile ilgili olan ayetlerin Türkçesini rivayetin başında zikredip, Arapçasını dipnotta belirttik. Ayetin mealleri için, Muhammed Hamdi Yazır'ın,

Diyanet Vakfı'nın meali ile Prof. Dr. Ömer Dumlu ve Prof. Dr. Hüseyin Elmalı'nın birlikte hazırladıkları mealden istifade ettik.

Suyuti'de esbâb-ı nüzul rivayetlerini incelerken, Muhammed Ali Beydun tarafından tahkik edilen, Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye yayınevi tarafından 1971 yılında, Beyrut'ta altı cilt halinde basılmış ed-Dürrü'l-Mensur nüshasını esas aldık. Diğer yandan Suyuti'nin esbâb-ı nüzul alanında yazmış olduğu Lübübu'n-Nükûl'ünden, esbâb-ı nüzul alanında temel bir eser kabul edilen Vahidi'nin Esbâb-u Nüzul'il-Kur'an'ından, Abdulfettah el-Kâdi'nin Sahabe ve Muhaddislere Göre Esbâb-ı Nüzul adlı eserinden, Taberi'nin Câmiu'l-Beyân'ından ve İbn Ebu Hâtim'in Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim adlı eserinden temel yardımcı eserler olarak istifade ettik. Tespit ettiğimiz rivayetlerin yukarıda sözünü ettiğimiz eserlerde bulunup bulunmadığı araştırdık. Aynı veya benzer rivayetlerin olması halinde bu durumu dipnotta belirttik. Ayrıca gerekli görülen yerlerde başka tefsir kitaplarına da bakmaya gayret ettik. Bunlara ilaveten, konuyla ilgili Ulûmu'l-Kur'ân eserlerine, hadis kitaplarına, ansiklopedi maddelerine ve daha önce yayınlanmış tezlere başvurduk.

BİRİNCİ BÖLÜM

SUYUTİ’NİN ESBÂB-I NÜZUL RİVAYETLERİNDEKİ METODU

1.1. ESBÂB- NÜZUL KAYNAKLARI

Suyuti, eserinde esbâb-ı nüzul ile ilgili rivayetleri naklederken tefsir, hadis ve tarih kitaplarından istifade etmiştir. Müfessirimizin tefsiri incelendiğinde onun sadece Hz. Peygamber, sahabe, tabiun ve daha sonraki müfessirlerden gelen rivayetleri herhangi bir yoruma ve yahut tasnife tabi tutmadan zikrettiği görülür. Onun böyle yapmasının amacı tefsirle ilgili ulaşabildiği tüm rivayetleri bir araya toplamaktır. Bunu yaparken meşhur eserlerin yanında pek çok farklı ismin eserinden nakiller yapmıştır. Önemli bir kısmı günümüze ulaşmayan bu eserlerdeki rivayetleri gelecek nesillere aktarmış olması bakımından ed-Dürrü’l-Mensûr çok önemli bir görev ifâ etmiştir.¹ Müfessirimiz kendilerinden rivayet naklettiği âlimleri çoğu zaman müstakil olarak zikretmez. Biz başlıklarımızı eserde zikredilen müelliflerin müstakil olarak geldiği ve müstakil olarak gelmediği şeklinde iki örnek vererek oluşturduk. Şimdi Suyuti’nin istifade ettiği tefsir, hadis, tarih kaynaklarından sırasıyla bahsetmek istiyoruz.

1.1. 1. Tefsir Kaynakları

1.1.1.1. Taberi (ö. 310/923)

Suyuti eserinde, İslami ilimlerin gelişim çağı olan hicri III. asrın, kıymetli şahsiyetleri arasında yer alan Muhammed İbn Cerir et-Taberi’den aktardığı tefsir ve sebab-i nüzul rivayetlerine büyük ölçüde yer verir. Eserinde, İbn Cerir’den aktardığı iki rivayete yer vermek istiyoruz.

¹ Muhsin Demirci, **Tefsir Tarihi**, 14. Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 151.

Örnek 1:

“Ey İman edenler! Hepiniz İslâm’a girin. Sakın ola şeytanın adımlarını takip etmeyin. Çünkü o aranızda giren besbelli bir düşmandır”²

Suyuti bu ayet hakkında şu rivayeti nakletmektedir: İbn Cerir, İkrime’den aktarır: Bu ayet Yahudilerden olan Sa’lebe, Abdullah b. Selâm, İbn Yâmin, Kâ’b’ın oğulları Esed ve Üseyd, Said b. Amr, Kays b. Zeyd hakkında nazil olmuştur. Bunlar Hz. Peygamber’e gelip: “Ey Allah’ın elçisi, bizler Yahudi iken cumartesi günlerini ibadete ayırırdık. Ayrıca Tevrat da Allah’ın kitabıdır. Bize izin ver geceleri Tevrat ile dua edelim” dediler. Bunun üzerine bu ayet indi.³

Örnek 2:

“Onların mallarında açıktan isteyen ve çekinmesinden dolayı isteyemeyen için bir hak vardır”⁴

İbn Ebi Şeybe, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Ebu Hatim ve İbn Merdûye, Hasan b. Muhammed b. el-Hanefiyye’den bildirir: “Hz. Peygamber’in gönderdiği birlik ganimet elde edip geri döndü. Bir topluluk Hz. Peygamber ganimet mallarını paylaştırdıktan sonra gelince bu ayet nazil oldu.”⁵

1.1.1.2. İbn Ebû Hâtım (ö. 327/938)

Suyuti, Abdurrahman b. Ebu Hâtım b. İdris et-Temîmî el-Hanzalî er-Râzî’den aktarmış olduğu rivayetlere eserinde yer verir. Müfessirimiz, İbn Ebu Hatim’in tefsirinden nüzul sebebi ile ilgili çokça rivayet aktarmıştır. “İbn Ebu Hatim’in tefsirinin dört cild veya daha fazla olduğu söylenir. Suyûti, bu tefsirden telhis edip,

² Bakara 2/208: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ”

³ Suyuti, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, **ed-Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsir bi'l Mesûr**, thk. Muhammed Ali Beydun, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1971, Cilt: 1, s. 433; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmulî el-Bağdâdî, **Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Î-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Kahire 2001, Cilt: 3, s. 599; Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, **Lübâbu'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nüzul**, Müessesetu'l-kütübi's-sekafiyye, Beyrut 1991, s. 28.

⁴ Zâriyât 51/19: “وَيَقِيْ آمَنَآلَهُمْ حَقُّ لِّلْسَائِلِ وَالْمَحْرُومِ”

⁵ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt:6, s.135; Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 21, s. 515; Süyûtî, **Lübâbu'n-nukûl**, s. 185.

onu tefsirine zikrettiğini söyler. Bütün kaynaklar onun bir tefsiri olduğuna ittifak etmektedirler. Ekseri kaynaklarda dört cild olarak gösterilen bu tefsirin, yine yazma eserler kataloglarına göre tam hali elimizde bulunmamaktadır.”⁶ İmam Suyuti’nin İbn Ebu Hatim’den fazlaca rivayet aktarmış olması eser tam olarak elimizde bulunmadığı halde onun tefsiri hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamıştır.

Örnek 1:

*“Kim Rahman’ın zikrini görmezden gelirse ona yakın dostu olacak bir şeytan hazırlarız”*⁷

Suyuti bu ayetin tefsirinde şu rivayeti nakletmektedir: İbn Ebu Hatim, Muhammed b. Osman el-Mahzûmi’den aktarır: Kureyşliler kendi aralarında konuşurken “Muhammed’in ashabından olan her bir kişi için bir kişi görevlendirelim” şeklinde bir karar aldılar. Ebu Bekir için de Talha b. Ubeydullah’ı görevlendirdiler. Ebu Bekir kavmi ile birlikte otururken Talha onun yanına geldi. Ebu Bekir, Talha’ya: “Beni neye davet ediyorsun” diye sordu. Talha: “Lat ve Uzza’ya ibadet etmene davet ediyorum” dedi. Ebu Bekir: “Lat nedir?” diye sordu. Talha: “Rabbimizdir” dedi. Ebu Bekir: “Uzza nedir?” diye sordu. Talha: “O Allah’ın kızıdır” dedi. Ebu Bekir: “Peki onların anneleri kim?” diye sordu. Talha sustu ve cevap veremedi. Yanındaki arkadaşlarına “şu adama cevap verin” dedi. Fakat onlar da bir cevap veremeyince bu ayet indi.⁸

Örnek 2:

*“Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.”*⁹

Abd b. Humeyd, İbn Cerir ve İbn Ebu Hatim, Süleyman b. Musa’dan bildirir: “Bu Kur’an, doğru olmak isteyenler için, bütün âlemlere bir uyarı ve öğütten ibarettir”¹⁰ ayeti nazil olduğu zaman Ebû Cehil: “O halde seçim bize kalmıştır, ister doğru yolda oluruz ister olmayız” deyince Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹¹

⁶ İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi**, 7. Baskı, Fecr Yayınları, Ankara, 2015, s. 548.

⁷ Zuhruf 43/36: “وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ”

⁸ Suyuti, **ed-Dürri’l-Mensur**, cilt: 5, s. 723; Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 21, s. 515; İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzi, **Tefsiru Kur’âni’l-Azim**, thk. Es’ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nizar, Suudi Arabistan 1999, Cilt: 10, no. 18505, s. 3283; Süyûtî, **Lübâbu’n-nukûl**, s. 173.

⁹ Tekvir 81/29: “وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ”

¹⁰ Tekvir 81/27-28: “إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ”

¹¹ Suyuti, **ed-Dürri’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 532; Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 24, s. 172; Süyûtî, **Lübâbu’n-nukûl**, s. 213; Vâhidî, Ebû’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü’rî, **Esbâbu**

1.1.1.3. İbnu'l-Munzir (318/930 [?])

Müfessirimiz, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nîsâbûrî'nin tefsirinden aktardığı hem tefsir rivayetlerine hem de nüzul sebebi rivayetlerine eserinde yer vermiştir. “İbnu'l-Münzir'in tefsirinin on ciltten daha geniş bir hacimde olduğu söylenir. Eserin Gotha Kütüphanesi'nde kayıtlı (nr. 521) bir nüshasında, Bakara sûresinin 27. âyetinden Nisâ sûresinin 94. âyetine kadarki kısmın tefsiri yer almaktadır. Süyûtî, Tercümânü'l-Kur'ân ve ed-Dürrü'l-mensûr adlı tefsirlerinde bu eserden faydalanmıştır.”¹² Biz bunu iki örnekle göstermek istiyoruz.

Örnek 1:

*“Senden önce kimseyi daimi olarak dünyada bırakmadık. Şimdi sen ölürsen onlar arkanda daimi mi kalırlar”*¹³

İbnu'l-Münzir, İbn Cüreyc'den nakleder: Cebrail, Hz. Peygamber'e öleceği haberini verince, Hz. Peygamber: “Rabbim! Ümmetim ne olacak?” diye sordu. Bunun üzerine bu ayet indi.¹⁴

Örnek 2:

*“Hayır! Onlardan her birisi önüne açılan sayfeler verilmesini ister”*¹⁵

Suyuti, bu ayetin nüzul sebebi olarak şu rivayete tefsirinde yer verir: Abd b. Humeyd, İbn Cerir ve İbnu'l-Münzir, Süddî'den o da Ebû Salih'den aktarır: Kureyşliler: “Eğer Muhammed gerçekten doğru söylüyorsa o halde her birimiz sabah uyandığımız vakit yastıklarımızın altında, suçsuz olduğumuz ve cehennem azabı görmeyeceğimize dair yazılı bir kâğıt bulalım” deyince bu ayet indi.¹⁶

Nüzulü'l-Kurân, thk. Kemal Besyûnî Zağlul, Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1991, s. 473; el- Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul Sahabe ve Muhaddislere Göre**, çev. Salih Akdemir, Fecr Yayınları, Ankara 2016, s. 385.

¹² Kallek Cengiz, “İbnu'l-Münzir en-Nisâburi”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2000, Cilt: 21, ss. 158-159.

¹³ Enbiya 21/34: “وَمَا جَعَلْنَا لِيَشْرَ مِنْ قَبْلِكَ الْخَلْدَ أَفَئِنَّ مِنْهُمْ الْخَالِدُونَ”

¹⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 572; Suyûtî, **Lübâbu'n-Nukûl**, s. 133; el- Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 228-229.

¹⁵ Müddessir 74/52: “بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً”

¹⁶ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 461; Suyûtî, **Lübâbu'n-Nukûl**, s. 209; el- Kâdî, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 380.

1.1.1.4. Abd b. Humeyd (ö. 249/863-64)

Suyuti, Ebû Muhammed Abd b. Humeyd b. Nasr el-Kissî (el-Keşşî)'nin günümüze ulaşmayan tefsirinden aktardığı pek çok nüzul sebebi rivayetini istifademize sunar. Örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

*“Sayılı günlerde Allah’ı anın. Artık kim iki gün içinde acele ederse, ona günah yoktur. Kim geri kalırsa ona da günah yoktur. Bu takva sahibi kimse içindir. Allah’tan sakının ve bilin ki sizler kesinlikle onun huzuruna toplanacaksınız”*¹⁷

Suyuti, bu ayetin tefsirinde şu rivayete yer verir: Abd b. Humeyd, Dahhâk’dan aktarır: Dahhâk’ın nefsi elinde olana yemin olsun ki bu ayet Minâ’da kalma ve oradan ayrılma hakkında nazil olmuştur. Fakat her ikisini yapana da günah yoktur.¹⁸

Örnek 2:

*“Şayet Allah rızıkı kullarına genişletseydi yeryüzünde haddi aşarlardı. Fakat o istediği kadar vermektedir. O kullarından haberdardır ve görmektedir”*¹⁹

İbnu’l-Münzir, Said b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerir, Taberânî, İbn Merdûye, Ebû Nuaym Hilye’de ve Beyhaki Şuabu’l-İman’da sahih bir isnatla Ebû Hâni el-Havlânî’den nakleler: Amr b. Haris ve diğerlerinden duyduğuma göre bu ayet dünya malını temenni etmelerinden dolayı Ashab-ı Suffe hakkında nazil olmuştur.²⁰

1.1.1.5. Ebu’s-Şeyh (ö. 369/979)

Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Ca’fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî, tefsir, hadis, ahkâm tarih ile ilgili irili ufaklı eserler yazmış bunların bir kısmı günümüze ulaşmış bir kısmı da ulaşamamıştır.²¹ Kaynaklar Ebu’s-Şeyh’in

¹⁷ Bakara 2/203: “وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ”

¹⁸ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 1, s. 424.

¹⁹ Şura 42/27: “وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنْزِلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ”

²⁰ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 5, s. 704.

²¹ Yardım Ali, “Ebu’s-Şeyh”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, cilt: 10, ss. 343-344.

tefsirinden bahsetmiştir. Fakat söz konusu eser günümüze kadar gelememiştir. Suyuti Ebu’ş-Şeyh’den nüzul sebebi ile ilgili rivayetleri eserinde zikretmiştir.

Örnek 1:

*“Onların dediklerinin seni hüzenlendirdiğini biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar. Ama zalimler Allah’ın ayetlerini inkâr ediyorlar.”*²²

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayete yer verir: Ebu’ş-Şeyh, Ebû Salih’den bildirir: Müşrikler, Mekke’de Hz. Peygamber’i gördükleri zaman kendi aralarında birbirlerine: “Şüphesiz bu peygamberdir” diyorlardı. Bunun üzerine bu ayet indi.²³

Örnek 2:

*“Kuşkusuz Allah katında canlıların en şerlisi sağır, dilsiz ve aklını kullanmayanlardır.”*²⁴

Abd b. Humeyd ve Ebu’ş-Şeyh’in bildirdiğine göre Katâde: Bu ayet, Abduddâr oğullarından olan bir topluluk hakkında nazil olmuştur.²⁵

1.1.1.6. İbn Merdûye (ö. 410/1020)

Suyuti, kaynaklarda sika bir râvi olduğu ve râviler hakkında isabetli tenkitler yaptığı belirtilen Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. Merdûye b. Fûrek el-İsfahânî’den epeyce nüzul sebebi rivayetine tefsirinde yer vermiştir. İbn Merdûye’nin tefsiri kaynaklarda 7 cilt olarak kaydedilir. Fakat eser günümüze kadar ulaşamamıştır.²⁶

Örnek 1:

*“Arzusunu ilah edinen kimseyi gördün mü? O sen mi vekil olacaksın”*²⁷

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakletmektedir: İbn Merdûye, Ebû Recâ el-Utâridî’den rivayet eder: Cahiliye döneminde insanlar deve yünü ile karışık

²² En’âm 6/33: “قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ”

²³ Suyuti, *ed-Dürri’l-Mensur*, Cilt: 3, s. 18.

²⁴ Enfal 8/22: “إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ”

²⁵ Suyuti, *ed-Dürri’l-Mensur*, Cilt: 3, s. 319.

²⁶ Şenel Abdülkadir, “İbn Merdûye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999, Cilt: 20, ss. 184-185.

²⁷ Furkan 25/43: “أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوًىةً أَفَأَنْتَ تُكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا”

kandan oluşan bir yiyecek yiyip, taşa tapıyorlardı. Taptıkları taştan daha güzelini bulunca eskisini atıp ona tapmaya başlıyorlardı. Ellerindeki o taş da kaybolunca “ey insanlar! İlahınız kaybolmuştur, onu arayın” diye insanlara seslenirlerdi. Bu durum ile ilgili Yüce Allah bu ayetini indirmiştir.²⁸

Örnek 2:

*“Kuşluk vaktine ve sakinleştiği zaman geceye and olsun ki! Rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı”*²⁹

İbn Cerir ve İbn Merdûye, Avfî vasıtasıyla İbn Abbâs’dan bildirir: Hz. Peygamber’e vahiy nazil olmaya başladıktan sonra Cebrâîl bir süre Allah Resulüne gelmedi ve vahiy kesintiye uğradı. Durum böyle olunca müşrikler Hz. Peygamber’i kınayıp: “Rabbin sana darılıp seni bıraktı” demeye başladılar. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetleri indirdi.³⁰

1.1.1.7. Nehhâs (ö. 338/950)

Asıl adı Ebû Ca‘fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısırî’dir. “Nehhâs” (bakırcı) lakabıyla anılması baba mesleği olan bakırcılık yapması sebebiyledir.³¹ Arap dili ve tefsir âlimi olan Nehhâs’ın nüzul sebebi rivayetlerine Suyuti tefsirinde çok sık olmasa da rastlarız. Suyuti tefsirinde Nehhâs ismini en sık surelere başlamadan önce surenin mekki-medeni olması hakkında bilgi verilen yerde görürüz. Tespit ettiğimiz örneklerin ikisini zikredip sonrasında Suyuti’nin tefsirinde yararlandığı hadis kaynaklarına geçmek istiyoruz.

²⁸ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 5, s. 132.

²⁹ Duha 93/1-3: “وَالضُّحَىٰ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ”

³⁰ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 609; Suyûti, **Lübâbu’n-Nukûl**, s. 216; el- Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 390.

³¹ Eroğlu Muhammed, “Nehhâs”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2006, Cilt: 32, ss. 542-543.

Örnek 1:

*“Dinlerini parça parça edip ayrılanlar var ya, senin onlarla bir ilgin yoktur. Onların işi ancak Allah’a (kalmıştır). Sonra onlara yaptıkları şeyler sebebiyle haber verilecektir”*³²

en-Nehhâs Nâsîh’inde İbn Abbas’dan nakleder: Bu ayet gruplara ayrılan Yahudi ve Hıristiyanlar hakkındadır. Bunlar İslam’ı ve kendilerine indirilen dini terk etmişlerdir. Ayet Mekke’de nazil olmuştur ve *“Kitap verilenlerden Allah’a ve ahiret gününe inanmayanlar, Allah ve Elçisinin haram kıldıklarını haram saymayanlar ve gerçek dini kabul etmeyenlerle yenilgiyi kabul edip, kendi elleriyle cizye verinceye dek savaşın”*³³ ayetiyle ise neshedilmiştir.³⁴

Örnek 2:

*“Ey iman edenler! Sarhoş bir haldeyken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp olduğunuzda da-yolcu olanlar hariç- gusül alıncaya kadar namaza yaklaşmayın. .”*³⁵

Abd b. Humeyd, Ebu Davûd, Tirmizi, Nesai, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Ebû Hatim, Nehhâs ve Hâkim, Ali b. Ebu Tâlib’den aktarır: Abdurrahman b. Avf yemek yapıp bizleri davet etti. Yemeğin yanında içki içip sarhoş olduk. Namaz vakti gelince beni imam olmam için öne geçirdiler. Ben namazda Kafirûn Sûresini: “De ki Ey kâfirler! Ben sizin ibadet ettiğinize ibadet etmem. Biz sizin ibadet ettiğinize ibadet ederiz” şeklinde okuyunca Yüce Allah bu ayeti indirdi.³⁶

³² En’âm 6/159: “إِنَّ الَّذِينَ قَرَّضُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شَيْعًا لَسْتُ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ”

³³ Tevbe 9/29: “قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا ”
“الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ”

³⁴ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 117; en-Nehhâs, Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. İsmail, **en-Nâsîh ve’l-Mensûh**, thk. Muhammed Abdüsselâm Muhammed, Mektebetü’l-Felah, Kuveyt, 1988, s. 442.

³⁵ Nisa 4/43: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا”

³⁶ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt:2, s. 294; en-Nehhâs, **en-Nâsîh ve’l-Mensûh**, s. 338; Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 3, s. 684; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur’âni’l-Azim**, Cilt: 3, no: 5351, s. 958; Suyûtî, **Lübâbu’n-Nukûl**, s. 55; el- Kâdî, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 108.

1.1.2. Hadis Kaynakları

1.1.2.1. Buhari (ö. 256/870)

Suyuti, Buhari'den kimi zaman müstakil olarak kimi zaman da diğer âlimler ile birlikte esbâb-ı nüzûl rivayeti nakletmiştir.

Suyuti'nin, Buhari'den naklettiği iki örneği sunmak istiyoruz:

Örnek 1:

*“Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer onların mümine olduklarını bilerseniz, onları kâfirlere iade etmeyin”*³⁷

Buhari, Misver b. Mahreme ve Mervân b. el-Hakem'den aktarır: Hz. Peygamber Hudeybiye günü Kureyşlilerle anlaşma yaptığı zaman mümin kadınlardan bir grup yanına geldi. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.³⁸

Örnek 2:

*“Oysa sen onların içindeyken ve onlar af olunmayı isterken Allah onlara azap edecek değildir.”*³⁹

Buhari, İbn Ebû Hatim, Ebu's-Şeyh, İbn Merdûye ve Beyhaki Delâil'de Enes b. Mâlik'den bildirir: Ebu Cehil b. Hişâm: *“Allahım bu senin katından gönderilmiş bir gerçek ise gökyüzünden üstümüze taş yağdır veya şiddetli bir acı gönder”*⁴⁰ deyince Allah bu ayetini indirdi.⁴¹

³⁷ Mümtehine 60/10: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَأَمْتَحِنُوهُنَّ ۚ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ ۚ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَاثُوهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعَصَمِ الْكُوفَرِ ۚ سَلُّوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا ۚ ذَٰلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ*

³⁸ Suyuti, *ed-Dürri'l-Mensur*, Cilt: 6, s. 306; Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî, *Sahih*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir, Dâru Tavku'n-Necât, 1. Baskı, 1422, cilt:3, no: 2731, s. 193; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur'âni'l-Azim*, Cilt: 5, no: 9014, s. 5 Suyûti, *Lübâbu'n-Nukûl*, s. 196; el- Kâdî, *Esbâb-ı Nüzul*, s. 356.

³⁹ Enfâl 8/33: *“وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ”*

⁴⁰ Enfâl 8/32: *“اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا جَرَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ آتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ”*

⁴¹ Suyuti, *ed-Dürri'l-Mensur*, Cilt: 3, s. 328; Buhari, *Sahih*, s. 62; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur'âni'l-Azim*, Cilt: 5, no: 9014, s. 5; Beyhaki, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *Delâilu'n-Nübüvve*, thk. Abdulmu'ti Kal'aci, Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut 1988, Cilt: 3, s.75; Suyuti, *Lübâbu'n-Nukûl*, s. 95; Vahidi, *Esbâbu Nüzuli'l-Kur'an*, s. 239; el-Kadi, *Esbâb-ı Nüzul*, s. 175.

1.1.2.2. Müslim (ö. 261/874)

Suyuti'nin esbâb-ı nüzul rivayetlerinde Müslim nadiren müstakil olarak zikredilir. Örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

“...Dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zorlarsa kuşkusuz Allah onların zorlanmasından sonra bağışlar, merhamet eder”⁴²

Suyuti, ayetin nüzul sebebi olarak şu rivayeti nakleder: Müslim, Câbir'den rivayet ettiğine göre: Abdullah b. Ubey'in Müseyke ve Ümeyme adında iki cariyesi vardı. Abdullah onların zina etmesini isterdi. Bu iki cariye durumu Hz. Peygamber'e şikâyet edince, Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁴³

Örnek 2:

“Hacılara su verme ve Mescid-i Haram'ın imar ve bakım işini (üstlenen kişiyi), Allah'a ve ahiret gününe inanıp Allah yolunda cihad eden kimseyle bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah katında bir değildirler. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez”⁴⁴

Müslim, Ebû Davud, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir, İbn Ebu Hatim, İbn Hibbân, Taberâni, Ebu's-Şeyh ve İbn Merdûye, Nu'mân b. Beşir'den bildirir: Hz. Peygamber'in minberinin orada bir grupta bulunuyordum. Gruptan bir adam: “Hacılara su dağıtmaktan daha güzel bir amelin olmasına aldırmam!” dedi. Bunu

⁴² Nur 24/33: “وَلْيَسْتَغْفِرِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ فِيهِمْ خَيْرٌ وَأَنْتُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَيْتُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَبَايَعُوا عَلَى الْبِعَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ تَحْصِينَ لِيَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُمْ فَلَا جُنْدَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ ذَلِكَ اللَّهُ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ”

⁴³ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 5, s. 83; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyri, *el-Câmiu's-Sahih*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, Cilt: 4, no. 3029, s. 2320; Taberi, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt:17, s. 290; Suyuti, *Lübâbu'n-Nükûl*, s. 144, Vahidi, *Esbâbu Nüzuli'l-Kur'an*, s. 336.

⁴⁴ Tevbe 9/19: “أَجْعَلْتُمْ سَفَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ”

duyan başka bir adam: “Hayır! Asıl Mescid-i Haram’ı imar etmekten daha güzeli yoktur” dedi. Başka bir adam da bu iki kişiye cevap olarak: “Hayır! Söylediğiniz şeylerin aksine Allah yolunda cihat etmek bunlardan daha hayırlıdır” dedi. Bu tartışmayı işiten Ömer adamları azarlayıp “Hz. Peygamber’in minberinde seslerinizi yükseltmeyin Cuma namazını kıldıktan sonra Allah Resûlüne tartıştığınız konuyu danışırım” dedi. Ömer, tartışılan konuyu Hz. Peygamber’e sorduğunda Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁴⁵

1.1.2.3. Tirmizi (ö. 279/892)

Suyuti tefsirinde, Tirmizi’den müstakil olarak nakledilen bir rivayetle karşılaşmadık. O rivayetlerde mutlaka başka bir isimle beraber zikredilerek gelir. Örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

*“İçinizden biri hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)sa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir...”*⁴⁶

Suyuti, bu ayetin nüzul sebebi olarak şu rivayeti aktarır: Tirmizi ve İbn Cerir, Ka’b b. Ucre’den aktarır: Bu ayet benim hakkımda inmiştir ve burada kastedilen kişi benim. Hudeybiye günü Hz. Peygamber ile ağacın altında otururken bana: “başındaki bitler seni rahatsız etmiyor mu?” diye sordu. Bende: “evet” cevabını verdim. Bunun üzerine bu ayet indi.⁴⁷

⁴⁵ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 394; Müslim, **el-Câmiu’s-Sahih**, Cilt: 3, no: 1879, s. 1499; Taberi, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 11, s. 377; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur’âni’l-Âzim**, Cilt: 6, no. 10061, s. 1767; Abdürrezzâk, Ebu Bekr b. Hemmâm es-Sanânî, **Tefsiru Abdürrezzâk**, thk. Mahmud Muhammed Abdüh, Daru’l-Kütübi’l İlmiyye, Beyrut, 1999, Cilt: 2, no. 1060, s. 138; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 100; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l-Kur’an**, s. 247.

⁴⁶ Bakara 2/196: “فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ يَهْدَىٰ أَدَىٰ مِنْ رَأْسِهِ فَعِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ”

⁴⁷ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 1, s. 386; Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, **Sünenü’t-Tirmizi**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. , Mısır, Şeriketü Mektebeti ve Matba’ati Mustafa el-Bâbi el-Halebî, 1975, Cilt: 5, no: 2973, s. 212; Taberi, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 3, s. 387; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 26; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l-Kur’an**, s. 60.

Örnek 2:

*“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler zannetme bilakis onlar diridirler. Allah katında rızıklandırılırlar”*⁴⁸

Tirmizi, İbn Mâce, İbn Ebû Âsım es-Sünne’de, İbn Huzeyme, Taberâni, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhaki Delâil’de, Câbir b. Abdullah’dan bildirir: Hz. Peygamber benimle karşılaşınca: “Ey Câbir! Neden böyle üzgünsün?” diye sordu. Ben de: “Ey Allah’ın Resûlü! Babam şehit düştü ve geride çoluk-çocuk ve borç bıraktı” dedim. Hz. Peygamber: “Yüce Allah’ın babını nasıl karşıladığını sana müjdeleyeyim mi?” diye sorunca, “Elbette” dedim. Allah Resûlü: “Yüce Allah biriyle ancak perde arkasından konuşur. Babanı diriltip onunla konuşmuş ve: “Ey kulum! Benden bir şey dile ve ben de sana onu vereyim” buyurmuş. Baban: “Ey Rabbim beni geri gönder ve senin yolunda bir kez daha can vereyim” deyince Yüce Allah: “Ölenlerin tekrar geri dönmelerini takdir etmiştim” buyurmuş, baban: “o halde içinde bulunduğum durumu geride bıraktıklarına bildir” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁴⁹

1.1.2.4. Ebu Davûd (ö. 275/889)

Müfessirimiz, Ebu Dâvud’dan müstakil olarak çok sık olmasa da epeyce esbâb-ı nüzul rivayeti aktarmıştır. Bunu iki örnekle açıklamak istiyoruz:

Örnek 1:

*“...Allah sizden bir diğerinizi siper ederek kaçanları gerçekten bilir”*⁵⁰

Ebu Dâvud’un Merâsil’de bildirğine göre Mukâtil bu ayeti açıklarken şöyle dedi: Hz. Peygamber mescitte hutbe verirken veyahut otururken orada bulunanlar, burunları kanadığında ya da herhangi bir başka olay gerçekleştiğinde Allah Resulünden elini kaldırarak izin ister ve o eliyle işaret edip izin vermeden dışarı çıkmazlardı. Münafık olan bazı kimseler mescitte hutbe verilirken sıkılınca bu durumu fırsat bilip izin isteyen ve kendisine izin verilen Müslüman bir kimseyi

⁴⁸ Âl-i İmrân 3/169: “وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ”

⁴⁹ Suyuti, *ed-Dürri’l-Mensur*, Cilt: 2, s. 168; Tirmizi, *Sünenü’t-Tirmizi*, Cilt: 5, no: 3010, s. 230.

⁵⁰ Nûr 24/63: “لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ”

gördüklerinde, gizlice arkasına saklanarak onunla birlikte dışarı çıkarlardı. İşte bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁵¹

Örnek 2:

“O, Mekke’nin göbeğinde, sizi onlara karşı üstün kıldıktan sonra, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendir.”⁵²

İbn Ebû Şeybe, Ahmed, Abd b. Humeyd, Müslim, Ebû Davud, Tirmizi, Nesai, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhaki Delâil’de, Enes’den bildirir: Hudeybiye günü Mekke ehlinden seksen kişilik silahlı bir grup Hz. Peygamber ve ashabını farkında olmayacakları bir anda ansızın onları yakalamak için Ten’im Dağından aşağı doğru indiler. Bunu anlayan Hz. Peygamber dua etti ve o kişilerin hepsi yakalandı. Allah Resûlü onları yakaladıktan sonra bağışladı. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.⁵³

1.1.2.5. Nesai (ö. 303/915)

Suyuti tefsirinde, Tirmizi gibi Nesâi’de müstakil olarak gelmeyen isimlerdendir. Örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

“Ehl-i kitaptan öyleleri vardır ki hem Allah’a, hem size indirilene hem de kendilerine indirilmiş olana inanırlar...”⁵⁴

Nesâi, Bezzâr, İbnu’l-Münzir, İbn Ebu Hâtim ve İbn Merdûye, Enes’den bildirir: Necâşi vefat ettiğinde Hz. Peygamber: “Onun cenaze namazını kılın”

⁵¹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt:5, s. 111; Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş’as b. İshak es-Sicistani, **el-Merasil**, thk. Şuayb Arnavut, Muessesetü’r-Risale, Beyrut, 1987, Cilt: 1, no: 62, s. 105.

⁵² Fetih 48/24: “وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّيَدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِطَرْفِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرْتُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا”

⁵³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 71; Ebu Davud, **es-Sünen**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, ts., Cilt: 3, no: 2688, s. 61, Taberi, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 21, s. 290; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 178; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l-Kur’ân**, s. 399; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 325.

⁵⁴ Âl-i İmrân 3/199: “وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ”

buyurdu. Ashap: “Ya Resûlallah! Habeşli bir kulun cenaze namazını mı kılacağız” dediklerinde Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁵⁵

Örnek 2:

“Arzularını Tanrı yerine koyan kimseyi gördün mü?”⁵⁶

Nesâî, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'dan aktarır: Araplardan bazıları taşla tapardı. Taptığı taştan daha güzel bir taş gördüklerinde elinde olanı atar, daha güzel bulduğu taşla tapmaya başladılar. Bu konuda Yüce Allah bu ayetini indirmiştir.⁵⁷

1.1.2.6. İbn Mâce (ö. 273/887)

Suyuti, Kütüb-i Sitte imamlarından biri olan İbn Mâce'den de esbâb-ı nüzul ile ilgili rivayetler nakletmiştir. Örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

“Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır. . .”⁵⁸

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti aktarır: İbn Mâce'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe der ki: Bir adam kendisinden çocukları olan ve yıllarca evli olduğu hanımını başka biriyle evlenmek için boşamak isteyince, kadın kendisine gün

⁵⁵ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensûr**, Cilt: 2, s. 200; Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, **es-Sünenü'l-Kübra**, thk. Hasan Abdülmün'im Şelebi, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2001, Cilt: 10, no: 11022, s. 58; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l Âzim**, Cilt: 3, no. 4682, s. 846; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 50; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 98.

⁵⁶ Câsiye 45/23: “أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ وَأَصْلَهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ”

⁵⁷ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensûr**, Cilt: 5, s. 758; Nesai, **es-Sünenü'l-Kübra**, Cilt: 10, no: 11421, s. 254; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 7, s. 459; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l Âzim**, Cilt: 8, no. 15198, s. 2699; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 174; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 314.

⁵⁸ Nisa 4/128: “وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُورًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ”

ayrılmaması karşılığında kocasını nikâhı altında bulunmaya razı etti. İşte bu ayet onun hakkında nazil olmuştur.⁵⁹

Örnek 2:

*“Şüphesiz, Allah’a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir karşılığa değişenler var ya, işte onların ahrette bir payı yoktur. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır”*⁶⁰

Abdurrezzâk, Said b. Mansûr, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Ebu Dâvud, Tirmizi, Nesâî, İbn Mâce, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Ebû Hâtim ve Beyhaki’nin Şuab’da, İbn Mes’ûd’dan nakleder: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Müslüman bir kimsenin malını elinden almak için yalan yere yemin eden kimse, Cenâb-ı Hakk’ın gazabına uğramış olarak O’nun karşısına çıkar.”⁶¹ Eş’as b. Kays der ki: “Vallahi! Bu benim hakkımda söylenmiştir. Benimle Yahudi birinin arasında bir arazi meselesi vardı. Adam benim hakkımı inkâr edince, onu Allah Resûlünün huzuruna çıkardım. Hz. Peygamber bana: “Bir delilin var mı?” diye sordu ben de: “hayır, yok” dedim. Hz. Peygamber yahudiye, “yemin et” dedi. Ben de: “Ey Allah’ın Resûlü! O vakit o yemin eder ve malımı alır gider” dedim. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.”⁶²

1.1.2.7. Said b. Mansur (ö. 227/842)

Suyuti, Said b. Mansur’dan pek çok esbâb-ı nüzul rivayeti zikretmiştir. Bunlardan iki tanesine çalışmamızda yer etmek istiyoruz:

⁵⁹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensûr**, Cilt: 2, s. 411; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, **es-Sünen**, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki, Dâru İhyâ-i Kütübi’l Arabiyye, Kahire, ts., Cilt:1, no: 1974, s. 634; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 70; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l Kur’an**, s. 187; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 132.

⁶⁰ Âl-i İmrân 3/77: “إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ”

⁶¹ İbn Mâce, **es-Sünen**, Cilt: 2, no: 2323, s. 778.

⁶² Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensûr**, Cilt: 2, s. 78; Taberi, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 5, s. 517; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 41; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l Kur’an**, s. 113; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 79.

Örnek 1:

“*Kuşkusuz zakkum ağacı günahkârların yiyeceğidir*”⁶³

Said b. Mansûr, Ebû Mâlik’den aktarır: Ebû Cehil hurma ve tereyağını getirip: “Haydi yiyin! İşte bunlar Muhammed’in Zakkum olarak kabul ettiği şeylerdir” deyince bu ayet nazil oldu.⁶⁴

Örnek 2:

“*Rableri, onlara şu karşılığı verdi: Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkanlar, yolumda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. Allah katında bir mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükafâtın en güzeli Allah katındadır*”⁶⁵

Said b. Mansûr, Abdurrezzak, Tirmizi, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Ebû Hatim, Taberânî ve Hâkim’in bildirdiğine göre Ümmü Seleme: “Ya Resûlallah! Hicret konusunda kadınlarla ilgili bir şey söylenildiğini hiç duymadım” dediğimde Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁶⁶

1.1.2.8. Taberani (ö. 360/971)

Suyuti’nin nakilde bulunduğu bir diğer isim Taberani’dir. O, rivayetleri sunarken kimi zaman Taberani’nin hangi kaynağından yararlandığını da zikreder.

⁶³ Duhân 44/43-44: “إِنَّ شَجَرَتَ الرَّقُومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْآثِمِينَ”

⁶⁴ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 5, s. 752; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 174; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 312.

⁶⁵ Âl-i İmrân 3/195: “فَأَسْجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَيْ لَا أُضِيعَ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَأَلْذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُودُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأَكْفِرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ بَاطِرٍ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ”

⁶⁶ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 2, s. 197; Said b. Mansûr, Ebû Osmân b. Şu’be el-Horasânî, **Tefsir min Süneni Said b. Mansur**, thk. Said b. Abdillâh b. Abdilaziz Ali Hamid, Dâru Sam’i, 1997, Cilt: 3, no: 552, s. 1136; Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 6, s. 320; Abdurrezzak, **Tefsiru Abdurrezzak**, Cilt: 1, no. 498, s. 431; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 49; Vahidi, **Esbâbu Nüzulî’l-Kur’ân**, s. 143; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 97.

Suyuti bazı esbâb-ı nüzul rivayetlerinde, Taberani'nin el-Mucemu'l-Kebir ve el-Mucemu'l-Evsat adlı eserlerinden nakilde bulunduğu bilgisi geçer.

Örnek 1:

*“Safâ ile Merve, Allah'ın (dininin) nişanelerindendir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret eder ve onları da tavaf ederse, bunda bir günah yoktur”*⁶⁷

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: Taberâni el-Evsât'da İbn Abbâs'dan bildirir: Ensâr: “Safâ ile Merve arasında sa'y etmek Cahiliye adetlerindendir” deyince Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁶⁸

Örnek 2:

*“Meryem'in oğlu, bir misal olarak anlatılınca hemen kavmin yaygarayı bastı”*⁶⁹

Ahmed, İbn Ebû Hâtim, Taberâni ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'dan bildirir: Hz. Peygamber Kureyşlilere: “Allah dışında ibadet edilen hiçbir şeyde hayır yoktur” buyurdu. Kureyşliler: “Sen İsa'nın bir peygamber ve Allah'ın salih kullarından biri olduğunu iddia etmiyor musun? Fakat Hristiyanlar ona ibadet ettiler. Şayet söylediğinde doğru isen İsa onların ilahı gibidir” dediklerinde Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁷⁰

⁶⁷ Bakara 2/158: “إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا”

⁶⁸ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 1, s. 291; Taberâni, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, **el-Mucemu'l-Evsât**, thk. Târik b. Avdillah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseyni, Dârü'l-Harameyn, Kahire, Cilt: 8, no. 8323, s. 177; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 19; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli'l-Kur'ân**, s. 48; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 39.

⁶⁹ Zuhurf 43/57: “وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ”

⁷⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 728; İbn Ebû Hatim, **Tefsiru Kur'âni'l-Âzim**, Cilt: 10, no. 18551, s. 3284; Taberâni, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, **el-Mucemu'l-Kebir**, thk. Hamdi b. Abdilmecid es-Selefî, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire 1994, Cilt: 12, no. 12740, s. 153; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 173; Vahidi, **Esbâb-u Nüzuli'l-Kur'ân**, s. 391; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 310.

1.1.2.9. Abdurrezzak b. Hemmâm (ö. 211/827)

Suyuti'nin esbâb-ı nüzul rivayetlerinde yararlandığı bir diğer isim Abdurrezzak b. Hemmâm'dır. O bazı rivayetlerde Abdurrezzak'ın el-Musannef adlı eserinden nakilde bulunduğunu rivayetin senedinde zikreder.

Örnek 1:

“Allah’a ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir. .”⁷¹

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: Abdurrezzâk, Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre: Fezâre oğullarından bir adam kavminin açlıktan dolayı çok zayıflayıp ölecek duruma gelmeleri üzerine Hz. Peygamber'in yanına geldi ve durumlarını anlattı. Hz. Peygamber onlara sütü bol hayvanların yer aldığı bir yere gitmeleri için emir verdi. Fakat onlar hayvanlardan yararlandıktan sonra hayvanları çalıp kaçtılar. Bunun üzerine yakalanıp Hz. Peygamber'in huzuruna getirildiklerinde, Allah Resûlü, onların elleri ve ayaklarını kesip gözlerine mil çekilmesini emretti. Ebû Hureyre der ki: işte bu ayet onlar hakkında nazil olmuştur.⁷²

Örnek 2:

“İkiyüzlüler, kalplerinde inanç problemi bulunanlar ve bu şehirde asılsız haberler yayanlar,(yaptıklarına bir son vermezlerse ant) olsun ki, seni onların başlarına saracağız. .”⁷³

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir Katâde'den bildirir: Münafıklardan bazıları, nifaklarını açığa vurmak isteyince, bu ayet nazil oldu.⁷⁴

⁷¹ Mâide 5/33: “إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ”

⁷² Suyuti, ed-Dürü'l-Mensur, Cilt: 2, s. 492; Abdurrezzâk, Ebu Bekr b. Hemmâm es-Sanânî, **el-Musannef**, thk. Habîburrahmân A'zamî, el-Mektebetu'l-İslâmi, Beyrut, 1983, Cilt: 10, no. 18541, s. 107.

⁷³ Ahzâb 33/60: “لَقَدْ لِمَ يَنْتَهِ الْمُتَنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَتُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ”

1.1.2.10. İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849)

Tefsirinde İbn Ebu Şeybe'den esbâb-ı nüzul rivayetlerine yer veren Suyuti, kimi zaman rivayetin senedinde onun el-Musannef adlı eserinden nakilde bulunduğunu zikreder.

Örnek 1:

*“Andolsun ki, Allah, peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmada Mescid-i Haram’a gireceksiniz...”*⁷⁵

Müfessirimiz, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: İbn Ebû Şeybe, Atâ'dan bildirir: Hz. Peygamber Zilkade ayında Muhacir ve Ensar ile birlikte umre niyetiyle yola çıktı. Hudeybiye'ye vardığında Kureyşliler karşısına çıkıp, Mekke'ye girişe izin vermediler. Orada Hz. Peygamber ve ashabı ile Kureyşliler arasında bir tartışma çıktı. Tartışma öyle bir hal aldı ki neredeyse savaş çıkacaktı. O zaman Hz. Peygamber sayıları bin beş yüz olan Müslümanlardan biat istedi, onlar da Hz. Peygamber'e biat ettiler. Bu Rıdvan Biatı olarak bilinir. Sonrasında Hz. Peygamber Mekke müşrikleri ile bir antlaşma yaptı. Antlaşmada Müşrikler: “Getirdiğin kurbanlıkları burada kesersin, saçlarını tıraş edip geri dönersin. Gelecek yıl biz Ukaz’a üç günlüğüne çıkarız ve Mekke’yi senin için boşaltırız. Umreni yaparsın. Gelirken yanında silah getirmeyeceksin ve giderken de Mekke’den hiç kimseyi yanında götürmeyeceksin.” dediler. Anlaşmaya varıldıktan sonra Hz. Peygamber bulunduğu yerde kurbanlıkları kesti ve saçını tıraş etti. Diğer yıl aynı günlerde Müslümanlarla birlikte Mekke’ye, Mescid-i Haram’a girdi. İşte o zaman Yüce Allah bu ayetini indirdi ve yine *“Haram ay, haram aya karşılıktır. Hürmetler kısas kuralına tabidir”*⁷⁶ ayetini indirdi.⁷⁷

⁷⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 417.

⁷⁵ Fetih 48/27: “لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ”

⁷⁶ Bakara 2/194: “الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ”

Örnek 2:

*“Allah öyle yücedir ki, O eğer isterse sana bundan daha hayırlısını, içinden ırmakların aktığı bahçeler ve saraylar verir.”*⁷⁸

Firyabi, İbn Ebû Şeybe Musannef’de, Abd b. Humeyd, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Ebû Hâtim ve İbn Merdûye, Hayseme’den aktarır: Hz. Peygamber’e: “Eğer istersen sana daha önce hiçbir peygambere ve hiçbir insana verilmemiş olan yeryüzünün anahtarlarını ve hazinelerini verelim. Üstelik bunu sana vermemizle Allah katında olan mükâfatından bir şey eksilmeyecek. Fakat eğer istersen tüm bunları toplu bir şekilde sana ahirette veririz” denildi. Hz. Peygamber: “Tüm bunların bana ahirette verilmesini isterim” buyurdu. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁷⁹

1.1.2.11.Bezzâr (ö. 292/905)

İmam Suyuti Bezzar’dan bazı esbâb-ı nüzul rivayetleri nakletmiştir. Tespit ettiğimiz örneklerden iki tanesini zikretmek istiyoruz:

Örnek 1:

*“Şüphesiz inandıktan sonra inkâr edip, sonra inkârda ısrar edenlerin tevbeleri asla kabul edilmeyecektir...”*⁸⁰

Bezzâr, İbn Abbâs’dan nakleder: Bir kavim Müslüman olduktan sonra mürted oldu ve sonra tekrar Müslüman olup tekrar mürted oldular. Bu durumu Hz. Peygamber’e sormak için kavimlerinden birkaç kişiyi gönderdiler. Durum Hz. Peygamber’e aktarılınca bu ayet nazil oldu.⁸¹

⁷⁷ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 80; İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir b. Ebi Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrahim el-Absî el-Kûfi, **el-Musannef fi’l-Ehâdis ve’l-Âsâr**, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü’r-Rüşd, 1988, Cilt: 7, no: 36843, s. 383.

⁷⁸ Furkan 25/10: “تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ فُصُورًا”

⁷⁹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 5, s. 116; İbn Ebû Şeybe, **el-Musannef fi’l-Ehâdis ve’l-Âsâr**, Cilt: 6, no:31800, s. 327; İbn Ebu Hatim, **Tefsiru Kur’ani’l-Âzim**, Cilt: 8, no. 14991, s. 2666; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 260; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 148.

⁸⁰ Âl-i İmrân 3/90: “إِنَّ الدِّينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ أَزَادُوا كُفْرًا لَنْ نَقْبَلَ تَوْبَتَهُمْ”

⁸¹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 2, s. 88.

Örnek 2:

“Sen onun hakkında ne söyleyebilirsin ki onun bilgisi Allah’a aittir”⁸²

Bezzâr, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, Hâkim ve İbn Merdûye, Hz. Âişe’den bildirir: Hz. Peygamber’e sürekli kıyametin ne zaman kopacağı soruluyordu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.⁸³

1.1.2.12. Hâkim (ö. 405/1014)

Suyuti, Hâkim’den bazı esbâb-ı nüzul rivayetlerine eserinde yer vermiştir. İlk örneğimizde görüleceği gibi bazen rivayetlerin nakil kısmında Hâkim’in el-Müstedrek adlı eserinden nakilde bulunduğunu zikretmiştir.

Örnek 1:

“Allah’a karşı yalan uyduran veya kendisine bir şey vahyedilmemişken ‘bana vahyolundu’ diyen, ya da ‘Allah’ın indirdiğinin benzerini ben de indireceğim’ diyen kimseden daha zalim kim olabilir?..”⁸⁴

Suyuti, ayetin nüzul sebebi olarak tefsirinde şu rivayete yer verir: Hâkim’in el-Müstedrek’de, Şurahbil b. Sa’d’dan nakleder: Bu ayet Abdullah b. Ebû Serh hakkında nazil olmuştur. Hz. Peygamber Mekke’ye girdiğinde İbn Ebû Serh sütkardeşi olan Hz. Osman’a sığınmıştı. Mekkeliler Hz. Peygamber’in ilan ettiği genel affi duyunca huzura kavuştu. Hz. Osman da Hz. Peygamber’den onun için eman dilemişti.⁸⁵

⁸² Naziat 79/43-44: “فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرِيهَا ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنْهَلِيهَا ﴿٤٤﴾”

⁸³ Suyuti, **ed-Dürri’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 515; el-Heysemi, Nûrûddin Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, **Keşfü’l-Estâr an Zevâidi’l-Bezzâr**, thk. Habiburrahman el-A’zami, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1979, Cilt: 3, no: 2278, s. 78; Taberi, **Câmi’ul-Beyân**, Cilt: 24, s. 99; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 212; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 383.

⁸⁴ En’âm 6/93: “وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرَجُوا أَنْفُسَكُمْ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ”

⁸⁵ Suyuti, **ed-Dürri’l-Mensur**, Cilt:3, s. 55; Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbüri, **el-Müstedrek ale’s-Sahihayn**, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, 1. Baskı, Darû’l-Kütübî’l İlmiye, Beyrut, 1990, Cilt:3, no: 4362, s. 42.

Örnek 2:

“Allah’a ve ahiret gününe inanan bir toplumun, Allah’a ve peygamberine karşı gelenlere sevgi beslediklerini görmezsin”⁸⁶

İbn Ebû Hâtim, Taberâni, Hâkim, Ebû Nuaym Hilye’de, Beyhaki Sünen’de ve İbn Asâkir, Abdullah b. Şevzeb’den aktarır: Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh’ın babası Bedir Savaşında sürekli Ebû Ubeyde’nin üzerine doğru geliyor, o ise babasından kaçıyordu. Sürekli babası aynı durumu tekrarlayınca, en sonunda Ebû Ubeyde babasına doğru dönüp onu öldürdü. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.⁸⁷

1.1.2.13.Ebu Nuaym (ö. 430/1038)

Suyuti, Ebu Nuaym’dan aktardığı esbâb-ı nüzul rivayetlerine tefsirinde yer verir. O, bazı rivayetlerin senedinde Ebu Nuaym’ın Hilye’sinden ve Delailü’n-Nübüvve’sinden ve el-Marife adlı eserinden rivayet aktardığını belirtir.

Örnek 1:

“Ey inananlar Allah’ın üzerinizde olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size zarar vermek için ellerini uzatmıştı da Allah onların ellerini sizden çekmişti”⁸⁸

Suyuti, bu ayet hakkında tefsirinde şu rivayeti nakleder: Ebû Nuaym Delâil’de, Atâ ve Dahhâk vasıtasıyla İbn Abbâs’dan nakleder: Amr b. Umeyye ed-Damri, Maûne kuyusuna gidince Hz. Peygamber’den emanları olan Kilab oğullarından iki kişi ile karşılaştı ve onları öldürdü. Onlara eman verildiğini bilmiyordu. Hz. Peygamber diyetlerini ödemek için beraberinde Ebû Bekr, Ömer ve Ali ile Nadir oğullarının yanına gitti. Nadir oğulları kendilerini karşılayıp: “Merhaba Ey Ebu’l-Kâsım! Niçin geldin” dediler. Hz. Peygamber: “Ashabımdan bir kişi Kilâb oğullarından emanları olan iki kişiyi öldürdü. Onların diyeti benden istenmektedir.

⁸⁶ Mücâdele 58/22: “لَا يَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ”

⁸⁷ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 274; Hâkim, **el-Müstedrek**, Cilt: 3, no. 5152, s. 296; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 193; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 349.

⁸⁸ Mâide 5/11: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ آنُ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ”

Bana yardım etmenizi istiyorum” buyurdu. Nâdir oğulları: “Otur da biz sana bu miktarı toplayalım” deyince kalenin dibinde oturdular. Hz. Peygamber ve beraberindekiler onları beklerken, Nadir oğulları kendi aralarında anlaşp, kalenin üzerinden bir taş atarak Hz. Peygamber’i öldürmek istediler. Cibril gelip durumu Allah Resûlüne haber verince, Hz. Peygamber ve yanındakiler oradan uzaklaştılar. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁸⁹

Örnek 2:

“Sizi topraktan yaratırken de annelerinizin karınlarında ceninler halinde iken de en iyi O bilir”⁹⁰

Müfessirimiz, ayetin nüzul sebebi olarak tefsirinde şu rivayete yer verir: İbnu’l-Münzir, İbn Ebû Hâtim, Taberâni, Ebû Nuaym el-Marife’de, İbn Merdûye ve Vâhidi, Sâbit b. el-Hâris el-Ensâri’den aktarır: Yahudiler, kendilerinden olan küçük bir çocuk öldüğü zaman onun için “O sıddıktır” derlerdi. Bu söyledikleri Hz. Peygamber’e ulaşınca: “Yahudiler yalan söylemiştir. Allah’ın annesinin rahminde yarattığı hiçbir nefis yoktur ki şaki veya said olduğu belli olmasın” buyurdu. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁹¹

1.1.2.14 Beyhâki (ö. 458/1066)

Suyuti, esbâb-ı nüzul rivayetleri için sık sık Beyhaki’den yararlanmıştır. Çoğu zaman da rivayetleri Beyhaki’nin hangi eserinden naklettiğini zikretmiştir. Zikrettiği eserler arasında, Şuabu’l-İman, el-Ba’s ve’n-Nüşur, Sünenü’l-Kübra, el-Esmâ ve’s-Sıfat’ı sayabiliriz.

⁸⁹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 2, s. 470; Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshak el-İsfehâni, **Delâilu’n-Nübüvve**, thk. Muhammed Ravvâs Kal’aci-Abdülber Abbas, Daru’n-Nefais, Beyrut 1986, Cilt: 1, no. 425, s. 489; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 74; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l-Kur’ân**, s. 196.

⁹⁰ Necm 53/32: “هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ”

⁹¹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 167; Taberâni, **el-Mucemu’l-Kebir**, Cilt: 2, no. 1368, s. 81; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 186; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l-Kur’ân**, s. 415; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 335.

Örnek 1:

“Allah birçok yerde ve Huneyn Savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani o gün sayıca çok olmanızdan dolayı kendinizi beğenmiştiniz fakat bunun size bir faydası olmamıştı”⁹²

Beyhaki Delâil’de, Rabi’den aktarır: Huneyn günü adamın biri: “Artık azlıktan dolayı yenilmek yok” dedi. Adamın bu sözünden dolayı Hz. Peygamber içinde bir sıkıntı hissetti. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi. Rabi der ki: “O gün Müslümanlar on iki bin kişiydi ve bunların iki bini Mekke’dendi.”⁹³

Örnek 2:

“Siz gözlerinizin, kulaklarınızın, derilerinizin aleyhinize şahitlik etmesinden sakınmıyordunuz. Üstelik yaptıklarınızın çoğunu Allah’ın bilmediğini sanıyordunuz. İşte sizi Rabbiniz hakkındaki bu kötü düşünceleriniz mahvetti ve kaybedenlerden oldunuz”⁹⁴

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: Said b. Mansur, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesâi, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhaki el-Esmâ ve’s-Sıfât’da, İbn Mes’ûd’dan aktarır: Kâbe’nin örtüsünün orada biri Kureyşli diğer ikisi Sakif’den veya biri Sakifli diğer ikisi Kureyş’den üç kişi kendi aralarında konuşuyorlardı. İçlerinden biri: “Acaba Allah bizim bu konuştuklarımızı duyuyor mu?” dedi. Diğeri: “Şayet sesimizi yükseltirsek duyar, ama kısık bir sesle konuşursak duyamaz” karşılığını verdi. Üçüncüsü ise: “Eğer konuştuklarımızdan bir şey duyuyorsa hepsini duyabilir” dedi. Ben onların bu konuşmalarını Hz. Peygamber’e iletince, Yüce Allah bu ayetlerini indirdi.”⁹⁵

⁹² Tevbe 9/25: “لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا”

⁹³ Suyuti, **ed-Dürri’l-Mensur**, Cilt:3, s. 404; Beyhaki, **Delâilu’n-Nübüvve**, Cilt: 5, s.123; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 101; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 181.

⁹⁴ Fussilet 41/22-23: “وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَوِيُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿22﴾”

⁹⁵ Suyuti, **ed-Dürri’l-Mensur**, Cilt:5, s. 680; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 172; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l-Kur’ân**, s. 387; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 306.

1.1.3. Tarih Kaynakları

Suyuti, aşağıda örneklerini sunacağımız, daha çok tarihçi kimlikleri ile ön plana çıkmış üç isimden aktardığı esbâb-ı nüzul rivayetlerine tefsirinde yer vermiştir. Şimdi Müfessirimizin bu isimlerden aktardığı örneklerimizi inceleyelim:

1.1.3.1. İbn İshâk (ö. 151/768)

Örnek 1:

*“Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz veya kesmeyip olduğu gibi bırakmanız hep Allah’ın izniyledir”*⁹⁶

Suyuti, tefsirinde şu rivayeti nakleder: İbn İshâk, Yezid b. Rumân’dan rivayet ettiğine göre: Hz. Peygamber, Nadir oğullarının kalesini muhasara ettiğinde hurmalıkların kesilmesini ve yakılmasını emretti. Yahudiler: “Ey Muhammed! Sen fesada engel olur, bunu yapanları ayıpladın. Şimdi sana ne oluyor da hurmalıkların kesilmesini ve yakılmasını emrediyorsun” dediklerinde bu ayet nazil oldu.⁹⁷

Örnek 2:

*“Allah’ın mescidlerinde O’nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olması için çalışanlardan daha zalim kim olabilir?”*⁹⁸

İbn İshâk ve İbn Ebû Hâtim, İbn Abbâs’dan bildirir: Kureyşliler, Hz. Peygamber’in Kâbe’nin yanında namaz kılmasını engelleyince, Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁹⁹

⁹⁶ Haşr 59/5: “مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ نَزَعْتُمْهَا فَأِنَّكُمْ عَلَىٰ أَسْوَأِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ”

⁹⁷ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 278; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 194; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l-Kur’ân**, ss. 436-437; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 351.

⁹⁸ Bakara 2/114: “وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا”

⁹⁹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 1, s. 204; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur’âni’l-Âzim**, Cilt: 1, no. 1110, s. 210; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 15; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l-Kur’ân**, s. 39; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 32.

1.1.3.2. İbn Sa'd (ö. 230/845)

Örnek 1:

“Müslüman olmalarını senin başına kakıyorlar. De ki: Müslüman olmanızı bir lütuf gibi bana hatırlatıp durmayın. .”¹⁰⁰

Müfessirimiz, tefsirinde ayetin nüzul sebebi hakkında şu rivayete yer verir: İbn Sa'd, Muhammed b. Ka'b el-Kurazi'den nakleder: Hicretin dokuzuncu yılında Esed oğullarından içlerinde Hadrami b. Amir, Dirar b. el-Ezver, Vabisa b. Ma'bed, Katade b. el-Kaif, Seleme b. Hubeyş, Nukade b. Abdillâh b. Halef ve Talha b. Huveylid'in de bulunduğu dokuz kişilik bir heyet Hz. Peygamber'in yanına geldi. Allah Resulü ashabı ile birlikte mescitte oturuyordu. Heyet gelip Hz. Peygamber ve ashabına selam verdikten sonra sözcüleri olan bir adam şunları söyledi: “Ya Resulallah! Allah'dan başka ilah olmadığına, tek ve ortaksız olduğuna, senin de Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna şehadet ediyoruz. Ya resulallah! Üzerimize herhangi bir birlik göndermeden biz kendimiz Müslüman olmak için geldik. Arkamızda kalanlar adına da buradayız” deyince Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹⁰¹

Örnek 2:

“Şüphesiz Allah nezdinde İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir...”¹⁰²

İbn Sa'd ve Abd b. Humeyd, Ezrak b. Kays'dan bildirir: Necran piskoposu ve Akib, Hz. Peygamber'in yanına gelince, Allah Resulü onları İslam'a davet etti. Onlar: “Biz senden önce Müslüman olduk” dediler. Hz. Peygamber: “Yalan söylüyorsunuz. Allah'a oğul isnat etmeniz, haça secde etmeniz ve domuz eti yemeniz İslam'dan sizi alıyordu” buyurdu. Onlar: “Peki İsa'nın babası kim?” diye sordular. Hz. Peygamber onlara cevap veremedi. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetlerini

¹⁰⁰ Hucurât 49/17: “يَمْشُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمْنُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ”

¹⁰¹ Suyuti, **ed-Dürri'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 113; İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimi el-Bâsrî el-Bağdâdi, **et-Tabakâtu'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, Cilt: 1, s. 223; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 331.

¹⁰² Âl-i İmrân 3/59-63: “مَثَلُ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿59﴾ أَلْحَقُ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنْ الْمُفْسِدِينَ ﴿60﴾ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ آبَاءَنَا وَابْنَاءَنَا وَنِسَاءَنَا وَنَفْسَنَا وَنَفْسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿61﴾ إِنَّ هَذَا هُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿62﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿63﴾”

indirdi. Bu ayetler nazil olduktan sonra Hz. Peygamber onları karşılıklı lanetleşmeye davet etti. Onlar kendi aralarında: “Eğer gerçek bir peygamberse lanetleşemeyiz” dediler ve Hz. Peygamber’e “Bunun dışında başka bir teklifin var mı?” diye sordular. Hz. Peygamber: “ya Müslüman olursunuz ya cizye ödersiniz ya da savaşırsınız” buyurunca onlar cizye vermeyi kabul ettiler.¹⁰³

1.1.3.3. İbn Asakir (ö. 600/1203)

Örnek 1:

“Ayetlerimizden yüz çevirenin haberini onlara oku...”¹⁰⁴

Suyuti, ayetin tefsiri hakkında şu rivayeti nakleder: İbn Asakir, İbn Şihab’dan nakleder: Ümeyye b. Ebu’s-Salt şöyle demiştir: “Bizden bize haber verecek bir peygamber yok mu? Hedefimizle yolumuz arasındaki uzaklık ne kadardır” Ümeyye bunları söyledikten sonra Bahreyn’e gitti. Sekiz yıl orada kaldı. Bu süre içinde Hz. Peygamber’e risalet görevi verildi. Ümeyye, sekiz yıldan sonra geri dönüp geldiğinde Hz. Peygamber ve ashabını bir toplulukla otururken buldu. Hz. Peygamber onu İslam’a davet etti ve ona Yasin suresini okudu. Ümeyye sureyi dinledikten sonra oradan ayrıldı. Kureyş onun arkasından gidip: “Ey Ümeyye! Onun için ne dersin?” diye sorunca Ümeyye: “Onun hak üzere gönderildiğine şahitlik ederim” dedi. Onlar: “Peki ona tabi olacak mısın?” diye sordular. Ümeyye: “Onun ne yapacağına bakacağım” dedi ve sonra Şam’a gitti. Bedir savaşından sonra gelip Müslüman olmak istedi fakat ona bedirde öldürülenler haber verilince Müslüman olmaktan vazgeçti ve Taif’e gitti, orada öldü. Yüce Allah onun hakkında bu ayetini indirdi.¹⁰⁵

¹⁰³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt:2, s. 67; İbn Sa’d, **et-Tabakâtu’l-Kübrâ**, Cilt: 1, s. 391.

¹⁰⁴ A’raf 7/175: “وَأَنذِرْ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا”

¹⁰⁵ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 266.

Örnek 2:

“Hak dine inanmayanlar servetlerini, insanları Allah’ın yolundan engellemek için harcarlar...”¹⁰⁶

İbn Sa’d, Abd b. Humeyd, İbn Cerir, İbn Ebu Hatim, Ebu’ş-Şeyh ve İbn Asakir’in bildirdiğine göre Said b. Cübeyr: Bu ayet Ebu Süfyan b. Harb hakkında nazil olmuştur. O, Uhud savaşı hazırlığında Hz. Peygamber’e karşı savaşmak için toplanan Arapların dışında ücretle Kinane oğullarından Ahabiş denilen kişilerden iki bin kişi topladı. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹⁰⁷

1.2. ESBÂB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİ ELE ALIŞ ŞEKLİ

1.2.1. Rivayet Açısından

Suyuti, tefsirinde sebab-i nüzul rivayetlerini genel olarak dört yerde ele almaktadır.

- Surelerin giriş bölümlerinde
- Ayetlerin tefsirine başlamadan önce
- Ayetlerin tefsiri bölümünde
- Ayetlerin tefsirinin sonunda

İlk maddede belirtmiş olduğumuz ‘surelerin giriş bölümlerinde’ adlı başlığı ilerde rivayetleri sure açısından değerlendirirken ayrıntılı olarak işleyeceğiz.

Şimdi, yukarıda vermiş olduğumuz maddeleri örneklerle ortaya koymaya çalışacağız.

1.2.1.1. Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerini Ayetin Tefsirine Başlamadan Önce Vermesi

Müfessir, bazen tefsire başlamadan önce ayetin daha iyi anlaşılması adına sebab-i nüzul rivayetlerini vermiş, daha sonra ilgili ayet hakkında varsa kıraat ve

¹⁰⁶ Enfal 8/36: “إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصْنَعُوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ”

¹⁰⁷ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s.334; Taberi; **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 3, s. 170; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 96; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l-Kur’ân**, s. 240.

lügat bilgilerini, ardından Hz. Peygamber ile ashabından tefsir konusunda gelen rivayetleri zikretmiştir.

Örnek 1:

“Bu son kitaba inanmazlarsa diye onların ardından neredeyse kendini kahredeceksin”¹⁰⁸

Suyuti, ayetin nüzul sebebi olarak şu rivayeti nakleder: İbn Abbas’dan aktarıldığına göre: Utbe b. Rebia, Şeybe b. Rebia, Ebu Cehil b. Hişam, Nadr b. Haris, Ümeyye b. Halef, Âs b. Vail, Esved b. el-Muttalib ve Ebu’l-Buhturi Kureyş’ten bir grupla toplanmıştı. Hz. Peygamber onların bu şekilde toplanıp onun getirdiği nasihatleri inkâr ederek kibirli bir şekilde ona muhalefet etmelerine dayanamıyor, kavminin bu halini gördükçe kendini kahrediyordu. İşte bunun üzerine Allah bu ayeti indirdi.¹⁰⁹

Örnek 2:

“Tâ-Hâ. Biz sana Kur’an’ı sıkıntı çekmen için indirmedik”¹¹⁰

Suyuti, ayetin nüzul sebebi hakkında şu rivayetlere tefsirinde yer verir:

İbn Abbas’ın bildirildiğine göre: Hz. Peygamber vahyin ilk nazil olduğu dönemlerde namazını parmaklarının ucuna basarak edâ ediyordu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹¹¹

İbn Abbas’dan bildirildiğine göre: Hz. Peygamber gece namaza kalktığında uyumamak için kendisini iple bir yere bağlardı. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹¹²

Mücahid’den nakledildiğine göre: Hz. Peygamber gece namaza kalktığında uyumamak için kendisini bir yere bağlar, ayakları yoruldukça, yorulan ayağını

¹⁰⁸ Kehf 18/6: “فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسِكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ إِنَّمَا يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا”

¹⁰⁹ Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 4, 382; Suyûtî, *Lübâbu’n-Nukûl*, s. 56.

¹¹⁰ Tâhâ 20/1-2: “طه ﴿١﴾ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَىٰ”

¹¹¹ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 4, 516; Beyhâki, Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, *Şuabu’l-İman*, thk. Muhtar Ahmed en-Nedvi, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 2003, Cilt: 3, no. 1416, s. 83; Suyûtî, *Lübâbu’n-Nukûl*, s. 132.

¹¹² Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 4, 516.

diğerinin üzerine koyup namazına o şekilde devam ederdi. Bunun üzerine Yüce Allah ayetlerini indirdi.¹¹³

Dahhâk'dan bildirildiğine göre: Kur'an'ı Kerim ayetleri nazil oldukça Hz. Peygamber ve ashab onun gereğini yerine getirmeye çalışıyorlardı. Kureyş kâfirleri ise onlara: “Allah bu Kur'an'ı Muhammed'e sıkıntı çekmesinden başka bir şey için indirmemiştir.” diyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah peygamberine bu ayetlerini indirdi.¹¹⁴

İmam Suyuti, tefsirinde ilk örnekte göstermeye çalıştığımız gibi bazen ayet için tek nüzul sebebi verip daha sonra ayetin tefsiri hakkındaki rivayetlere geçerken bazen de ikinci örnekte olduğu gibi birden fazla nüzul sebebini alt alta sıralayıp daha sonra ayetin tefsiri ile ilgili rivayetlere geçiş yapar.

1.2.1.2. Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerini Ayetin Tefsiri Bölümünde Vermesi

Suyuti, ayetin tefsiri hakkındaki rivayetleri verirken meselenin daha iyi anlaşılması gerektiğini düşünmüş olacak ki tefsir şeklindeki rivayetleri verirken bir anda sebebi nüzul rivayetlerine geçer. Örnekleri inceleyelim:

Örnek 1:

*“Ey iman edenler! Siz kendi işinizle meşgûl olun. Siz doğru yolda olduğunuzda yanlış yola sapanlar size zarar veremez”*¹¹⁵

Müfessirimiz ayetin nüzul sebebi hakkında şu rivayeti nakleder: Ömer'den rivayet edilir: İslâm gelip insanlar Müslüman olmaya başladıkları zaman, kendisi Müslüman olduğu halde babası ya da kardeşi kâfir olarak kalıyordu. Müslüman olan kişilerin gitgide kalbi İslâm'a ısındıkça yakınlarını da davet etmek istediler. Fakat

¹¹³ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, 516.

¹¹⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, 516; İbn Ebu Hâtim, **Tefsiru Kur'ani'l-Âzim**, Cilt: 7, no. 13373, s. 2415; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli'l-Kur'an**, s. 312.

¹¹⁵ Mâide 5/105: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ*

İslâm’a davet edilen yakınlarından bazıları: “Atalarımızdan bulmuş olduklarımız bize yeter.” cevabını verdiler. İşte bu durum üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹¹⁶

Örnek 2:

“Bundan önce helâk ettiğimiz hiçbir kavim iman etmemişti. Şimdi (aynı yolu tutan) bunlar mı iman edecek?”¹¹⁷

Katâde’den bildirildiğine göre: Mekke halkı Hz. Peygamber’e “Eğer söylediklerin doğru ise ve sana iman etmemizi istiyorsan bizim için Safâ tepesini altına çevir” dediler. Onların bu sözleri üzerine Cebrâil gelip, “Dilersen kavminin istediği olur fakat bu istekleri yerine geldikten sonra hala iman etmezlerse onlara mühlet verilmeden helak edilirler, dilersen de onlara mühlet verilecek” dedi. Hz. Peygamber, “kavmime mühlet verilsin” buyurdu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹¹⁸

Müfessir, verdiğimiz her iki örneği de ayetin tefsiri bölümünde zikretmiştir.

Suyuti’nin tefsiri incelendiğinde hem ayetin tefsirine başlamadan önce hem de ayetin tefsiri bölümünde çokça nüzul sebebi bulmak mümkündür. Müfessir, ayeti daha anlaşılır kılmak için ulaşmış olduğu sebebi nüzul rivayetlerini yer yer uygun bulduğu yerlere yerleştirmiştir.

Şimdi de üçüncü başlığımız olan sebebi nüzul rivayetlerini tefsirin sonunda vermesini inceleyelim.

1.2.1.3. Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerini Ayetin Tefsirinin Sonunda Vermesi

Suyuti tefsirinde sebab-i nüzul rivayetlerini ayetin tefsirinin sonunda görmek çok sık karşılaştığımız bir metot değildir. Biz yine de karşımıza çıkan örneklerden iki tanesine çalışmamızda yer vermeyi uygun bulduk.

¹¹⁶ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 2, s. 601; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur’âni’l-Azim**, Cilt: 4, no. 6925, s. 1228.

¹¹⁷ Enbiyâ 21/6: “مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ”

¹¹⁸ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 4, s. 563; Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 14, s. 636; Suyûtî, **Lübâbu’n-Nukûl**, s. 133; el- Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 228.

Örnek 1:

“ Allah dileseydi aralarında savaşmazlardı. Fakat Allah dilediğini yapar.”¹¹⁹

Müfessirimiz, ayetin nüzul sebebi hakkında şu rivayeti nakleder: İbn Abbâs’dan bildirildiğine göre: Ebû Bekr, Ömer, Osman, Muâviye ile birlikte Hz. Peygamber’in yanında oturuyorduk. Biz otururken karşıdan Ali’nin geldiğini gördük. Hz. Peygamber Muâviye’ye dönüp: “Ali’yi seviyor musun?” diye sordu. Muâviye “evet” cevabını verdi. Hz. Peygamber: “kısa bir zaman sonra aranızda anlaşmazlık çıkacak” buyurdu. Muâviye: “Peki sonra ne olacak Ey Allah’ın Resûlü” diye sorunca “Allah’ın bağışlaması ve rızası vardır” karşılığını verdi. Muâviye: “Allah’ın kaderine ve rızasına razı olduk” dedi. İşte o zaman bu ayet nazil oldu.¹²⁰

Örnek 2:

“De ki: Cehennem ateşi daha sıcaktır. Keşke bunu anlasalardı”¹²¹

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: Muhammed b. Ka’b el-Kurazi ve başka birinden aktarıldığına göre: Hz. Peygamber havanın çok sıcak olduğu bir gün Tebuk’e doğru yola çıktı. Selemeoğullarından bir adam “bu sıcakta yola çıkmayın” dedi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹²²

Suyuti bu rivayetten sonra farklı bir raviden benzer konu hakkında bir rivayet daha vermiştir;

Cabir b. Abdillâh’dan aktarılır: Hz. Peygamber Cedd b. Kays’a savaş konusunda izin verince, münafıklar da gelip “bu sıcakta savaşa çıkamayız” diyerek izin istediler. Allah Resûlü izin verdi ve onlardan yüz çevirdi. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹²³

¹¹⁹ Bakara 2/253: “وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ”

¹²⁰ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensûr**, Cilt: 1, s. 571.

¹²¹ Tevbe 9/81: “فَلَنَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ”

¹²² Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensûr**, Cilt: 3, 474; Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 11, s. 604; Suyûtî, **Lübâbu’n-Nukûl**, s. 56; el- Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 191.

¹²³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensûr**, Cilt: 3, s. 474.

Göstermiş olduğumuz örnekleri müfessir ayet tefsirinin sonunda zikretmiştir.

1.2.1.4. Ayeti Açıklamak İçin Sadece Esbâb-ı Nüzul Rivayetine Başvurması

Yukarıda Suyuti'nin sebab-i nüzul rivayetlerini nerelerde kullandığını ele aldık. Şimdi de ayetin sadece sebab-i nüzul rivayetini verip tefsiri ile ilgili rivayetlere geçmeden bir sonraki ayete geçiş yaptığı örneklerle yer vermek istiyoruz. Bu metodu da tıpkı tefsir sonunda çok fazla nüzul sebebinin olmaması gibi hep kullandığı bir metot değildir. Suyuti'nin tefsiri rivayet açısından geniş bir kaynak olduğu ve her ayet hakkında çokça rivayete başvurusu sebebiyle bu tip örneklerle sık sık rastlanılmaz.

Örnek 1:

*“De ki: ‘Ey Kitab ehli! Biz Allah’a, bize ve bizden önce indirilenlere inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz. Sizin çoğunuz yoldan çıkmış kimselerdir”*¹²⁴

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: İbn Abbas’dan rivayet edildiğine göre: Hz. Peygamber’e içlerinde Yasir b. Ahtab, Nafi b. Ebi Nâfi, Gâzi b. Amr, Zeyd b. Halid, İzâr b. İzâr ve Eskâ’nın bulunduğu bir grup geldi ve “Hangi peygamberlere iman ediyorsun” diye sordular. Hz. Peygamber: “Ben Allah’a, bize indirilene, İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakub’a ve torunlarına indirilene, Musa’ya, İsa’ya ve peygamberlere Rablerinden verilenlere inandık. Onların arasında hiçbir fark gözetmeyiz, biz O’na teslim olmuşlarız.” buyurdu. Grup, Hz. İsa’nın ismi zikredilince onu inkâr ettiler ve “İsa’ya iman edene iman etmeyiz” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹²⁵

¹²⁴ Mâide 5/59: “قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تُنْفِقُونَ مِمَّا آتَاكُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمِمَّا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنْ أَكْثَرُكُمْ فَاسِقُونَ”

¹²⁵ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensûr**, Cilt: 2, s. 522; Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 8, s. 537; Süyûtî, **Lübâbu'n-nukûl**, s. 160; Vâhidî, **Esbâbu Nüzuli'l-Kurân**, s. 203; el- Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 150.

Örnek 2:

“Onlar arkadaşlarında herhangi bir delilik belirtisi olmadığını hiç düşünmediler mi? O sadece apaçık bir uyarıcıdır”¹²⁶

Müfessirimiz, ayetin nüzul sebebi hakkında şu rivayeti aktarır: Katâde'den nakledilir: Bize bildirilene göre Hz. Peygamber Safâ tepesine çıkıp, “Ey filan oğulları, ey filan oğulları” diye kabile kabile Kureyş'i çağırdı. Allah'ın vereceği bela ve başlarına getireceği musibetler hakkında uyardı. İçlerinden bazıları, “Kuşku yok ki bu arkadaşınız delirmiş. Bırakalım sabaha kadar bağırsın dursun” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹²⁷

Örneklerde görüldüğü gibi müfessir, yalnızca ayet hakkında sebab-i nüzul rivayeti vermiş, ayeti açıklayan başka bir rivayete yer vermeyip bir sonraki ayetin tefsirine geçmiştir.

1.2.1.5. Rivayetleri Sadece Bir Raviden Nakletmesi

Suyuti tefsirinde hem sebab-i nüzul rivayetlerinde hem de diğer konular hakkındaki rivayetlerde mutlaka ilk râviyi göstermiştir. Çoğunlukla da bir raviden gelen rivayetlere yer verir.

Şimdi bununla ilgili örnekleri zikrelelim.

Örnek 1:

“Yanlarında, içinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrât olduğu halde nasıl oluyor da seni hakem tayin ediyorlar”¹²⁸

Berâ b. Âzib'den aktarıldığına göre: Hz. Peygamber'in yanına bir Yahudi getirildi. Hz. Peygamber ona baktığında adamın kırbaçlandığını ve yüzünün kara renge boyandığını görünce: “Bu ne hal böyle” diye sordu. Yanındakiler: “Zina

¹²⁶ A'raf 7/184: “أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ”

¹²⁷ Suyuti, *ed-Dürri'l-Mensûr*, Cilt: 3, s. 273; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 10, s. 602; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur'âni'l-Azim*, Cilt: 5, no.8592, s. 1624; Süyûtî, *Lübâbu'n-nukûl*, s. 160; el-Kâdî, Abdulfettah, *Esbâb-ı Nüzul*, s. 167.

¹²⁸ Mâide 5/43: “وَكَيْفَ يُحْكُمْونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ”

etti” dediler. Hz. Peygamber: “Siz zina eden kişi hakkında ceza olarak kitabınızda bunu mu buluyorsunuz” diye sordu. Onlar: “Evet” deyince Hz. Peygamber: “Dininizi en iyi bilen kimdir” buyurdu. Onlar da “Falan kişidir” cevabını verdiler. Hz. Peygamber o adamı bulup: “Siz kitabınızda zina eden kişi hakkında hüküm olarak o kişinin yüzünün siyaha boyanıp kırbaçlandığını mı buluyorsunuz” diye sorunca, adam: “Hayır! Aslında biz kitabımızda recm yapılması gerektiğini buluyoruz fakat içimizden güçlü olan kişiler arasında zina artınca, güçlü kişilerden bu cezayı kaldırıp zayıf olan kişilere uygulamaya devam ettik. Zayıf olanlar ile aralarında bir eşitlik olması için de böyle bir çözüm bulduk” cevabını verdi. Hz. Peygamber: “Allahım! Öldürülmüş olan emrini ilk ihya eden kişi benim.” Buyurdu ve adamın recm edilmesini emretti. Orada bulunun Yahudiler Hz. Peygamber’e doğruyu söyleyen adama saldırıp: “Eğer böyle yapacağını bilseydik en bilgili kişi olarak seni göstermezdik” dediler. Sonra da yahudiler Hz. Peygamber’e zina eden kişi hakkında kendi kitabında ne bulduğunu sormaya başladılar. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹²⁹

Örnek 2:

“Yoksa onlar ‘(o), bir şairdir. Onun zamanın felaketine uğramasını bekliyoruz’ mu diyorlar”¹³⁰

İbn Abbâs’ın şöyle dediği nakledilir: Kureyşliler Dâru’n-Nedve’de toplanıp Hz. Peygamber’e ne yapacaklarını kendi aralarında konuşuyorlardı. İçlerinden biri: “Onun ellerini zincirlerle bağlayıp bir yerde hapsedelim, ondan önce şair Züheyr ve Nâbiğa’nın zamanın felaketlerine uğrayıp helak olmasını beklediğimiz gibi onu da bekleyelim. Nasıl olsa o da bir şair o da onlardan biridir” dedi. Onların bu sözleri üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹³¹

Müfessir, örneklerde görüldüğü gibi metot olarak muhakkak son raviyi zikreder ve genellikle rivayeti tek ravi ile gösterir.

¹²⁹Suyuti, **ed-Dürri’l-Mensûr**, Cilt: 2, 505; Vâhidî, **Esbâbu Nüzul’l-Kurân**, s. 197-198; el- Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 145-146.

¹³⁰Tur 52/30: “أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرْتِلُ بِهِ رَبِّبَ الْمُتُونِ”

¹³¹ Suyuti, **ed-Dürri’l-Mensûr**, Cilt: 6, s. 150; Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 21, s. 593; Süyûtî, **Lübâbu’n-nukûl**, s. 160; el-Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 334.

1.2.1.6. Rivayetleri Birkaç Raviden Birleştirek Nakletmesi

Bir önceki başlığımızda Suyuti'nin genelde bir raviden gelen rivayetleri tefsirine aldığını belirtmiştik. Birden fazla raviden gelen rivayetlerinin sayısı fazla değildir ve müfessir bu metodu çok kullanmamıştır. Şimdi örneklerimizi inceleyelim.

Örnek 1:

*“..Bile bile haksızlık yapanların dışında insanların sizin aleyhinizde kullanacakları hiçbir delil olmasın. Onlardan korkmayın yalnızca benden korkun”*¹³²

Suyuti, ayetin tefsiri hakkında şu rivayeti nakleder: İbn Abbas ve İbn Mes'ûd ve diğer sahabilerden bildirildiğine göre: Hz. Peygamber kible yönünü Beytu'l-Makdis'ten Kâbe'ye doğru çevirince Mekke Müşrikleri: “Muhammed dini konusunda şaşkınlık içinde! Şimdi de yüzünü Kâbe'ye dönüyor. Bizim yolumuzun daha doğru olduğunu anladı. Yakında dinimize de döner” tarzında cümleler sarf etmeye başlayınca Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹³³

Örnek 2:

*“Ahiret mutluluğuna erenler, ne mutlu kimselerdir”*¹³⁴

Atâ ve Mücâhid'den nakledildiğine göre: Taif halkı, Hz. Peygamber'den, her görenin hayran olduğu, içinde bal yapılan vadinin kendilerine verilmesini istediler. Hz. Peygamber onların bu isteklerini kabul etti. Bir zaman sonra insanlar “cennette şöyle şöyle şeyler var” denildiğini duyunca “keşke cennette böyle bir vadimiz olsa” dediler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹³⁵

Örneklerde görüldüğü gibi, Müfessir, bazen iki sahabe ya da tabiuna dayandırılan rivayetlere tefsirinde yer verir.

¹³² Bakara 2/150: “لَقَدْ يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي”

¹³³ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, Cilt: 1, s. 272; Suyûtî, *Lübâbu'n-nukûl*, s. 160.

¹³⁴ Vakıa 56/27: “وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ”

¹³⁵ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, Cilt: 6, s. 221; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 2 s. 686; Süyûtî, *Lübâbu'n-nukûl*, s. 160; el-Kâdî, Abdulfettah, *Esbâb-ı Nüzul*, s. 334.

1.2.1.7. Esbâb- Nüzul Rivayetlerinin Farklı Varyasyonlarını Vermesi

Suyuti tefsirinde genellikle bir ayetin nüzul sebebi için tek rivayet vermez. Tefsir rivayet açısından bol bir kaynak olduğundan dolayı rivayetlerin varyasyonlarını görmemizi sağlar. Bazen temelde aynı olan konunun birkaç farklı şekli ve rivayetin ravisindeki farklılıkları ortaya koyması ile karşımıza çıkarken bazen de ayetin tamamen birbirinden farklı yönleri ile karşımıza çıkar. Bu durumu vereceğimiz örneklerle açıklamak istiyoruz.

Örnek 1:

*“Ey iman edenler! Allah’ın ve peygamberinin önüne geçmeyin”*¹³⁶

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayetleri nakleder;

Abdullah b. ez-Zübeyr’den bildirildiğine göre: Hz. Peygamber’e Temim oğullarından bir kâfile geldi. Ebû Bekr: “Ya Resûlullah! Bu kâfilenin başına Ka’kâ b. Ma’bed’i tayin etseniz” dedi. Hz. Peygamber cevap vermeden Ömer araya girip şöyle dedi: “Hayır! Bilakis Akra b. Hâbis’i tayin etseniz” dedi. Ebu Bekr Ömer’e: “Bunu bana muhalefet etmek için söylüyorsun, başka bir şeyden değil” dedi. Ömer ona cevap olarak: “Hayır, muhalefet etmek istemedim” dedi. Birden sesler yükseldi ve birbirleriyle tartışmaya tutuştular. Onlar bu şekilde tartışmaya başlayınca Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹³⁷

Katâde’den aktarılır: Bize bildirildiğine göre insanlardan bazıları: “Keşke şöyle şöyle bir ayet inseydi, böyle bir hüküm olsaydı” şeklinde konuşmaya başlayınca Yüce Allah bunu kerih görmüş ve bu ayeti indirmiştir.¹³⁸

Hasan-ı Basri’den bildirildiğine göre: Kurban Bayramı gününde insanlar Hz. Peygamber’den önce kurbanlarını kestiler. Hz. Peygamber de tekrar kurban kesmelerini emretti. Bu durum üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹³⁹

¹³⁶ Hucurat 49/1: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ”

¹³⁷ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensûr**, Cilt: 6, s. 85; Süyûtî, **Lübâbu'n-nukûl**, s. 179; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli'l-Kur'an**, s. 401, el-Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 326.

¹³⁸ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensûr**, Cilt: 6, s. 85.

¹³⁹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensûr**, Cilt:6, s. 85; Süyûtî, **Lübâbu'n-nukûl**, s. 179; el-Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 327.

Hasan-ı Basri'den aktarıldığına göre: Adamın biri bayram namazından önce kurbanını kesince bu ayet nazil olmuştur.¹⁴⁰

Hiz. Âişe'den bildirildiğine göre: Bazı Müslümanlar Ramazan ayı girmeden bir ve ya iki gün önceden oruç tutmaya başlardı. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹⁴¹

Hiz. Aişe'den nakledilir: Bazı Müslümanlar Ramazan ayı girmeden bir iki gün öncesinden oruç tutmaya başlardı. Onların böyle yapması üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹⁴²

Örneklerde görüldüğü üzere müellif, rivayetlerin çeşitli şekillerini bizlere göstererek ayet hakkındaki olabilecek tüm sebep-i nüzul rivayetlerinden bizleri haberdar etmek istemiştir. Tefsirine aldığı tüm konularda kendi tercihini belirtmediği gibi farklı varyasyonlarını verdiği sebep-i nüzul rivayetlerinde de tercihini belirtmemiş, rivayetleri bizlerin istifadesine sunmakla yetinmiştir.

Örnek 2:

“..Kendileri ihtiyaç içindeyken bile, onları kendilerine tercih ederler”¹⁴³

Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre: Adamın biri Hiz. Peygamber'in yanına gelerek: “Ya Resûlallah! Aç olduğum ve yiyecek bir şey bulamadığım için zorluk yaşıyorum” dedi. Hiz. Peygamber hanımlarının yanına birini göndererek hemen yiyecek bir şeyler vermelerini istedi. Fakat soruyu sorup gelen kişi hanımlarının evinde de bir şey bulunmadığı haberini getirdi. Bu sefer Hiz. Peygamber ahaliye seslenerek: “Bu adamı Allah rızası için evinde bir akşam misafir edecek kimse yok mu?” diye sordu. İçlerinden biri –bir rivayete göre Ebu Talha el-Ensari- “Ben misafir ederim Ya Resûlallah!” dedi. Ve o kişiyle beraber evine gitti. Eve gelip yaşadığı durumu eşine anlatıp Resûlallah bana “Misafire ikramda bulun ve bir şeyini gizleme” buyurdu deyince eşi: “Vallahi yanımda çocukların yiyeceğinin dışında bir şey yok” dedi. Adam eşine: “O halde yemek saati çocukları uyut yemeğe oturacağımız vakit de kandili kıs ki böylece misafirimiz yemediğimizi görmesin.

¹⁴⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensûr**, Cilt: 6, s. 85; Süyûtî, **Lübâbu'n-nukûl**, s. 179; el-Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 327.

¹⁴¹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensûr**, Cilt: 6, s. 86.

¹⁴² Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensûr**, Cilt:6, s. 86.

¹⁴³ Haşr 59/9: “وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ”

Seninle ben bir akşam yemek yemesek de olur” dedi. Karısı adamın dediğini yaptı. Ertesi gün misafir Hz. Peygamber’in yanına gidince Hz. Peygamber: “Dün gece Allah falan kadın ve falan adamdan hoşnut oldu” buyurdu. İşte bu kişiler hakkında Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹⁴⁴

Ebu’l-Mütevekkil en-Naci’den bildirilmiştir: Müslümanlardan bir kişi üç gün boyunca oruçlu kaldı. İftar edebileceği bir yiyecek bulamadığı için akşam yemek yemeden tekrar diğer günü oruçlu geçiriyordu. Bu böyle sürüp giderken Ensâr’dan Sabit b. Kays denilen bir kişi adamın bu durumunu sezdi ve ailesinin yanına gidip: “Bu akşam bir misafir ile geleceğim. Tam yemeğe oturacağımız vakit içinizden biri ışığı düzeltiyor gibi yapıp kandili söndürsün misafir doyuncaya kadar da kimse bir şey yemesin fakat misafirimizin bu durumu sezmemesi için de yemeği yiyormuş gibi yapalım” dedi ve evden ayrıldı. Akşam olunca bu kişiyle beraber geri döndü. Gündüz konuştukları gibi tam yemeğe oturacakları vakit eşi kalkıp ışığı düzeltiyor gibi yapıp kandili söndürdü. Sonra da tüm ev halkı ellerini yemeğe uzatıyor gibi yapıp bir şey yemiyorlardı. O akşam yemekleri de sadece ev halkına yetecek kadar olan ekmekti. Ertesi gün Sâbit Hz. Peygamber’in yanına gitti. Hz. Peygamber: “Ey Sâbit! Dün Allah sizden ve yapmış olduğunuz ev sahipliğinden hoşnut oldu” buyurdu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹⁴⁵

İbn Ömer’den nakledilmiştir: Resûlullah’ın ashabından bir kişiye bir koyun başı hediye edildi. O kişi: “Fılan kardeşimin buna benden daha çok ihtiyacı var” diyerek başka bir kardeşine gönderdi. Gönderdiği kişi de aynı şeyi düşünerek bir başkasına gönderdi. Derken bu koyun başı tam yedi evi dolaşıp tekrar ilk kişiye geri döndü. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹⁴⁶

Görüldüğü üzere Müfessir, aynı temanın işlendiği sebab-i nüzul rivayetlerini birkaç değişik farklılık ile tefsirinde yer vermiştir.

¹⁴⁴ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, ss. 288-289; Süyûtî, **Lübâbu'n-nukûl**, s. 194; el-Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 352.

¹⁴⁵ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, 288; Süyûtî, **Lübâbu'n-nukûl**, s. 195.

¹⁴⁶ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, 288; Süyûtî, **Lübâbu'n-nukûl**, s. 195.

1.2.1.8. Farklı Ayetler İçin Aynı Esbâb- Nüzul Rivayetlerini Kullanması

Suyuti tefsirindeki rivayetleri incelerken dikkat çeken bir diğer husus bazen farklı ayetler için aynı nüzul sebebini kullanmış olmasıdır. Bu durumda var olan nüzul sebebini hangi ayete ait olduğu konusu kafa karıştırmaktadır. Örneklerimizle açıklamaya çalışalım.

Örnek 1:

“Güçsüzlere, hastalara ve harcama yapma imkânı olamayanlar için, Allah’a ve peygamberine bağlı kaldıkları sürece sorumluluk yoktur”¹⁴⁷

Zeyd b. Sâbit’ten nakledildiğine göre: Ben Resûlullah’ın vahiy kâtipliğini yapıyordum. Tevbe suresini yazarken savaşın emrolunduğu ayetlere gelmiştik. Bir ara elimdeki kalemi kulağıma koymuş, Hz. Peygamber’in ne yazacağını buyurmasını bekliyordum. Tam o sırada âmâ biri gelip: “Ben âmâ biriyim, benim durumum ne olacak” dedi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹⁴⁸

“Köre vebâl yoktur, topala vebâl yoktur, hastaya vebâl yoktur”¹⁴⁹

Zeyd b. Sâbit’ten nakledilmiştir: Ben Resûlullah’ın vahiy kâtipliğini yapıyordum. Savaşı emreden ayetlere geldiğimizde Hz. Peygamber’in ne yazacağını buyurmasını bekliyordum. Kalemi kulağıma koymuş o şekilde dururken âmâ biri yanıma gelip: “Benim gözlerim böyle görmez haldeyken nasıl olur da cihada çıkarım” dedi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹⁵⁰

Müfessir, farklı kaynaklardan aynı raviyi göstererek neredeyse birbirinin aynısı olan rivayetleri farklı ayetler için nüzul sebebi olarak göstermiştir. Bir örnek daha zikretmenin faydalı olacağını düşünüyoruz:

¹⁴⁷ Tevbe 9/91: “لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرْجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ”

¹⁴⁸ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 478; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur’âni’l-Azim**, Cilt: 6; no. 10204, s. 1861.

¹⁴⁹ Fetih 48/17: “لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى”

¹⁵⁰ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 67; Taberâni, **el-Mucemu’l-Kebir**, Cilt: 5, no. 4926, s. 155.

Örnek 2:

*“Andolsun ki! Size verdiklerimizi ardınızda bırakarak tekrar ilk yarattığımız gibi bize geri geleceksiniz. İddia ettiğiniz şefaathçilerinizi yanınızda göremeyeceğiz!”*¹⁵¹

İkrime’den rivayet edildiğine göre Nadr b. el-Hâris: “Lât ve Uzza bana şefaath edecek” deyince bu ayet nazil oldu.¹⁵²

*“Allah hakkında yalan uyduran veya O’nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Yanlış yola sapanların kurtuluşu yoktur. Allah’ı bırakıp kendilerine ne fayda ne de zarar vermeyen şeylere tapıyorlar ve ‘Allah katında bunlar bizim aracılarımızdır’ diyorlar”*¹⁵³

İkrime’den bildirildiğine göre Nadr: “Kıyamet günü geldiğinde Lât ve Uzza bana şefaath edecek” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah bu iki ayetini indirdi.¹⁵⁴

Görüldüğü üzere vermiş olduğumuz ikinci örnekte de aynı olay farklı ayetler için sebebi nüzul rivayeti olarak gösterilmiştir. Bizim kanaatimizce bu durum, müfessirin, tefsirinde tabiri caizse her ayete bir nüzul sebebi bulma gayretinden dolayı kaynaklanmaktadır. Hal böyle olunca benzer içeriğe sahip olan ayetlerde, o ayete yakın olabilecek sebebi nüzul rivayetlerini ilgili yerlerde zikretmiştir.

1.2.2. Ayet Açısından

Yukarıda, müellifimiz Suyuti’nin, sebab-i nüzul rivayetlerini ne şekilde ele aldığını tespit edebildiğimiz kadarıyla maddeler halinde örnekler vererek açıklamaya çalıştık. Şimdi de Suyuti’nin tefsirinde yer alan sebab-i nüzul rivayetlerini ayet açısından değerlendirmek istiyoruz.

¹⁵¹ En’âm 6/94: “وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرْكُكُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ”

¹⁵² Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 3, s. 59; Taberi, *Câmi’u’l-Beyân*, Cilt: 6, s. 417.

¹⁵³ Yunus 10/17-18: “فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمَجْرُمُونَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ”

¹⁵⁴ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 3, s. 541; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur’âni’l-Azim*, Cilt: 9, no. 17441, s. 3083.

1.2.2.1. Bir Ayet İçin Tek Bir Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi

Suyuti'nin, daha önce rivayet açısından bol bir kaynak olduğunu belirtmiştik. Bundan dolayı bir ayet için tek bir sebep-i nüzul rivayeti vermenin Suyuti'nin çok sık kullandığı bir metot olmadığını belirtmek istiyoruz.

Şimdi tespit ettiğimiz örneklerden iki tanesini inceleyelim:

Örnek 1:

*“İndirdiğimiz açık ve hidayet bilgisini gizleyenler yok mu, İşte onlara hem Allah hem de lânet okuyanlar lânet eder”*¹⁵⁵

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: İbn Abbas'dan bildirildiğine göre: Muâz b. Cebel, Sa'd b. Muaz, Hârice b. Zeyd, Yahudi bilginlerinden bir gruba Tevrat ile ilgili soru sordular. Yahudi bilginleri Tevrat'ta yer alan şeyleri onlardan gizleyince Yüce Allah onlar hakkında bu ayetlerini indirdi.¹⁵⁶

Örnek 2:

*“Andolsun gökleri, yeri ve bu ikisi arasında olan şeyleri altı günde yarattık ve bize en ufak bir yorgunluk bile dokunmadı”*¹⁵⁷

Dahhâk'dan rivayet edildiğine göre: Yahudiler: “Allah yaratmaya Pazar günü başladı ve Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe ve Cuma günü yaratmaya devam edip Cumartesi günü istirahatata çekildi” demeleri üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹⁵⁸

Suyuti, zikrettiğimiz bu iki örneği de ayetin sebep-i nüzulünü açıklarken tek rivayet vererek açıklamıştır.

¹⁵⁵ Bakara 2/159: “إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ”

¹⁵⁶ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 1, s. 290; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 1, s. 730; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur'âni'l-Azim*, Cilt: 1, no. 1437, s. 268; Süyûtî, *Lübâbu'n-nukûl*, s. 19; el-Kâdî, Abdulfettah, *Esbâb-ı Nüzul*, s. 40.

¹⁵⁷ Kaf 50/38: “وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ”

¹⁵⁸ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 6, s. 130.

1.2.2.2. Bir Ayet İçin Birden Fazla Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi

Suyuti'nin tefsirinde, en dikkat çekici ve önemli hususlardan biri, onun sebab-i nüzul rivayetlerini verirken birden fazla rivayet vermeye özen göstermesidir. Genelde ayet hakkında ulaşabildiği kadar sebab-i nüzul rivayetini, ayetin tefsirine başlamadan önce ya da ayetin tefsiri kısmında arka arkaya sıralayarak okuyucunun istifadesine sunar. Fakat bunu yaparken her zaman olduğu gibi verilen rivayetler arasında tercih yapmayarak hangisinin daha doğru olduğu hakkında bir bilgi vermez.

Örnek 1:

“Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: Eğer Allah sizin kalplerinizde bir düzelme görürse sizden alınandan daha iyisini size verir”¹⁵⁹

Suyuti, ayetin nüzul sebebi olarak şu rivayetlere tefsirinde yer verir: Hz. Âişe'den nakledilir: Mekke ehli, savaşta esir düşen yakınları için fidyeleri gönderdikleri zaman Hz. Peygamber'in kızı Zeynep'de kocası için fide göndermişti. Hz. Peygamber onun gönderdiği fidenin içinden gerdanlığı görünce çok duygulandı ve “Onun esir düşen kocasını bıraksanız olmaz mı?” buyurdu. Bunun üzerine Abbâs'da: “Yâ Resûlallah! Ben de Müslümanım” deyince Hz. Peygamber: “müslüman olup olmadığını Allah bilir! Eğer söylediğin gibiysen zaten Allah bunun karşılığını sana verecektir. Fakat şimdi kardeşlerinin oğlu olan Nevfel b. el-Hâris ile Akil b. Ebi Tâlib'in ve arkadaşın olan Utbe b. Amr'ın fidyelerini vermelisin” karşılığını verdi. Abbâs: “Yâ Resûlallah! Benim malım yok ki. .” deyince Hz. Peygamber: “Eğer bana bir şey olursa bu mallar oğluma kalsın diye Ümmü'l-Fadl ile birlikte gömdüğün mallar nerde?” diye sordu. Abbas: “Vallahi! Onu benden ve Ümmü'l-Fadl'dan başka kimse bilmiyordu. . O zaman şöyle yapalım benimle birlikte ele geçirdiğiniz yirmi ükiyyeyi fide olarak kabul edin” deyince Hz. Peygamber: “Olur” buyurdu. Bu şekilde Abbas kendi fidesini, kardeşinin çocuklarının ve arkadaşının fidesini ödedi. Sonra da bu ayet nazil oldu. Abbas bu konu hakkında

¹⁵⁹ Enfâl 8/70: “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي آيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ”

şöyle der: “O gün verdiğim 20 ukiyyeye karşılık Yüce Allah bana 20 köle nasip etti. Hepsinin de elinde malı vardı. Bununla beraber Rabbimden bağışlanma dilerim.”¹⁶⁰

İbn Abbas’dan aktarılır: Hz. Peygamber Bedir günü, yetmiş kişiyi esir aldı. Her bir esir aldığı kişi için de kırk ukiyye altın belirledi. Ancak fidyeyi Abbas için yüz, Akil için ise seksen ukiyye belirleyince, Abbas: “Yâ Resûlallah! Bu kadar fazla fidye belirleyerek beni Kureys’in en fakir kişisi olarak bıraktın” dedi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹⁶¹

İbn Abbas’dan nakledilir: Bedir savaşı sırasında esir düşen Abbas ve arkadaşları Hz. Peygamber’e: “senin getirdiğine iman ettik ve inanıyoruz ki sen Allah’ın Resûlüsün” deyince bu ayet nazil oldu.¹⁶²

İbn Abbas’dan bildirildiğine göre: Bu ayet Bedir savaşında esir düşen Abbas b. Abdilmuttalib, Nevfel b. el-Hâris ve Akil b. Ebi Tâlib hakkında nazil olmuştur.¹⁶³

Örnek 2:

*“Ey inananlardan yoldan çıkmış bir kimse size haber getirdiğinde, istemeden bir kavme zarar verip sonra da pişman olmamak için haberin doğruluğunu iyice araştırın”*¹⁶⁴

Suyuti, ayetin tefsiri hakkında şu rivayetleri nakleder: Hâris b. Dirâr el-Huzai’den bildirildiğine göre: Resûlullah’ın yanına geldiğimde beni İslam’a davet etti. Ben de kabul ettim. Sonra zekât vermem gerektiğini söyledi, bunu da kabul edip: “Yâ Resûlallah! Kavmimin yanına dönüp bu öğrendiklerimi onlara anlatayım ve zekâtlarını toplayayım. Seninle bir gün belirleyelim, o güne kadar onların zekâtlarını toplayayım o gün geldiğinde elçini bana gönder ve hem kavmimin hem de benim zekâtımı alıp sana getirsin” dedim. Bu şekilde anlaşıp kavmimin yanına döndüm. Belirlemiş olduğumuz vakit geldiğinde Resûlullah’ın göndereceği elçiyi beklemeye

¹⁶⁰ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 369; Beyhâki, Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, **es-Sünenü’l-Kübra**, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Daru’l Kutubi’l İlmiye, Beyrut 2003, Cilt: 6, no. 12849, s. 523.

¹⁶¹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 369; Ebu Nuaym, **Delâilu’n-Nübüvve**, Cilt: 1, no. 410, s. 476.

¹⁶² Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 370.

¹⁶³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 370.

¹⁶⁴ Hucurat 49/6: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ”

başladım. Fakat gelen giden yoktu. Sonra kendi kendime düşündüm ve içimden Resûlullah'ı bir sebepten dolayı kızdırmışımıdır belki dedim. Kavmimin yanına gidip: “Beni dinleyin! Resûlullah'ın göndermesi gereken elçi gelmedi. Allah'ın Resûlü sözünden dönecek biri değildir. Muhakkak biz onu istemeden üzdük. Şimdi hazırlanın zekâtlarımızı kendimiz götürelim ve olanı biteni anlayalım” dedim. Ravi der ki: Hâris'in yola düştüğü sırada Hz. Peygamber de Velid b. Ukbe'yi zekât mallarını toplaması için göndermişti. Velid yolda giderken karşıdan bir grup olarak onların geldiğini görünce bir an içine bir korku düştü. Ve kendini onlara göstermeden geri döndü. Hz. Peygamber'in yanına döndüğünde: “Yâ Resûlallah! Hâris bana zekât mallarını vermedi ayrıca beni öldürmek istedi!” bunu duyan Hz. Peygamber hemen bir birlik hazırlatıp Hâris'e gönderdi. Hazırlanan birlik tam yola düşmüştü ki karşıdan bir grubun onlara doğru geldiğini gördüler. Biraz daha yaklaşıncı onların Hâris ve kavmi olduğunu gördüler. “Bu Hâris! Bu Hâris!” demeye başladılar. Hâris onların yanına yaklaşıncı: “Kimin üzerine gönderiliyorsunuz?” diye sordu. Birlik: “Senin” dedi Hâris de “neden” diye sordu. Birlik: “Hz. Peygamber'in zekâtları toplamak için gönderdiği Velid'e zekât mallarını vermediğin gibi bir de onu öldürmek istemişsin” dediler. Bunu duyan Hâris: “Muhammed'i hakla gönderene yemin olsun ki! Ben bana gönderilen birini ne gördüm ne de duydum” dedi. Hemen koşup Hz. Peygamber'in yanına vardı. Hz. Peygamber'in onu görünce: “Hem zekat mallarını vermedin hem de göndermiş olduğum elçiyi öldürmek istedin öyle mi!?” dedi. Hâris: “Seni hakla gönderene yemin olsun ki! Bana kimse gelmedi. Hatta ben bu yüzden buraya geldim. Çünkü bir sebepten dolayı Allah'ın Resûl'ünün bana öfkelenmesinden endişe ettim” dedi. Bunun üzerine bu ayetleri indirdi.¹⁶⁵

Alkame b. Nâciye'den nakledilir: Resûlullah mallarımızın zekâtını toplaması için Velid b. Ukbe b. Ebi Muâyt'ı yanımıza gönderdi. Velid bize varmasına az bir zaman kala geri döndü. Bu Mureysi¹⁶⁶ olayından sonra olmuştur. Onun böyle vazgeçip döndüğünü görmüştüm. Ben de neden böyle yaptığını anlamak için onun peşine düştüm. Ukbe Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde: “Yâ Resûlallah! Cahiliye

¹⁶⁵ Suyuti, **ed-Dürri'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 92; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, Cilt:5, no. 18608, s. 3303; Taberâni, **el-Mucemu'l-Kebir**, Cilt:3, no. 3395, s. 274.

¹⁶⁶ Hz. Peygamber'in 627 yılında Huzâa kabilesinin Beni Mustalik koluna karşı düzenlediği gazve. Beni Mustalik Gazvesi diye de anılmaktadır. Bu gazve Müslümanların galibiyeti ile sonuçlandı. (bk. Mahmudov, Elşad, **Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları**, İSAM yayınları, İstanbul, 2010, ss. 274-277)

dönemindeki elbiseleri tekrar üzerine giyen bir topluluğun yanından geliyorum. Bana zekâtlarını vermediler” dedi. Onun bu sözlerine Hz. Peygamber herhangi bir tepki vermedi. Sonra da bu ayet indi. Mustalik oğullarından bir grup Velid’in arkasından gelip zekâtlarını da getirdiler.¹⁶⁷

Câbir b. Abdillâh’dan aktarılır: Hz. Peygamber Velid b. Ukbe’yi Vekia’ oğullarına zekât mallarını toplaması için gönderdi. Cahiliye döneminde Velid ile Vekia’ oğulları arasında husumet vardı. Onlar Velid’in isteğini öğrenmek üzere topluca Velid’i karşılamaya çıktılar. Velid böyle kalabalık bir şekilde onların kendisine doğru geldiğini görünce korkup geri döndü ve Hz. Peygamber’e: “‘Vekia’ oğulları beni öldürmek istedi ve zekât mallarını da vermediler” dedi. Velid’in bu sözleri Vekia’ oğullarına ulaşınca hemen kalkıp Hz. Peygamber’in yanına geldiler: “‘Yâ Resûlallah! Velid yalan söylemiş” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah Velid hakkında bu ayeti indirmiştir.¹⁶⁸

Ümmü Seleme’den bildirildiğine göre: Hz. Peygamber, Velid b. Ukbe’yi zekât mallarını toplaması için Mustalik oğullarının yanına gönderdi. Bunu haber alan Mustalik oğulları Velid’i karşılamaya çıktılar. Velid onları kalabalık görünce şeytanın vesvesesine uydu ve korkup geri döndü. Hz. Peygamber’in yanına geldi: “‘Yâ Resûlallah! Mustalik oğulları bana zekâtlarını vermediler” dedi. Bu sırada Velid’in geri döndüğünü duyan Mustalik oğulları hazırlanıp Hz. Peygamber’in yanına geldi ve: “‘Yâ Resûlallah! Elçi göndereceğini duyduğumuz zaman çok sevindik. Fakat bize doğru gelen elçinin yoldan geri döndüğünü duyduk. Allah ve Resûlünü öfkeli edilecek bir şey mi yaptık diye endişeye kapıldık” dediler. Bunun üzerine bu ayet indi.¹⁶⁹

İbn Abbas’dan nakledilir: Hz. Peygamber Velid b. Ukbe b. Ebi Muâyt’ı, Müstalik oğullarının yanına zekâtları toplaması için görevlendirdi. Bunun haberini alan Müstalik oğulları sevindiler ve Velid’i karşılamaya çıktılar. Onları böyle kendisine doğru gelirken gören Velid korkup, geriye döndü ve Hz. Peygamber’e: “‘Yâ Resûlallah! Mustalik oğulları bana zekâtlarını vermediler” dedi. Bunu duyan Hz. Peygamber çok öfkeli oldu tam Müstalik oğullarının üzerine bir birlik göndermeyi düşünürken, onlardan bir heyet çıkıp Hz. Peygamber’in yanına geldi ve : “‘Yâ

¹⁶⁷ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 92.

¹⁶⁸ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 92.

¹⁶⁹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 92; Taberânî, **el-Mucemu’l-Kebir**, Cilt: 23, s. 401.

Resûlallah! Bize gönderdiğin elçinin yarı yolda geri döndüğünü öğrendik. Bize öfkelenip elçiyi bir mektupla geri çağırdığını düşünüp endişelendik” dediler. Yüce Allah da bu konuda bu ayetini indirdi.¹⁷⁰

Mücâhid’den aktarılır: Hz. Peygamber Velid b. Ukbe b. Ebi Muâyt’ı, Müstalik oğullarının yanına zekâtları toplaması için görevlendirdi. Müstalik oğulları Velid’i hediyelerle karşıladılar. Fakat Velid, Hz. Peygamber’in yanına döndüğünde: “Müstalik oğulları seni öldürmek için toplanmışlar” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹⁷¹

Cabir b. Abdillâh’tan aktarıldığına göre: Hz. Peygamber Velid b. Ukbe’yi Vekia’ oğullarına zekât mallarını toplaması için gönderdi. Cahiliye döneminde Velid ile Vekia’ oğulları arasında husumet vardı. Onlar Velid’in isteğini öğrenmek üzere topluca Velid’i karşılamaya çıktılar. Velid böyle kalabalık bir şekilde onların kendisine doğru geldiğini görünce korkup geri döndü ve Hz. Peygamber’e: “Vekia’ oğulları beni öldürmek istedi ve zekât mallarını da vermediler” dedi. Velid’in bu sözleri Vekia’ oğullarına ulaşınca hemen kalkıp Hz. Peygamber’in yanına geldiler: “Yâ Resûlallah! Velid yalan söylemiş” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah Velid hakkında bu ayeti indirmiştir.¹⁷²

Hasan-ı Basri’den bildirildiğine göre: Adamın biri Hz. Peygamber’in yanına gelerek falanca kabileyi kastedip: “Ey Allah’ın Resulü! Falanca kabile namazı terk edip Allah’ı inkâr etti” dedi. Hz. Peygamber acele edip herhangi bir karar almadı. Sonra Halid b. el-Velid’i yanına çağırarak: “Falanca kabilenin yanına git. Namaz kılıp kılmadıklarını uzaktan gözle. Sakın acele bir karar verme. Eğer yoldan çıkmışlarsa ne yapacağını biliyorsun. Fakat bana haber getiren adamın tersi çıkarsa, namaz kılıyorlarsa onlara dokunma” buyurdu. Hâlid bir grupla beraber kabilenin yanına gitti. Onlara gözleyebileceği bir yerde durdu. Ve bekledi. Vakit akşam namazının vaktiydi. Biraz sonra müezzin çıkıp ezanı okuğunu ve akşam namazını kıldıklarını gördü. Hâlid: “Bunlar namaz kılıyor heralde başka bir vakit namazı kılmıyorlar” dedi ve bekmeye devam etti. Sonra güneş tamamen kaybolup karanlık çökünce, müezzin tekrar ezan okudu ve yatsı namazını kıldılar. Hâlid tekrar: “Bunlar

¹⁷⁰ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 92; Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 21, s. 350; Beyhâki, **es-Sünenü’l-Kübra**, Cilt: 9, no. 17975, s. 93.

¹⁷¹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 92; Beyhâki, **es-Sünenü’l-Kübra**, Cilt: 9, no. 17976, s. 94.

¹⁷² Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 93.

namaz kılıyor heralde başka bir vakit namazı kılmıyorlar’’ diye düşündü. Bekmeye devam etti. Gece çöküp ortalık iyice karanlık olduğu için onlara doğru biraz daha yaklaştı ve daha yakın bir yerden onları gözledi. Bu sefer de onların gece vakti teheccüd namazını kıldıklarını ve Kur’an-ı Kerim okuduklarını gördü ve oradan uzaklaştı. Hâlid sabah olunca tekrar geldi. Şafak sökerken müezzin ezanı okudu ve sabah namazını kıldılar. Namazı bitirip de hava aydınlanınca Hâlid’i ve yanındaki grubu fark ettiler. Birbirlerine: ‘‘Bu da kim? Bu Hâlid!’’ demeye başladılar. Yanına gidip: ‘‘Ey Hâlid neden geldin?’’ diye sorduklarında, Hâlid: ‘‘Vallahi! Hz. Peygamber beni sizin için gönderdi. Bir adam Allah Resûlünün yanına gelip sizin Allah’ı inkâr ettiğinizi ve namazı terk ettiğinizi söyledi. Ben de bunu kontrol etmek için geldim’’ deyince oradaki insanlar ağlamaya başladı ve: ‘‘Küfre girmekten Allah’a sığınırız. Asla ama asla! Böyle bir şeyi yapmayız’’ dediler. Sonrasında Hâlid atlarını geriye sürüp Hz. Peygamber’in yanına geldi. Yüce Allah da bu konuda bu ayetini indirdi. Hasan der ki: ‘‘Vallahi! Bu ayet özel olarak bu kavim hakkında inmiş olsa da hükmü Kıyamet gününe kadar bâki kalacaktır ve nesh edilmiş değildir.’’¹⁷³

İkrime’den nakledilir: Hz. Peygamber Velid b. Ukbe’yi zekâtlarını toplamak üzere müstalik oğullarına gönderdi. Ancak Velid onların yanına ulaşmadan geri döndü ve Hz. Peygamber’e gelip zekât vermeyi reddettiklerini söyledi. Hz. Peygamber, Müstalik oğullarına bir birlik göndermeyi isterken, onlardan biri Hz. Peygamber’in yanına geldi ve Allah Resûlü’ne: ‘‘Bize bir elçi göndereceğini duymuş ve buna çok sevinmiştik. Ancak göndermiş olunan elçi yanımıza gelmedi. Üstelik bir de bizim hakkımızda yalanlar uydurmuş!’’ dedi. Bunun üzerine Yüce Allah Velid’i fasık olarak nitelendirip, onun hakkında bu ayetini indirdi.¹⁷⁴

Örneklerde görüldüğü gibi, müfessir temeli aynı olan konular hakkındaki nüzul sebeplerini sıralayıp bizlerin istifadesine sunmuştur. Görüldüğü ve yukarıda bahsettiğimiz gibi rivayetler arasında bir tercih yapmamış, bizlerin rivayetlerin tamamı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır.

¹⁷³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 93.

¹⁷⁴ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 93.

1.2.2.3. Bir Grup Ayet İçin Ortak Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi

Bir önceki başlığımızda Suyuti'nin bir ayet hakkında birden fazla sebab-i nüzul rivayeti vermesini incelemiştik. Şimdi de bir grup ayet hakkında aynı nüzul sebebini vermesini ele almak istiyoruz. Bir grup ayet ifadesinden kastımız, aynı sure içindeki arka arkaya gelen ayetlerdir. Müfessirimiz, bazen arka arkaya gelen iki, üç, dört, beş... ayetin ortak nüzul sebebini verirken bazen bu sayı on, yirmi hatta seksene çıkar. Şimdi örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

*“Elif, Lâm, Mim. Allah birdir. Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. O diridir. Yarattıklarını daima koruyup, gözetendir...”*¹⁷⁵

Muhammed b. Câfer b. ez-Zübeyr'den aktarılır: Hz. Peygamber'in yanına Necrân'dan on dördü seçkin kimselerden oluşan altmış atlı geldi. İçlerinden Ebû Hârise b. Alkame, Âkib, Abdu'l-Mesih ve Elhem es-Seyyid, Hz. Peygamber ile ihtilafa düştükleri mevzu hakkında görüşmek istediler. Onlar krallarının dini üzere Hristiyan idiler. Bu gruptan bazıları Hz. İsa için: “O Tanrıdır, bazıları Tanrı'nın oğludur, kimisi de O için üçüncüsüdür” diyorlardı. “Üçün üçüncüsüdür” ifadesi Hristiyanların deyişiydi. “O Allah'tır” diyenler delil olarak: “O Allah'tır, çünkü o ölüleri diriltir, hastaları iyileştiren, gaybtan haber verendir. Topraktan kuş şekli yapar, sonra ona üflediğinde gerçek bir kuş olur. Bu Allah'ın izniyle insanlara ayet olsun diye yapılan şeyler” dediler. Tanrı'nın oğludur diyenler ise: “Onun babası yoktur ve beşikteyken konuşmuştur, daha önce bunu insanlardan kimse yapmış değildir” dediler. Onun üç ilahtan biri olduğunu iddia edenler ise: “Eğer Allah tek olsaydı yaptım, emrettim, hükmettim şeklinde konuşurdu. Fakat o bu şekilde konuşmuyor. Meryem ve İsa'yı kastederek, yaptık, emrettik, hükmettik şeklinde konuşuyor” dediler. Onların bu sözleri üzerine Kur'an nazil oldu. Yüce Allah, Hz. Peygamber'e onların söylemiş oldukları şeyleri bildirdi. Hz. Peygamber, onlara “Müslüman olun” dedi. Fakat onlar “Biz senden önce Müslüman olduk” dediler. Onların böyle söylemesine karşılık Hz. Peygamber: “Yalan söylüyorsunuz! Sizin

¹⁷⁵ Âl-i İmrân 3/1-80: “لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ”

Allah’a çocuk isnat etmeniz, haça tapmanız, domuz eti yemeniz İslam’a aykırıdır.” Buyurdu. Onlar: “Yâ Muhammed! Peki, İsa’nın babası kim?” dedi, Hz. Peygamber sustu ve hiçbir cevap vermedi. İşte bunun üzerine Yüce Allah Al-i İmran suresinin baş tarafından itibaren seksen küsur ayet indirdi.¹⁷⁶

Örneğimizde Suyuti’nin Al-i İmran suresinin 1-80. Ayetler için zikretmiş olduğu sebab-i nüzul rivayetini sunduk. Şunu belirtmemiz gerekir ki Suyuti bu rivayeti verdikten sonra yine 1-80 arası ayetler arasında yeri geldikçe başka sebab-i nüzul rivayetlerine de yer vermiştir. Bu rivayet sunduğu tek rivayet değildir.

Örnek 2:

“Yıldızların yerlerine andolsun! Eğer bilseniz bu büyük bir yemindir. Kuşkusuz bu kitap, değerli bir Kur’an’dır. Korunmuş bir kitaptadır. Ona ancak temiz olanlar dokunabilir. Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Siz böyle bir sözü mü küçümsüyorsunuz? Rızkınıza şükretmek yerine yalanlıyorsunuz”¹⁷⁷

İbn Abbas’dan rivayet edilir: Hz. Peygamber zamanında insanlara yağmur yağdırılmıştır. Hz. Peygamber: “Bu olay olduğunda kimisi şükretmiş kimisi de küfre girmiştir. Şükredenler: ‘Bu Allah’ın bir rahmetidir’ derken küfre girenler: ‘Fırtınanın çıkacağını söyleyen doğru söylemiştir’ dediler” buyurdu. Bunun üzerine Vakıa 75-82. ayetleri nazil olmuştur.¹⁷⁸

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi müfessir, bir grup ayet hakkında ortak sebab-i nüzul rivayeti vermiştir.

1.2.2.4. Ayetin Bir Bölümü Hakkında Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi

Suyuti tefsirinde, ayetin tamamını içeren nüzul sebebi verdiği gibi ayetin sadece bir bölümü hakkında da nüzul sebepleri sunmuştur. Örneklerimizi inceleyelim:

¹⁷⁶ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 2, s. 4.

¹⁷⁷ Vakıa 56/75-82: “فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّوَعْلَمُونَ عَظِيمٍ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُذْهَبُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ”

¹⁷⁸ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 233.

Örnek 1:

“İbrahim’in makâmını namazgâh edinin”¹⁷⁹

Suyuti, ayetin bu bölümü hakkında şu rivayetleri nakleder: İbn Ömer’den rivayet edildiğine göre: Hz. Ömer: “Ey Allah’ın Resûlü! İbrahim’in makamını namazgâh edinsek” deyince, bunun üzerine ayetin bu kısmı indi.¹⁸⁰

Mücâhid der ki: Makam Kâbe’ye bitişik bir halde idi. Ömer b. el-Hattâb: “Ey Allah’ın Resûlü! Makamı Kâbe’den biraz uzaklaştırsan da insanlar ona doğru namaz kılsa” deyince, Hz. Peygamber onun dediği gibi yaptı ve bunun üzerine ayetin bu kısmı indi.¹⁸¹

Örnek 2:

“O seni yardımla ve müminlerle destekledi”¹⁸²

Müfessirimiz ayetin bu bölümü hakkında şu rivayeti nakleder: Nu’mân b. Beşîr’den aktarılır: “O, seni yardımla ve müminlerle destekledi.” buyruğu Ensâr hakkında nazil olmuştur.¹⁸³

Sunmuş olduğumuz örneklerde görüldüğü gibi, Müfessir, bazen ayetin bir bölümü hakkında nüzul rivayetlerini sıralarken meydana gelen olayı açıklayan rivayetlere arka arkaya yer verirken bazen de ayetin bir bölümünün kimler hakkında nazil olduğunu verip bir sonraki rivayete geçmiştir.

1.2.2.5. Ayetin Bölümlerinin İki Farklı Olay Üzerine İnmesi

Bir önceki başlığımızda Suyuti tefsirinde, zaman zaman ayetin bir bölümü hakkında nüzul sebebi rivayetlerine yer verdiğine değinmiştik. Şimde de ayetin bölümlerinin iki farklı hadise hakkında nazil olduğunu belirten rivayetleri ele almak istiyoruz.

¹⁷⁹ Bakara 2/125: “وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى”

¹⁸⁰ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 1 s. 223; Taberânî, **el-Mucemu’l-Evsât**, Cilt: 6, no. 6203, s. 207.

¹⁸¹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 1, s. 223.

¹⁸² Enfâl 8/62: “إِنَّكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ”

¹⁸³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 361.

Örnek 1:

*“Kadınları boşadığınızda, onlar da bekleme sürelerini doldurduğunda ya onları iyilikle tutun ya da serbest bırakın. Onlara zarar vermek için nikâhınız altında tutmayın”*¹⁸⁴

İbn Abbâs’dan nakledilir: Önceleri bir adam eşinden boşanır, iddet döneminin sona ermesine yakın bir zamanda tekrar hanımına geri dönerdi. Bunu yaparak hem hanımına zarar vermiş olur hem de onun başkasıyla evlenmesine engel olurdu. Bu türden olayları engellemek için Yüce Allah ayetin bu kısmını indirdi.¹⁸⁵

Süddi’den bildirilir: Bu ayet Sabit b. Yesâr adında Ensâr’dan bir adam hakkında nazil oldu. Bu adam karısını boşayıp, iddet bitimine iki veya üç gün kala geri döndü ve sonra tekrar boşadı. Bu şekilde tam dokuz ay boyunca eşine eziyet etti. Bunun üzerine Yüce Allah ayetin bu kısmını indirdi.¹⁸⁶

Suyuti, ayetin baş tarafı hakkında yukarıda bahsetmiş olduğumuz rivayetlere tefsirinde yer verir. Aynı ayetin diğer bir kısmı hakkında ise şu rivayeti nakleder:

*“Allah’ın ayetlerini sakın alaya almayın”*¹⁸⁷

Ubâde b. es-Sâmit’ten aktarılır: Hz. Peygamber zamanında bazı kimseler, tanıdığı birilerinin yanına gelip “seni kızım ile nikâhlayacağım” der sonra “şaka yapıyordum” derdi. Bazen de kölesinin yanına gelir “seni azat ettim” der sonra da “şaka yapıyordum” derdi. Bunun üzerine Yüce Allah ayetin bu kısmını indirdi. Resûlullah: “Üç şey vardır ki şakası yapılıyor olsa da ciddiymiş gibi geçerli olur. Bunlar boşama, köle azat etme ve nikâhtır” buyurdu.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Bakara 2/231: “وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَخُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوعًا وَادْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ”

¹⁸⁵ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 1, s. 508; Süyûtî, **Lübâbu'n-nukûl**, s. 33.

¹⁸⁶ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt:1, s. 508; Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 4, s. 182 Süyûtî, **Lübâbu'n-Nukûl**, s. 33; el-Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 65.

¹⁸⁷ Bakara 2/231: “وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوعًا”

¹⁸⁸ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 1, s. 509; Süyûtî, **Lübâbu'n-nukûl**, s. 33; el-Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 66.

Örnek 2:

*“Kölelerinizden sözleşmenin haklarında iyi olacağını görürseniz, özgürlüğünü kazanmak için sözleşme yapmak isteyenlerle sözleşme yapın”*¹⁸⁹

Abdullah b. Sübeyh, babasından bildirir: Ben Huvaytib b. Abdi'l-Uzza'nın kölesiydim. Onunla mükâtebe yapmak istedim (yani bedelini ödemek şartıyla özgürlüğümü) istedim. O da bunu reddetti. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹⁹⁰

Suyuti ayetin bahsedilen kısmı için yukarıda sunmuş olduğumuz rivayeti zikreder. Ayetin bir diğer kısmı için ise şu rivayete tefsirinde yer verir:

*“Genç cariyeleriniz evlenip iffetli kalmak istiyorlarsa, dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek arzusuyla, fuhşa zorlamayın”*¹⁹¹

Câbir b. Abdillâh'dan nakledilir: Abdullah b. Ubey cariyesine, “Git ve bir şeyler kazanıp bize getir” derdi. Cariye, bu isteğini yerine getirmek istememesine rağmen onu bu durum için zorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹⁹²

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz örnekten anlaşıldığı gibi Suyuti tefsirinde ulaşabildiği kadar ayetin bölümleri hakkındaki sebep-i nüzul rivayetlerine ulaşmış ve okuyucunun istifadesine sunmuştur. Ayetleri kısımlara ayırarak vermiş olduğu sebep-i nüzul rivayetlerinin içinde, ilgili ayetin kısımlarının aynı anda mı yoksa birbirinden farklı zaman dilimlerin de mi inmiş olduğuyla ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık.

1.2.2.6. Kelime Anlamı Açıklamada Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Kullanması

İslam'ın ilk döneminden itibaren Kur'an-ı Kerim'in içinde yer alan kelimeler insanlar için her zaman bir araştırma konusu olmuştur. Çünkü “*Kur'an-ı Kerim, kıyamete dek yol gösterici vasfını sürdürecektir olan, son ilahi kitaptır. Bu bakımdan,*

¹⁸⁹ Nûr 24/33: “وَالَّذِينَ يُبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا”

¹⁹⁰ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 5, s. 81; Suyuti, *Lübabu'n-Nükûl*, s. 144; Vâhidî, *Esbâbu Nüzuli'l-Kurân*, s. 335.

¹⁹¹ Nur 24/33: “وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَانَكُمْ عَلَى الْبِعَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ نَحْصًا لِلْبَيْتِ عَرْضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا”

¹⁹² Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 5, s. 83; Suyuti, *Lübabu'n-Nükûl*, s. 145; Vâhidî, *Esbâbu Nüzuli'l-Kurân*, s. 281-282; el-Kadi, Abdulfettah, *Esbab-ı Nüzul*, s. 335.

onun doğru anlaşılması çok büyük önem arz etmektedir.”¹⁹³ Kur’an ilk dönemden itibaren hitap ettiği toplum tarafından anlaşılmıştır. Fakat şu da bir gerçektir ki, Kur’an-ı Kerim’in içinde yer alan tüm kelimeleri, toplumdaki herkesin aynı şekilde anlaması beklenemez.

İ. Derveze’nin de ifade ettiği gibi:

*“Kur’an-ı Kerim içinde yer alan kelimelerin hiç duyulmamış olması veya Peygamberimizin çevresinin onlardan haberdar olmaması son derece doğaldır. Az veya çok sayıdaki bazı bireylerin veya topluca bir kabilenin Kur’an’da yer alan bazı ifadelerin anlamını bilmemeleri, bazı tabirleri anlamamaları da doğaldır. Bu durum her ortamda, her koşul altında gözlemlenen, somut olarak görülen bir durumdur. Çünkü her toplumda, eğitilmiş ve bilinçli insanların yanı sıra, belli bir oranda kavramları algılamayan, anlamayan eğitimsiz insanlar da bulunur.”*¹⁹⁴

Bu sebeplerden dolayı müfessirler tefsirlerinde kelime açıklamalarına son derece önem vermişlerdir. İmam Suyuti’nin tefsirinde de bu durum sıkça görülür. Kendisi kelime anlamlarını tespit eden pek çok rivayeti istifademize sunar. Örneğin;

Tastî’nin İbn Abbas’dan bildirdiğine göre: Nâfi b. el-Ezrak İbn Abbas’a Yâsin Sûresi 51. Ayet-i Kerimesinde geçen (من الاجداث) kelimesinin anlamını sorunca İbn Abbas: “kabir manasındadır” cevabını verdi. Nâfi: “Peki Araplar bu kelimenin ne anlama geldiğini biliyorlar mı?” diye sordu. İbn Abbas: “Elbette! Yoksa İbn Revâha’nın:

“Diriler mezarıma uğradıkları zaman şöyle desinler

‘Ya Rabbi! Onu sefere çıkan kimseler mertebesine ulaştır’¹⁹⁵” dediğini duymadın mı? Cevabını verdi.¹⁹⁶

Suyuti, genel olarak kelime anlamlarını açıklarken sunmuş olduğumuz örnek tarzında rivayetler zikreder. Bazen de kelime anlamlarını açıklarken sebab-i nüzul rivayetlerine başvurur. Şimdi örneklerimizi inceleyelim:

¹⁹³ Salih Akdemir, **Kur’an’a Dilbilimsel Yaklaşımlar**, İstanbul, Kur’an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2017, s. 15.

¹⁹⁴ İzzet Derveze, **el-Kur’ân-ı-Mecid**, çev. Vahdettin İnce, 3. Baskı, İstanbul, Ekin Yayınları, 2012, s. 129.

¹⁹⁵ حِينَا يُقُولُونَ اذْ مَرَوْا عَلٰى جَدَثِيْ اُرْسِدْهُ يَا رَبِّ مِنْ غَاظٍ وَقَدْ رَشِدَا

¹⁹⁶ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 5, s. 499.

Örnek 1:

“Ey iman edenler! ‘Râina’ demeyin ‘Unzûrna’ deyin ve iyi dinleyin.”¹⁹⁷

İbn Abbas’dan aktarılır: Yahudilerin dilinde (راعنا) kelimesi küfür içerikli çirkin bir sözdü. Yahudiler bu kelimeyi kendi aralarında konuşurken gizli gizli Hz. Peygamber için kullanıyorlardı. Sonra bu kelimeyi ashabın da kullandığını görünce, bunu açıktan söylemeye başladılar. Bu kelimeyi söyleyip sonra gülüp kendi aralarında eğlence konusu yapmışlardı. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.¹⁹⁸

Örnek 2:

“Şüphesiz O, Şi’râ’nın da Rabbi’dir”¹⁹⁹

Katâde’den nakledilir: Cahiliye döneminde insanlar Şi’ra denilen yıldız taparlardı. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.²⁰⁰

Suyuti, vermiş olduğumuz örneklerde olduğu gibi kelime anlamlarını açıklamaya önem vermiş ve kimi zaman da bunun için sebab-i nüzul ilminden istifade etmiştir.

1.2.2.7. Bir Önceki Ayetin Bir Sonraki Ayete Nüzul Sebebi Olması

Suyuti kimi zaman bir ayetin nüzul sebebi ile ilgili rivayetleri sunarken ilgili ayetin bir önceki ayetle irtibatlı olduğunu yani bir önceki ayetin bir sonraki ayete sebep teşkil ettiği rivayetlere tefsirinde yer vermiştir. Örneklerimizi inceleyelim:

¹⁹⁷ Bakara 2/104: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمَعُوا”

¹⁹⁸ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt:1, s. 195; Suyuti, *Lübabu'n-Nükûl*, s. 13; Vâhidî, *Esbâbu Nüzulü'l-Kurân*, s. 36; el-Kadi, Abdulfettah, *Esbab-ı Nüzul*, s. 29.

¹⁹⁹ Necm 53/49: “وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعَرَى”

²⁰⁰ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 6, s. 172; Abdürrezzâk, *Tefsiru Abdürrezzâk*, Cilt: 3, no. 3044, s. 255.

Örnek 1:

“De ki: Size bundan daha iyisini haber vereyim mi? Takva sahipleri için rableri katında, altlarından ırmaklar akan, ebediyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın hoşnutluğu vardır”²⁰¹

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: Ebu Bekr b. Hafs b. Ömer b. Sa'd'dan rivayet edildiğine göre: “İnsanlara, kadın, çocuk, yüklerle altın ve gümüş, soylu ve güzel binekler, sağlamal hayvanlar ve ekinlerin sevgisi cazip ve hoş gösterildi.”²⁰² ayeti nazil olduğu zaman, Hz. Ömer: “Şimdi Ey Rabbim! Bunlar bize süslü gösterildikten sonra biz ne yapabiliriz” deyince bu ayet indi.²⁰³

Örneğimizde görüldüğü üzere Âl-i İmrân 14. Ayet-i kerime 15. Ayet-i kerimeye sebep olmuştur. Suyuti bu rivayeti 14. Ayet-i kerime'nin tefsirinde vermiştir. 15. Ayet-i kerimeye baktığımızda herhangi bir sebep-i nüzul rivayeti vermemiştir.

Örnek 2:

“Eğer sana şeytandan bir vesvese gelirse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi işiten ve en iyi bilendir”²⁰⁴

İbn Zeyd'den bildirildiğine göre: “Bağışlayıcı ol, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir”²⁰⁵ ayeti nazil olduğu zaman Hz. Peygamber: “Ey Rabbim! Peki, öfkelendiğimiz zaman nasıl olacak, ne yapacağız?” buyurunca bu ayet nazil oldu.²⁰⁶

²⁰¹ Âl-i İmran 3/15: “قُلْ أُو۟سِبُ۟كُمۡ بِخَيْرٍ مِّنۢ ذَٰلِكُمۡ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا۟ عِندَ رَبِّكُمۡ جَنَّٰتٌ تَجۡرِي مِنۡ تَحۡتِهَا الْأُنۡهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزۡوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضۡوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌۢ بِالْعِبَادِ”

²⁰² Âl-i İmrân 3/14: “رِئۡسٌ لِّلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْخُرۡشِ”

²⁰³ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 17; Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 5, s. 254.

²⁰⁴ A'râf 7/200: “وَإِنَّمَا يَنۢزَعُكَ مِنَ الشَّيۡطَانِ نَزۡعٌ فَاسْتَعِذۡ بِاللّٰهِ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ عَلِيمٌ”

²⁰⁵ A'râf 7/199: “خُذِ الْعَفۡوَ وَأْمُرۡ بِالْعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ الْجَاهِلِينَ”

²⁰⁶ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 3, s. 283; Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 10, s. 646.

İlk sunmuş olduğumuz örneğin aksine burada Suyuti, 200. Ayet-i kerimenin tefsirinde bir önceki ayetin bu ayete sebep teşkil ettiğini belirten rivayete yer vermiştir.

1.2.2.8. Bir Ayetin Başka Ayete Nüzul Sebebi Olması

Bir önceki başlığımızda bir ayetin kendisinden sonra gelen ayetin sebebi olmasıyla ilgili rivayetleri incelemiştik. Bu başlık altında da Suyuti'nin tefsirinde yer alan bir ayetin veya ayetin bir bölümünün başka bir surede yer alan bir ayete veya ayetin bir bölümüne nüzul sebebi olmasıyla ilgili tefsirinde yer vermiş olduğu rivayetleri ele almak istiyoruz.

Örnek 1:

“Hâc yapma imkânları olan insanların Allah için Kâbe’yi ziyaret etmesi farzdır”²⁰⁷

Hiz. Ali’den nakledildiğine göre: Bu ayet indiği zaman, ashâb: “‘Ey Allah’ın Resûlü! Her yıl mı gidilmesi gerekir?’” diye sordular. Hiz. Peygamber sustu ve bir cevap vermedi. Onun sessizliği karşısından ashâb dayanamayıp: “‘Ey Allah’ın Resûlü! Her yıl mı gidilmesi gerekir?’” deyip soruyu tekrarladılar. Hiz. Peygamber: “‘Hayır! Eğer evet demiş olsaydım her yıl gitmeniz gerekirdi’” cevabını verdi. Bunun üzerine Yüce Allah “*Ey iman edenler! Açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın*”²⁰⁸ ayet-i kerimesini indirdi.²⁰⁹

Örneğimizde ortaya koyduğumuz gibi İmam Suyuti, Âl-i İmran suresinin 97. Ayet-i kerimesinin bir bölümünü Mâide Suresinin 101. Ayet-i kerimesinin bir bölümüne sebep teşkil ettiği ile ilgili rivayete tefsirinde yer vermiştir.

²⁰⁷ Âl-i İmran 3/97: “وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا”

²⁰⁸ Mâide 5/101: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ”

²⁰⁹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 97; Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 9, s. 18; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, Cilt: 4, no. 6872, s. 1217; Süyûtî, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 83; Vâhidî, **Esbâbu Nüzuli'l-Kurân**, s. 214; el-Kâdî, Abdulfettah, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 156.

Örnek 2:

*“Yetimlerin durumunu iyileştirmek hayırlı bir iştir. Eğer onlarla birlikte bulunursanız, onlar sizin kardeşlerinizdir”*²¹⁰

İbn Abbâs’dan nakledilir: “Yetimin malına, o rüşdüne erinceye kadar güzel bir niyetle yaklaşın²¹¹ ve “Haksız yere yetimlerin mallarını yiyenler ancak karınlarını ateşle doldurmaktadır”²¹² ayeti nazil olduğu zaman, yanlarında yetim bulunan kişiler korkup yetimlerin malına karşı daha da hassas davrandılar. Öyle ki onların yiyeceği ve içeceğini ayırıp kendi yemeklerine karıştırmadılar. Bir yetim yemeğini yiyene kadar bekler eğer yemezse o yemeği döküyorlardı. Fakat bu durum yetimlere ağır geldi ve bununla ilgili sıkıntılarını Hz. Peygamber’e bildirdiler. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayeti indirdi.²¹³

Örnekte görüldüğü gibi Bakara 2/220. ayete, İsrâ 17/34 ve Nisa 4/10. ayetleri sebep teşkil etmiştir.

1.2.2.9. Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerinde Ayetler Arasında Bağlantı Kurması

Suyuti, ayetlerin nüzul sebebi ile ilgili rivayetlere tefsirinde yer verirken bazen aynı konuda nazil olmuş ayetleri bir arada gösteren rivayetleri zikreder. Tespitimizi örnekler ile açıklamak istiyoruz:

Örnek 1:

“Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve bâtila iman ediyorlar, sonra da kâfirler için "Bunlar Allah’a iman edenlerden daha doğru

²¹⁰ Bakara 2/220: “يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَلَا جَاءَكُمْ لِلَّذِيْنَ هُمْ اَعْلَمُ بِمَا يَكْفُرُوْنَ اَنْ يَّخْبَرُوْكُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ”

²¹¹ İsrâ 17/34: “وَلَا تَقْرُبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ”

²¹² Nisa 4/10: “اِنَّ الَّذِيْنَ يَأْكُلُوْنَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَأْكُلُوْنَ فِيْ بُطُوْنِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيْرًا”

²¹³ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 1, s. 456; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 3, s. 699; Süyûtî, *Lübâbu'n-Nükûl*, s. 29; Vâhidî, *Esbâb-u Nüzulî'l-Kurân*, s. 73; el-Kâdî, Abdulfettah, *Esbâb-ı Nüzul*, s. 58.

yoldadır" diyorlar. Bunlar Allah'ın lânetlediği kimselerdir. Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı kimseye yardımcı bulamazsın"²¹⁴

İbn Abbâs'dan bildirilir: Ka'b b. el-Eşref, Mekke'ye geldiği zaman Mekkeliler ona: "Medine'nin efendisi ve en hayırlı kişisi sen değil misin" dediler. Ka'b: "Evet" dedi. Mekkeliler: "Şu kavminden ayrılan soyu kesik adamı görmüyor musun? Kendisini, Kâbe'nin hizmetini gören, hacılara su dağıtan ve onları ağırlayan bizlerden kendisini daha hayırlı görüyor" deyince Ka'b: "Siz ondan daha hayırlısınız" karşılığını verdi. Bunun üzerine "*Muhakkak ki soyu kesik olan sana karşı kin besleyendir*"²¹⁵ ayeti ile bu ayetler indi.²¹⁶

Örneğimizde ortaya koymuş olduğumuz gibi olay yaşanırken iki ayetin nazil olduğu zikrediliyor. Biz Kevser Sûresi 3. Ayet-i kerimenin tefsirine baktığımızda aynı rivayeti Bezzâr, İbn Cerir, İbn Ebi Hatim ve İbn Merdûye'nin, İbn Abbas'dan naklettiği rivayette görüyoruz. Her iki ayeti incelediğimizde verilen tek sebebi nüzul rivayetinin, bu rivayet olmadığını inceledik. Kanaatimiz, müfessirlerin, benzer konu hakkında nazil olan rivayetleri ve yahut bir ayetin sebebi nüzul rivayeti başka ayet ile de konu bütünlüğü sağlıyorsa, bu iki ayeti tek bir rivayette sunmayı uygun bulmuş olduğu yönündedir.

Örnek 2:

"Gerçek şu ki, iman edenler, Yahudiliği benimseyenler, Sabiiler, Hristiyanlar, Mecusiler ve şirke sapanların her biri hakkındaki hükmünü Allah kıyamet günü verecektir."²¹⁷

İkrime'den nakledilir: Yahudiler: "Üzeyr, Allah'ın oğludur" dediler. Hristiyanlar: "Mesih İsa, Allah'ın oğludur" dediler. Sâbiiler: "Bizler Allah dışında meleklerle taparız" dediler. Mecûsiler: "Biz Allah dışında Güneş'e ve Ay'a taparız" dediler. Müşrikler de: "Biz Allah dışında putlara taparız" dediler. Bunun üzerine

²¹⁴ Nisa 4/51-52: "أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيحًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجَنَّةِ وَالطَّاعُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنَ جَذَلَهُ نَصِيرًا"

²¹⁵ Kevser 108/3: "إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ"

²¹⁶ Suyuti, *ed-Dürü'l-Mensur*, Cilt: 2, s. 306; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 7, s. 142; Süyûtî, *Lübâbu'n-nukûl*, s. 29; Vâhidî, *Esbâbu Nüzuli'l-Kurân*, s. 56; el-Kâdî, Abdulfettah, *Esbâb-ı Nüzul*, s. 112.

²¹⁷ Hac 22/17: "إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّائِينَ وَالنَّصَارَىٰ وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ"

Allah, Peygamber'ine onları yalanlamak için: “De ki O, Allah'tır, tektir...”²¹⁸ ayetlerini indirdi. Yine: “Çocuk edinmeyen, hakimiyette ortağı bulunmayan, acizlikten münezzehtir olduğu için bir dayanağa da ihtiyacı olmayan Allah'a hamdederim de, ve O'nun şanını yücelt”²¹⁹ ayeti ile bu ayetleri indirdi.²²⁰

Bu örneğimizde de üç ayetin nüzulüne sebep olan tek bir olay gösterilmiştir. Biz İhlâs Sûresinin tefsirine baktığımızda bu rivayeti göremedik. Muhtemelen ilk örneğimizde ifade ettiğimiz gibi konu Allah'ın varlığı ve birliği olduğu için müfessir, İhlâs Sûresini rivayete dâhil etmeyi uygun bulmuş. Yine İsrâ Suresinin ilgili ayetine baktığımızda bu rivayeti görememekle birlikte benzer tarzda bir rivayet tespit ettik. Fakat o rivayet bahsi geçen üç ayet hakkında değil sadece 111. Ayet-i kerime hakkındadır. Rivayet şöyle;

Muhammed b. Ka'b el-Kurazi der ki: Yahudiler ve Hristiyanlar: “Allah oğul edindi” dediler. Araplar: “Senin bir ortağın vardır ancak sen onun da mülkünün de sahibisin” dediler. Sâbiiler ve Mecûsiler: “Allah'ın yardımcıları olmasaydı Allah zelil olurdu” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.²²¹

Her ne kadar rivayetin konusu şirk olup örneğin başında sunmuş olduğumuz rivayete benzese de Hâc Suresi 17. Ayet-i kerimesine yer verilmediği görülüyor. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, Suyuti, ayetler arasında konu benzerliği olan, ayetleri birbiri ile ilişkilendiren rivayetlere tefsirinde yer vermiştir.

1.2.3. Sure Açısından

Müfessirimizin tefsirinde çok sayıda esbâb-ı nüzul rivayeti olduğuna daha önce çeşitli başlıklar altında değinmiştik. Bu çok sayıda rivayetin genelini ayetlerin nüzul sebebi oluşturur. Müfessir, surelerin esbâb-ı nüzul rivayetlerine pek değinmez. Biz şimdi müfessirimizin surelerin nüzul sebeplerini tefsirinde ne şekilde ele aldığını üç başlık altında örnekler eşliğinde ele almak istiyoruz.

²¹⁸ İhlâs 112/1-4: “قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾”

²¹⁹ İsrâ 17/111: “وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِيلِ وَكَبِيرًا”

²²⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 626; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, Cilt: 8, no. 13804, s. 2478.

²²¹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 376.

1.2.3.1. Sureye Başlamadan Genel Esbâb-ı Nüzul Rivayetine Değınmesi

Suyuti, gerekli gördüğü yerlerde surenin genel olarak hangi konu hakkında indiğini haber veren rivayetleri nakletmiştir. Bu rivayetleri vermiş olması aynı sure içindeki herhangi bir ayet hakkında tekrar nüzul sebebi aktarmadığı anlamına gelmez. Bazen bu şekilde genel bir nüzul sebebi rivayeti verip daha sonra sure içinde ilgili yerlerde geçen ayet ya da ayetler hakkında esbâb-ı nüzul rivayetlerine tefsirinde yer verir. Örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

“Şüphesiz Biz sana apaçık bir fetih verdik...”²²²

Misver b. Mahreme ve Mervân’dan nakledilir: Fetih Sûresi, Mekke ile Medine arası bir yerde, başından sonuna kadar Hudeybiye konusunda nazil oldu.²²³

Örnek 2:

“Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah’ı tespit etmektedir...”²²⁴

Said b. Cübeyr’den aktarılır: İbn Abbâs’a Haşr Sûresi hangi konuda nazil oldu diye sorduğumda: “Haşr Sûresi Nâdir oğulları hakkında nazil oldu” cevabını verdi.²²⁵

Örneklerde görüldüğü gibi, Suyuti ayetlerin tefsirine başlamadan önce bazen surelerin genel konusu hakkında nüzul sebebi rivayetlerini istifademize sunar.

1.2.3.2. Bir Sure İçin Tek Bir Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi

Bir önceki başlığımızda Suyuti’nin, surenin genel olarak hangi konu hakkında indiğini belirten rivayetlere tefsirinde yer vermesini inceledik. Şimdi de bir sure için

²²² Fetih 48/1-29: “إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا...”

²²³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 57.

²²⁴ Haşr 59/1-24: “سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ...”

²²⁵ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 276.

tek bir esbâb-ı nüzul rivayeti zikrettiği örneklerden iki tanesine çalışmamızda yer vermek istiyoruz. Örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

“*Sana ganimetlerin taksiminden soruyorlar...*”²²⁶

Suyuti, sûrenin nüzul sebebi hakkında şu rivayeti nakleder: Sa’d b. Ebi Vakkâs’dan rivayet edildiğine göre: Bedir savaşında kardeşim Umeyr öldürüldü. Ben de müşriklerden Said b. el-Âs’ı öldürdüm ve onun Zül-Kuteyfe ismindeki kılıcını aldım. Kılıcı yanıma alıp Hz. Peygamber’in yanına gittiğimde bana: “kılıcı ganimet mallarının yanına koy” buyurdu. Kılıcı ganimet mallarının yanına doğru bırakmaya giderken hem kardeşimin ölmesinden hem de ele geçirdiğim kılıcın benden alınmasından dolayı içimde büyük bir sıkıntı oluştu. Ancak çok geçmeden Enfâl Sûresi nazil oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber bana: “git ve kılıcı geri al” buyurdu.²²⁷

Örnek 2:

“*Münâfiklar sana geldiğinde şahitlik ederiz ki sen Allah’ın peygamberisin derler...*”²²⁸

Zeyd b. Erkam’dan nakledilir: Abdullah b. Ubey ile birlikte otururken Resûlullah ashâbından birkaç kişiyle birlikte yanımızdan geçiyordu. Onlar geçerken Abdullah b. Ubey: “Medine’ye döndüğümüzde elbette aziz olan, zelil olanı oradan çıkaracaktır” dedi. Ben de Sa’d b. Ubâde’ye gidip durumu haber verdim. O da gidip Resûlullah’a haber verdi. Hz. Peygamber ne olup bittiğini öğrenmek için Abdullah b. Ubey’i yanına çağırdı. Abdullah b. Ubey’e sorulduğunda öyle bir şey söylemediğine dair yemin etti. Onun yemin etmesi üzerine Hz. Peygamber Sa’d’a dönüp baktı o da

²²⁶ Enfâl 7/1-75: “يَسْتَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَاصْلِحُوا دَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ”

²²⁷ Suyuti, **ed-Dürü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 291; Taberi, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 11, s. 16; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 91; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l-Kur’ân**, s. 235.

²²⁸ Münâfikun 63/1-11: “إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ”

“bunu bana haber veren Zeyd’ b. Erkam’dır” deyip Abdullah b. Ubey’i yanıma getirerek “işte bana bunları söyleyen budur” dedi. Bunun üzerine ben de Hz. Peygamber’in yanına gittim ağlayarak: “Nuru üzerime indirene yemin olsun ki Abdullah b. Ubey bunları söyledi” dedim. Hz. Peygamber kenara geçip oturdu ve az bir zaman sonra Münâfikun Sûresi nazil oldu.²²⁹

Örneklerimizde görüldüğü üzere Suyuti bazen bir sure hakkında tek bir esbâb-ı nüzul zikreder. Bu rivayetlere yer verdikten sonra ele aldığı surenin diğer ayetleri hakkında da gerekli gördüğü yerlerde nüzul sebebi rivayetlerini sunmaya devam eder.

1.2.3.3. Bir Sure İçin Birden Fazla Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi

Suyuti, bazen de bir sûre hakkında birden fazla rivayete yer vermektedir. Tespit ettiğimizi örnekler ile açıklamak istiyoruz.

Örnek 1:

*“De ki: Ey İnkârcılar ben sizin taptıklarınıza tapmam...”*²³⁰

Müfessirimiz, sûrenin nüzul sebebi olarak şu rivayetleri nakleder: İbn Abbâs’dan nakledilir: Kureyşliler, Hz. Peygamber’e gelip: “Ey Muhammed! İlahlarımıza dil uzatmayı bırak! Onları kötü bir şekilde anmaktan vazgeç! İstersen seni Mekke’nin zengini yapalım ya da eğer istersen istediğin kadınlarla seni evlendirelim. Yeter ki bu şekilde konuşma! Şayet bunları da kabul etmezsen ikimizin de üzerinde anlaşacağı bir teklif ile sana geldik” dediler. Hz. Peygamber: “Nedir o teklif” diye sordu. Onlar: “Bir yıl sen bizim ilahlarımıza ibadet edersen bir yıl da biz senin ilahlarına ibadet ederiz” dediler. Onların bu sözü üzerine Hz. Peygamber: “Rabbimden bana bu konu ile ilgili vahiy gelene kadar bekleyeceğim” karşılığını verdi. Yüce Allah bu konu hakkında kendisine bu sureyi indirdi.²³¹

²²⁹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 335.

²³⁰ Kâfirun 109/1-6: “قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ

²³¹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 692; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 222; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli’l-Kur’ân**, s. 496; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 401.

Vehb'den bildirildiğine göre: Kureyş kâfirleri, Hz. Peygamber'in yanına gelip: “Bir yıl sen bizim dinimize dön bir yıl da biz sana tabi olalım” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah bu sureyi indirdi.²³²

Bahteri'nin azatlısı Said b. Mina'dan bildirilir: Velid b. Muğire, Âs b. Vâil, Esved b. el-Muttalib ve Umeyye b. Halef, Resûlullah'ın yanına geldiler ve şöyle dediler: “Ey Muhammed! Sen bizim taptıklarımıza tap, biz de senin taptıklarına tapalım. İşlerimizde ortak olalım. Eğer senin dinin bizim dinimizden daha hayırlı ise bundan nasibimizi almış oluruz fakat bizim dinimiz senin dininden hayırlı ise böylece sen de dinimizden nasibini almış olursun” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah bu sureyi indirdi.²³³

İbn Abbâs'dan nakledilir: Kureyşliler, Hz. Peygamber'e “Eğer bizim ilahlarımızı selamlarsan biz de senin ilahına taparız” demeleri üzerine Yüce Allah bu sureyi indirdi.²³⁴

Örnek 2:

*“De ki: O Allah'tır, Bir'dir...”*²³⁵

İkrime'den bildirilir: Müşrikler: “Ey Muhammed! Bize Rabbinden bahset! Onun sıfatları nedir? Nedir? Neydendir?” diye sorunca, Yüce Allah bu sureyi indirdi.²³⁶

Ebu'l-Âliye'den nakledilir: Kureyşliler Hz. Peygamber'e: “Bize Rabbinin nesebinden bahset” deyince, Cibril İhlâs Sûresini getirdi.²³⁷

Câbir'den aktarılır: Bedevinin biri Hz. Peygamber'e gelip: “Bize Rabbinin nesebinden bahset” deyince, Yüce Allah bu sureyi indirdi.²³⁸

İbn Mes'ûd'dan bildirilir: Kureyşliler, Resûlullah'a: “Bize Rabbinin nesebinden bahset” deyince, İhlâs Sûresi nazil oldu.²³⁹

²³² Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 692; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 222.

²³³ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt:6, s. 692.

²³⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 692.

²³⁵ İhlâs 112/1-4: “قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ...”

²³⁶ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 704.

²³⁷ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 704; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 223; Vahidi, **Esbâbu Nüzuli'l-Kur'ân**, s. 500; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 403.

²³⁸ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 704.

²³⁹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt:6, s. 704.

İbn Abbâs'dan nakledilir: İçlerinde Ka'bu'l-Eşref ve Huyey b. Ahtab gibilerinin bulunduğu bir grup Yahudi, Hz. Peygamber'e gelip: "Bize Rabbinin nesebinden bahset" deyince, Yüce Allah bu sureyi indirdi.²⁴⁰

Yukarıda verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi, Suyuti nasıl bir ayet için birden fazla sebebi nüzul rivayeti sunmuşsa aynı şeyi surenin bir bütün olarak anlaşılmasını sağlamak için de yapmış, sureler hakkında kimi zaman birden fazla sebebi nüzul rivayetine başvurmuştur.

1.3. ESBÂB-I NÜZUL RİVAYETLERİNDE DEĞİNDİĞİ DİĞER KONULAR

Esbâb-ı nüzul rivayetleri her zaman müfessirler için Kur'an-ı Kerim'i anlama ve açıklamada önemli bir yol olmuştur. Suyuti, sebep kelimesinin kök anlamlarından birinin "halat (habl) olduğunu hatırlatır.²⁴¹ Buna göre nüzul sebebi, insanın Kur'an tasavvurunu en yükseğe çıkaran halattır.²⁴² Bu halatın Hz. Peygamber'in zamanından içinde yaşadığımız zamana kadar kopmadan gelebilmesi için esbâb-ı nüzul rivayetleri ve rivayetlerin içinde değinilen konular önemlidir. Esbâb-ı nüzul rivayetleri içinde yer alan zaman, mekân, şahıs, topluluk, ayetin nazil olduğu nüzul ortamı ve benzerine ilişkin rivayetler bizlerin nüzul sebeplerini doğru bir şekilde anlamımızı ve Hz. Peygamber dönemini iyi analiz etmemizi sağlayacak ipuçları verir. Bu durumun önemine binaen bu şekilde bir başlık açıp, Suyuti'nin esbâb-ı nüzul rivayetlerinin içinde temas ettiği konuları hangi metotla ele aldığından bahsetmeyi uygun gördük.

1.3.1. Surelerin Mekki ve Medeni Oluşuna Değinişmesi

Ayetlerin mekki-medeni bilgisi birebir esbâb-ı nüzul ile ilgili olmasa da bağlantılı olduğu düşüncesi ve Suyuti'nin muhakkak ayetlerin tefsirine geçmeden önce ele aldığı surenin mekki ya da medeni olduğuna değinişmesi bizim bu başlığa

²⁴⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s.704.

²⁴¹ Esra Gözeler, **Kur'an Ayetlerinin Tarihendirilmesi**, Kuramer, İstanbul, 2016, s. 110.

²⁴² (Andrew Rippi'den aktaran Gözeler, 2016: 110)

çalışmamızda yer vermemize sebep olmuştur. Şimdi de tespitlerimizi örneklerle sunmak istiyoruz.

1.3.1.1. Sırf Mekki Sureler

Yunus, Hûd, Yusuf, Hicr, İsrâ, Kehf, Meryem, Tâhâ, Enbiyâ, Müminûn, Furkan, Neml, Kasas, Ankebût, Rum, Sebe, Fâtır, Yasin, Sâffât, Sad, Mümin, Fussilet, Şûra, Zuhurf, Duhân, Câsiye, Ahkaf, Kaf, Zâriyât, Tur, Necm, Kamer, Vâkıa, Kalem, Hakka, Meâric, Nuh, Cin, Müddessir, Kıyamet, Mürselât, Nebe, Nâziât, Abese, Tekvir, İnfitâr, Mutaaffifin, İnşikak, Burûc, Tarık, Alâ, Gâşiye, Fecr, Beled, Şems, Leyl, Duhâ, İnşirah, Tin, Alak, Kadr, Âdiyât, Kâria, Tekâsür, Asr, Hümeze, Fil, Kureys, Maûn, Kevser, Tebbet Sûreleri olmak üzere toplam 71 sûredir. İki örnek ile bunu açıklamak istiyoruz:

Örnek 1:

İbn Abbâs'dan nakledilir: Furkan Suresi Mekke'de nazil olmuştur.²⁴³

İbn Zübeyr'den nakledilir: Furkan Sûresi Mekke'de nazil olmuştur.²⁴⁴

Örnek 2:

İbn Abbâs'dan rivayet edildiğine göre: Zuhurf Sûresi Mekke'de nazil olmuştur.²⁴⁵

1.3.1.2. Medeni Ayetlerin Yer Aldığı Mekki Sureler

En'âm, A'râf, İbrahim, Nahl, Şuâra, Lokman, Secde, Zümer, Mülk, Müzemmil Sûreleri olmak üzere toplamda 10 sûredir.

Örneklerimizi inceleyelim:

²⁴³ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 113.

²⁴⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 113.

²⁴⁵ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 714.

Örnek 1:

Katâde'dan aktarıldığına göre: A'râf Suresinin 163. Ayet-i kerimesi Medine'de nazil olmuştur. Diğer ayetleri ise Mekke'de nazil olmuştur.²⁴⁶

Örnek 2:

İbn Abbâs'dan bildirildiğine göre: Müzzemil Sûresi 20. Ayet-i kerimesi dışında Mekke'de nazil olmuştur.²⁴⁷

1.3.1.3. Sırf Medeni Olan Sureler

Bakara, Âl-i İmrân, Nisa, Mâide, Enfâl, Tevbe, Nûr, Ahzâb, Muhammed, Fetih, Hucurât, Hadid, Mücâdele, Haşr, Mümtehine, Cum'a, Münâfikûn, Talâk, Tahrim, Zilzâl, Nasr, Nâs Sûreleri olmak üzere toplamda 22 sûredir.

Örnek 1:

Abdullah b. ez-Zübeyr'den bildirilir: Enfâl Sûresi, Medine'de nazil oldu.²⁴⁸

Örnek 2:

Abdullah b. ez-Zübeyr'den nakledilir: Muhammed Sûresi Medine'de nazil oldu.²⁴⁹

1.3.1.4 Mekki Ayetin Yer Aldığı Medeni Sure

Suyuti, mekki ayetin yer aldığı medeni sure için tefsirinde sadece Hac Suresine yer verir.

²⁴⁶ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 3, s. 125.

²⁴⁷ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 440.

²⁴⁸ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 3, s. 291.

²⁴⁹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 19.

Katâde'den nakledilir: Hac Suresi Medine'de nazil olmuştur. Sadece 52-55. Ayet-i Kerimleri Mekke'de nazil olmuştur.²⁵⁰

1.3.1.5. Mekki ve Medeni Oluşunda İhtilafa Yer Verdiği Sureler

Fâtiha, Ra'd, Rahmân, Teğâbun, İnsan, Beyyine, Kâfirun Sûreleri olmak üzere toplam 7 sûredir.

Örnek:

Mücahid'den aktarılır: Fâtiha Sûresi, Medine'de nazil olmuştur.²⁵¹

Katâde'den bildirilir: Fâtiha Sûresi, Mekke'de nazil olmuştur.²⁵²

Bu şekilde Suyuti, mekki-medeni oluşunda ihtilaf olan rivayetleri alt alta sıralayarak tefsirinde yer verir.

Yukarıda vermiş olduğumuz yedi sûreden Suyuti, Ra'd ve Teğâbun Sûreleri için hem ihtilaf oluşturan rivayetlere hem de istista olan ayetlere yer verir. Örneğimiz ile açıklayalım;

Örnek 1:

İbn Abbâs'dan bildirildiğine göre: Ra'd Sûresi, Mekke'de nazil olmuştur.²⁵³

İbn Abbâs'dan aktarıldığına göre: Ra'd Sûresi, Medine'de nazil olmuştur.²⁵⁴

Katâde'den nakledildiğine göre: Ra'd Sûresi, 31. Ayet-i kerimesi dışında, Medine'de nazil olmuştur.²⁵⁵

²⁵⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 616.

²⁵¹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 1, s. 20.

²⁵² Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 1, s. 20.

²⁵³ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 80.

²⁵⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 80.

²⁵⁵ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 80.

Örnek 2:

İbn Abbâs'dan nakledilir: Teğâbun Sûresi, Medine'de nazil olmuştur.²⁵⁶

İbn Abbâs'dan aktarılır: Teğâbun Sûresi, Mekke'de nazil olmuştur. Ancak son ayetleri Medine'de Avf b. Mâlik el-Eşcai hakkında nazil olmuştur. O, ailesinden ve çocuklarından uzakta olması sebebiyle Hz. Peygamber'e şikâyetle bulunuyordu. Bunun üzerine Yüce Allah Teğâbun Sûresinin 14-18. Ayet-i kerimelerini indirmiştir.²⁵⁷

Suyuti, bu şekilde farklı rivayetleri sunup surelerin mekki-medeni oluşu hakkında kendi görüşüne yer vermez.

1.3.2. Rivayetleri Verirken Nüzul Zamanına Değinişmesi

Esbâb-ı nüzul ilmi için, rivayetlerin kim ve hangi olay hakkında indiği önemli olmuş, nüzul zamanı bilgisi bundan sonra ilgilenilen bir mevzu olmuştur. Fakat nüzul zamanı hakkında bilgi veren rivayetler kronolojik bir malzeme oluşturduğundan nüzul sebeplerini daha iyi anlama noktasında fayda sağlamaktadır. Biz de bu sebeple bu tarz rivayetlerin örneklerini sunmak istiyoruz:

Örnek 1:

*“Yoksa siz sizden öncekilerin başına gelenler sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız”*²⁵⁸

Suyuti, bu ayetin tefsirinde şu rivayeti zikretmektedir: Katâde'den nakledildiğine göre: Bu ayet, Hendek savaşı sırasında nazil olmuştur. O gün Hz. Peygamber ve ashabı, müşrikler tarafından kuşatma altında oldukları için ağır bir imtihanının içindeydiler.²⁵⁹

²⁵⁶ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 342.

²⁵⁷ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 342.

²⁵⁸ Bakara 2/214: “أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَكْبِرِينَ الْبَاسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَزُلُّوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرُ اللَّهَ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ

²⁵⁹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt:1, s. 437; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 3, s. 637; Abdurrezzak, **Tefsiru Abdurrezzak**, Cilt: 1, no. 250, s. 332; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 28, Vahidi, **Esbâbu Nüzuli'l-Kur'ân**, s. 68.

Örnek 2:

*“Allah’ın yardımı ve fetih geldiğinde, insanların bölük bölük Allah’ın dinine girdiklerini gördüğünde, Artık Rabbini övgüyle an. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir.”*²⁶⁰

İbn Ömer’den aktarılır: Nasr Suresi 1-3. ayetleri, Vedâ haccı sırasında, teşrik günlerinin ortasında Resûlullah Minâ’da iken nazil oldu. Bu sûre ile Hz. Peygamber bu haccın Veda haccı olduğunu bildi.²⁶¹

1.3.3. Rivayetleri Bir Mekâna Tahsis Etmesi

Yukarıda yer alan iki başlığımızda “zamanın” nüzul sebeplerinin kavranmasına ışık tuttuğunu zikrettik. Aynı şeyi “mekân” için de söylebiliriz. Çünkü bunlar kişi-zaman-mekân ilişkisini anlamayı kolaylaştıran unsurlardır. Suyuti’nin tefsirinde buna yönelik bir açıklaması olmasa da bu tarz rivayetlere yer vermesi ve el-İtkân adlı eserinde esbâb-ı nüzul başlığından önce uzunca ayetlerin Hz. Peygamber’e ne zaman indiği ve nerelerde indiğinden bahseden başlıklara yer vermesi onun da bu konuya önem verdiğini göstermektedir.²⁶²

Şimdi de Suyuti’nin bir mekâna tahsis ettiği esbâb-ı nüzul örneklerinden iki tanesini istifadenize sunmak istiyoruz:

Örnek 1:

*“Hiç şüphesiz sana Kur’an’ı farz kılan seni vaat ettiği yere ulaştıracaktır”*²⁶³

²⁶⁰ Nasr 110/1-3: “وَكَانَتْ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ﴿٣﴾ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا”

²⁶¹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 697; Beyhaki, **Delâilu’n-Nübüvve**, Cilt: 5, s. 447.

²⁶² Suyuti, Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, **el-İtkân fi Ulûmi’l Kur’ân**, thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrahim, el-Hey’etü’l-Mısriyyeti li’l-Âmme, Kâhire, 1974, Cilt: 1, ss. 36-107.

²⁶³ Kasas 28/85: “إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ إِلَىٰ مَعَادٍ”

Dahhâk'dan nakledilir: Hz. Peygamber, Mekke'den Medine'ye doğru yola çıktığında, Cuhfe'ye vardığı zaman Mekke için içinde bir özlem oluştu. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.²⁶⁴

Ali b. el-Hüseyn b. Vâkîd'dan aktarılır: Bu ayet dışında Kur'an-ı Kerim ayetleri Mekke ya da Medine'de inmiştir. Bu ayet Hz. Peygamber'e Mekke'den Medine'ye hicret ederken Cuhfe'de inmiştir. Yani ne Mekki, ne de Medeni'dir. Bir ayet hicretten önce Mekke veya başka şehirde indiyse Mekki'dir, Medine veya başka şehirlerde hicretten sonra inen ayetler ise Medeni'dir.²⁶⁵

Örnek 2:

*“Ey iman edenler! Size, bulunduğunuz toplantılarda "Yer açın" dediğinde yer açın ki Allah da size genişlik versin. "Davranıp kalkın" dediğinde de kalkın ki Allah içinizden (gerçekten) iman etmiş olanları ve ilme kavuşmuş olanları yüksek derecelere çıkarsın.”*²⁶⁶

Mukâtil b. Hayyân'dan bildirilir: Bu ayet, Cuma günü Resûlullah Suffe'de otururken nazil oldu. Suffe dar bir mekândı. Bir gün Resûlullah, Muhacir ve Ensâr'dan olan Bedir ahalisini ağırlamaktaydı. O gün Bedir ahalisinden olan bazı kimseler sonradan geldi. O sırada da Suffe dar olduğu için dolmuştu. O kimseler Hz. Peygamber'e: “Allah'ın selamı, rahmeti, bereketi üzerine olsun Ey Allah'ın Peygamberi” dediler. Hz. Peygamber onların selamını aldıktan sonra orada bulunan kişilere de selam verdiler ve onlar da selamı aldı. Sonra ayakta oldukları için çevrelerine bakıp birilerinin onlara yer vermesini beklediler. Fakat kimse kalkıp onlara yer vermedi. Kimsenin yer vermediğini fark eden Hz. Peygamber'in içinde bir sıkıntı oluştu ve etrafında Bedir ahalisinden olmayan Muhacir ve Ensar'dan olan bazı kimselere: “Ey filan sen kalk şuraya doğru geç! Ey filan kalkın!” diyerek ayakta

²⁶⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 265; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l-Âzim**, Cilt: 9, no. 17200, s. 3026; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 153, el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 267.

²⁶⁵ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 265.

²⁶⁶ Mücâdele 58/11: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فَانْشُرُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ”

bekleyen kişi sayısınınca orada oturanları kaldırıp ayakta bekleyenlere yer verdi. Fakat bu durum yerinden kaldırılan kişilere ağır geldi. İşte o zaman bu ayet nazil oldu.²⁶⁷

1.3.4 Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerini Şahıslarla İlişkilendirmesi

Müfessirimiz, pek çok ayetin nüzul sebebi olarak kişi ve ya topluluklara işaret eder. Tefsirinde yer verdiği bu tarz esbâb-ı nüzul rivayetleri hakkında bir yorum yapmamıştır. Fakat el-İtkân'da lafzın umumiliği-hususiliği başlığı altında bu konuyu incelemiştir. Suyuti'ye göre lafzın umumiliği esastır. Yani bir kişi hakkında nazil olan bir ayet o kişinin durumu ile aynı durumda olan herkes için geçerlidir. Bunun zıddı olan durumları da eserinde tartışsa da genel olarak düşüncesi bu minvaldedir.²⁶⁸ Şimdi de Suyuti tefsirinde, bir kişi hakkında nazil olduğu rivayet edilen örneklerden bazılarına yer vermek istiyoruz:

Örnek 1:

“Şu halde kendisine güzel bir söz verdiğimiz ve ardından o söze kavuşan kimse; dünya hayatında kendisine bir geçimlik verdiğimiz, sonra kıyamet günü azap içinde getirilen kimse gibi midir?”²⁶⁹

Mücâhid'den aktarılır: Bu ayet, Hz. Peygamber ve Ebû Cehil hakkında nazil olmuştur.²⁷⁰

Başka bir rivayette yine Mücâhid'den nakledilir: Bu ayet, Hamza ve Ebû Cehil hakkında nazil olmuştur.²⁷¹

²⁶⁷Suyuti, **ed-Dürri'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 271; İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l-Âzim**, Cilt: 10, no. 18842, s. 3343; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 192, Vahidi, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân**, s. 432; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 346.

²⁶⁸Ayrıntılı bilgi için bakınız: Suyuti, **el-İtkân**, Cilt: 1, ss. 110-113.

²⁶⁹Kasas 28/61: “أَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْداً حَسَناً فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مِنَ الْمُخْضَرِينَ”

²⁷⁰Suyuti, **ed-Dürri'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 255; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 18, s. 294; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 151, Vahidi, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân**, s. 349; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 266.

²⁷¹Suyuti, **ed-Dürri'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 255; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 18, s. 294; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 151,

Örnek 2:

“Ey huzur içinde olan nefis!”²⁷²

İbn Abbâs’dan nakledilir: Hz. Peygamber: “Kim Rûme Kuyusu’nu satın alarak güzel bir işte bulunursa Allah onu bağışlayacaktır” buyurdu. Kuyuyu Hz. Osman satın aldı. Hz. Peygamber: “İnsanların su içmeleri için o kuyuyu bağışlar mısın?” diye sordu. Hz. Osman: “Evet” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah Hz. Osman hakkında bu ayetini indirdi.²⁷³

Örneklerimizde görüldüğü gibi bazen bir ayetin inmesine sebep olan bir kişi olabiliyor. Şunu da belirtmek gerekir ki bir ayet rivayette “şu kişi” hakkında nazil oldu denilirken aynı ayet için diğer bir rivayette başka isimden bahsedilebiliyor. Son örneğimizde görüldüğü gibi bazen de ayet verilip direkt kimin hakkında indiği söylenmeyip kişi ile beraber sebep olan olaydan da bahsediliyor.

1.3.5. Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerini Topluluklarla İlişkilendirmesi

Bir önceki başlığımızda bir kişi hakkında nazil olduğu rivayet edilen esbâb-ı nüzul örneklerine yer verdik. Şimdi de ayetin inmesine sebep olan topluluklar hakkında rivayet edilen esbâb-ı nüzul örneklerine yer vermek istiyoruz.

Örnek 1:

“Onlarla savaşın ki Allah onlara sizin elinizle azap etsin”²⁷⁴

Katâde der ki: Bize bildirilene göre bu ayet, Mekke’de Bekr oğullarını öldüren Huzâa kabilesi hakkında nazil olmuştur.²⁷⁵

²⁷² Fecr 89/27: “يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ”

²⁷³ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 6, s. 589; Suyuti, *Lübâbu’n-Nükûl*, s. 214.

²⁷⁴ Tevbe 9/14-15: “فَاتْلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْرِجُهُمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبَ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ”

“وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ”

²⁷⁵ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 3, s. 389; Suyuti, *Lübâbu’n-Nükûl*, s. 100.

Örnek 2:

*“Aptalca ve bilgisizce çocuklarını öldürenler ve Allah’a karşı yalan uydurarak O’nun verdiği rızıkları yasaklayanlar, kesinlikle kaybetmişlerdir. Onlar mutlaka sapmışlardır. Asla doğru yolu bulamazlar.”*²⁷⁶

İkrime’den nakledilir: Bu ayet, kızlarını diri diri toprağa gömen Mudar ve Rabia kabilesi hakkında nazil olmuştur. Onlardan bir adam evleneceği zaman, evleneceği kadına şayet kızları olursa ilk kız çocuğu kadının tercihi ile öldürülmesine bile ilk çocuktan sonra doğan kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeye konusunda şart koşarlardı. Eğer kadın bunu yapmazsa adam ona: “Sen bana annemin sırtı gibisin” diyerek kadından uzaklaştırdı. Bu durum içinde olan kadınlar, eşleri ondan ve ailesinden uzaklaşmasın diye ilk kızdaki sonra doğan kızlarını kendi elleri ile gidip diri diri toprağa gömerlerdi.²⁷⁷

Bir önceki başlığımızda olduğu gibi topluluk hakkında nazil olan ayetlerde de bazen direkt olarak topluluğun ismi zikredilmiş bazen de hangi topluluk hakkında indiğinin belirtilmesinin yanında olay da aktarılmıştır.

1.3.6. Nüzul Ortamını Yansıtan Rivayetlere Yer Vermesi

Kur’an’ın oluşum süreci manevi çevreyle bütünleşmiştir. “*Arapların köklü geçmişleri, tarihleri, inanç türleri, sanatları, iş kolları, aile ve kabile yapılanmaları hakkında doğru ve yeterli bilgi birikimine sahip olunması, Kur’an’ın neyi gerçekleştirmeye çalıştığının farkına varılması için dikkate alınmalıdır.*”²⁷⁸ Esbâb-nüzul rivayetleri Kur’an’ın nüzul ortamı hakkında bizlere bilgi birikimi sağlayacak türden verilerdir. Müfessirimizin tefsirinde buna yönelik fazlaca esbâb-ı nüzul rivayeti vardır. Tespitimizi örneklerle açıklamak istiyoruz:

²⁷⁶ En’âm 6/140: “قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَزَنُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ”

²⁷⁷ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 3, s. 91.

²⁷⁸ Süleyman Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur’an*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015, s. 268.

Örnek 1:

“Ey iman edenler kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin”²⁷⁹

Suyuti, bu ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: Mücâhid’den bildirildiğine göre: İnsanlar vade ile alışveriş yapıyorlardı. Vakti geldiğinde borçlu şayet borcunu ödeyemezse vadeyi uzatırlar buna karşılık borcu da arttırırlardı. Bu tip durumlar için bu ayet inmiştir.²⁸⁰

Atâ’dan nakledilir: Cahiliye döneminde Sâkif oğulları Muğire oğullarına borç verirdi. Muğire oğulları borcun zamanı geldiğinde: “Borcu arttıralım ve siz de bize vadeyi uzatın” derlerdi. Bunun üzerine bu ayet indi.²⁸¹

Örnek 2:

“Onların arasında, seni dinleyenler vardır. Fakat senin yanından çıkınca kendilerine bilgi verilmiş olanlara «Az önce ne demişti?» diye sorarlar...”²⁸²

İbn Cüreyc’den nakledilir: Müminler ve münafıklar, Hz. Peygamber’in yanında toplanırlardı. Müminler, Hz. Peygamber’in söylediklerini akıllarında muhafaza ederken, münafıklar bunu yapmazdı. Bu yüzden dışarı çıktıkları zaman müminlere “Demin Peygamber ne anlattı?” diye sorarlardı. Bu gibi durumlar hakkında bu ayet indi.²⁸³

Örneklerimizde görüldüğü üzere müfessirimiz, nüzul ortamı hakkında fikir sahibi olabileceğimiz nüzul sebebi rivayetlerine tefsirinde yer verir.

²⁷⁹ Âl-i İmran 3/130: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ”

²⁸⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 128; İbnu'l-Münzir, **Tefsiru'l-Kur'an**, Cilt: 1, no. 911, s. 377; İbn Ebu Hatim, **Tefsiru Kur'âni'l-Âzim**, Cilt: 3, no. 4138, s. 759; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 45.

²⁸¹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 128; İbnu'l-Münzir, **Tefsiru'l-Kur'an**, Cilt: 1, no. 911, s. 377; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 214, s. 45.

²⁸² Muhammed 47/16: “وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ أَنْفَا أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ”

²⁸³ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 26; Suyuti, **Lübâbu'n-Nükûl**, s. 151, el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 322.

1.3.7. Hz. Peygamber'in Söylediği Sözü Tasdik Eden Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi

Suyuti tefsirinde yer alan esbâb-ı nüzul rivayetlerinin bazıları Hz. Peygamber'in herhangi bir olay karşısında söylemiş olduğu sözü tasdik eder mahiyette nazil olan ayetler ile ilgilidir. Biz bunlardan iki tanesine çalışmamızda yer vermek istiyoruz:

Örnek 1:

*“Her kim de işlediği zulmünün arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tövbesini kabul eder.”*²⁸⁴

Abdullah b. Amr'dan nakledilir: Hz. Peygamber zamanında hırsızlık yaptığı için bir kadının sağ eli kesilmişti. Kadın, Hz. Peygamber'in yanına gelip: “Ya Resulullah! Benim tövbem kabul edilir mi?” diye sordu. Hz. Peygamber: “Evet edilir, bu günahından dolayı tövbe ettikten sonra bugün annenden doğmuş gibi günahsız birisin” buyurdu. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.²⁸⁵

Örnek 2:

*“Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi?”*²⁸⁶

Suyuti, bu ayetin tefsirinde şu rivayeti zikreder: Yahya b. Ca'de'den aktarılır: Müslümanlardan bazı kimseler, içinde Yahudilerden işitmiş oldukları bilgilerin yazılı olduğu bir kitapla birlikte Hz. Peygamber'in yanına geldiler. Resûlullah: “Kendi Peygamberlerinin kendilerine getirmiş olduğundan, başkalarına gelmiş olan peygamberlerin getirmiş olduklarına rağbet etmeleri bir kavmin dalâletine yeter alamettir.” buyurdu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.²⁸⁷

²⁸⁴ Mâide 5/39: “فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ”

²⁸⁵ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 2, s. 497.

²⁸⁶ Ankebût 29/51: “أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ”

²⁸⁷ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 5, s. 284; Taberi, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 18, s. 429; Suyuti, *Lübâbu'n-Nükûl*, s. 153; el-Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 270.

1.3.8. Soru Üzerine Nazil Olan Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Nakletmesi

Nüzul ortamında cereyan eden herhangi bir olay, ayet için nüzul sebebi olabileceği gibi, bazen de Hz. Peygamber’e yönelik sorular ayetin inmesine sebep teşkil eder. Ashab anlayamadıkları ve yahut çözemedikleri bir konuyu kimi zaman Hz. Peygamber’e sormuş ardında da cevap niteliğinde ayet nazil olmuştur. Şimdi de konuyla ilgili örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

“Kullarım beni senden sorarlarsa bilsinler ki ben onlara çok yakınım...”²⁸⁸

Hasan’dan nakledilir: Ashab, Hz. Peygamber’e “Rabbimiz nerede?” diye sorunca bu ayet nazil oldu.²⁸⁹

Katâde’den nakledilir: “Bana dua edin, kabul edeyim”²⁹⁰ ayeti nazil olduğu zaman, bir adam: “Ey Allah’ın Nebisi! Nasıl dua edelim?” diye sordu. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.²⁹¹

Örnek 2:

“De ki: Rabbim onları un ufak edip savuracak”²⁹²

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: İbn Cüreyc’den aktarılır: Kureyşliler: “Ey Muhammed! Rabbin bu dağları kıyamet günü ne yapacak?” diye sorunca, bu ayet nazil oldu.²⁹³

²⁸⁸ Bakara 2/186: “وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ”

²⁸⁹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 1, s. 352; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 22.

²⁹⁰ Mümin 40/60: “وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَٰخِرِينَ”

²⁹¹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 1, s. 352; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 22.

²⁹² Tâhâ 20/105: “وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا”

²⁹³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 550; Suyuti, **Lübâbu’n-Nükûl**, s. 132; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 226.

1.3.9. Esbâb-ı Nüzul ve Nesh Meselesi

Suyuti tefsirinde, esbâb-ı nüzul rivayetlerini naklederken nesh konusu ile ilişkili rivayetlere de yer verir. Örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

“...Yemin etmek suretiyle mirastan pay vereceğinize söz verdiğiniz kişilere paylarını veriniz”²⁹⁴

İbn Abbas bu ayet hakkında şöyle demiştir: Cahiliye döneminde bir adam ailesi ya da akrabası olmayan birini kendi ailesine katar, onu akrabası yapabilirdi. Fakat o kişinin ölmesi durumunda ailesi ve akrabası mirası paylaşır, sonradan aileye dâhil olan kişiye bir verilmezdi. Bunun üzerine bu ayet indi. Böylece bu kişilere de mirastan pay verilmeye başlandı. Ancak daha sonra Yüce Allah “Allah’ın kitabınca, kan akrabaları birbirlerine (varis olmaya) daha layıktır”²⁹⁵ ayetini indirerek bir önceki ayeti nesh etti.²⁹⁶

Örnek 2:

“Hafif ve ağır silahlarla savaşa çıkın...”²⁹⁷

Suyuti, bu ayetin tefsirinde nesh konusu ile ilişkili şu rivayeti nakleder: Süddi’den rivayet edildiğine göre: Hz. Peygamber’in yanına bir adam geldi. Bu adamın Mikdâd olduğunu söyleyenler vardır. Şişman olduğu için savaşa katılmamak konusunda Hz. Peygamber’den izin istedi. Fakat Allah Resûlü izin vermedi. Bu konuda bu ayet indi. Bu ayet nazil olunca, bu durum bazı kimselere ağır geldi. Bunun üzerine ayetin hükmü “Acizlere, hastalara ve harcayacak hiçbir şey bulamayanlara,

²⁹⁴ Nisa 4/33: “وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتَوْهُمْ نَصِيْبَهُمْ”

²⁹⁵ Enfâl 8/75: “وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ”

²⁹⁶ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 269; el-Kâdi, **Esbâb-ı Nüzûl**, s. 106

²⁹⁷ Tevbe 9/41: “إِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ”

Allah ve Elçisine içten bağlı oldukları sürece savaşa katılma sorumluluğu yoktur.
”²⁹⁸ ayeti ile nesh edildi.²⁹⁹

Örneklerimizde fark edileceği üzere nesh ile nüzul sebepleri ilişkilendirilirken, bazen aynı sure içinde bazen farklı surelerdeki ayetler içerisinde bu durum görülür.

1.3.10 Esbâb-ı Nüzul Ve Fıkhi Meseleler

İmam Suyuti, fıkhi hükümler içeren ayetlerin nüzul sebeplerine tefsirinde yer vermiştir. Şimdi bunlardan iki örnek ile konuyu açıklamak istiyoruz:

Örnek 1:

*“Allah kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetinde bulunan kadının sözünü işitmiştir...”*³⁰⁰

Hiz. Âişe bu ayet hakkında şöyle demiştir: İşitmesi her şeyi kapsayan Allah çok yücedir. Havle binti Sa’lebe, Hiz. Peygamber’e kocasını şikâyet ederken ben de dinliyordum. Havle, Hiz. Peygamber’e: “Ya Resûlallah! Kocam gençliğimi yedi. Ben ona iyi bir eş oldum. Çocuklar doğurdum. Şimdi yaşlanıp da doğum yapamayacak hale geldiğim için bana zihar yaptı. Allahım! Halimi sana şikâyet ediyorum!” dedi. Kadın oradan ayrılmadan Cebrâil (a.s.) bu ayetleri indirdi. Bu kadının kocası da Evs b. es-Sâmit idi.³⁰¹

²⁹⁸ Tevbe 9/91: “لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ”

²⁹⁹ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 3, s. 440; İbn Ebu Hâtim, *Tefsiru Kur’âni’l Âzim*, Cilt: 6, s. 1803; Vahidi, *Esbâbu Nüzuli’l-Kur’ân*, s. 251.

³⁰⁰ Mücâdele 58/1-4: “قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُكُكُمْ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ...”

³⁰¹ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 6, s. 263; Taberi, *Câmi’u’l-Beyân*, Cilt: 22, s. 454; Suyuti, *Lübâbu’n-Nükûl*, s. 192; Vahidi, *Esbâbu Nüzuli’l-Kur’ân*, s. 427; el-Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 344.

Örnek 2:

“Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süreleri üç aydır...”³⁰²

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: Ubey b. Ka’b’dan rivayet edildiğine göre: Bakara Sûresinde kadınların iddeti hakkında ayet³⁰³ nazil olduğunda insanlar “Kur’ân’da henüz hayız görmemiş küçükler, hayızdan kesilmiş yaşlı kadınlar ve hamile kadınların durumu zikredilmeden kaldı” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah bu kadınlar hakkında bu ayetini indirdi.³⁰⁴

1.3.11 Daha Önce Geçmiş ve ya İleride Gelecek Olan Olaylar Hakkında Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Vermesi

Suyuti, tefsirinde çok sık karşılaşmasak da kimi zaman ileride gerçekleşecek bir olay hakkında esbâb-ı nüzul rivayetleri verir. Bu rivayetler hakkında bir yorumda bulunmaz. Biz onun bu konudaki düşüncelerini el-İtkân’da adlı eserine başvurarak tespit ettik. O bu durumu el-İtkân’da Zerkeşi’nin el-Burhan adlı eserinden nakille “bazen bir ayet iner, hükmü sonraya kalır” şeklinde zikreder ve daha sonra vermiş olduğu örneklerle konuyu açıklık getirir. Zikrettiği örnekler arasında aşağıda yer verdiğimiz örnekten de bahseder.³⁰⁵ Örneğimizde görüldüğü gibi “O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır” ayeti nazil olduğunda bununla kimlerin kastedildiği anlaşılmamış, ancak Bedir günü ayetin kimlerden bahsedildiği anlaşılmıştır. Sonuç olarak Suyuti, bu durumun mümkün olduğunu bazı ayetlerin inip hükmünün daha sonraya kalmasını kabul eder. Örneğimizi inceleyelim:

³⁰² Talâk 65/4: “وَالَّذِينَ يَمَسُّنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ امْتَسَبْتُمْ فَعِدَّتُهُمْ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالَّذِي لَمْ يَحْضَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهُ يُسْرًا

وَالْمُطَلَّقاتِ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ”
³⁰³ Bakara 2/228: “وَالَّذِينَ يَمَسُّنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ امْتَسَبْتُمْ فَعِدَّتُهُمْ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالَّذِي لَمْ يَحْضَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهُ يُسْرًا

³⁰⁴ Suyuti, *ed-Dürri’l-Mensur*, Cilt: 6, s. 357; Taberi, *Câmi’u’l-Beyân*, Cilt: 23, s. 57; Suyuti, *Lübabu’n-Nükûl*, s. 145; el-Kadi, *Esbab-ı Nüzul*, s. 366.

³⁰⁵ Suyuti, *el-İtkân*, Cilt: 1, ss. 131-132.

Örnek:

“O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarına dönüp kaçacaklardır”³⁰⁶

Ebû Hureyre’den nakledilir: Yüce Allah peygamberine Mekke’de Bedir Savaşından önce bu ayetini indirdi. Ömer b. el-Hâttab şöyle der: Bu ayet nazil olduğunda “Ey Allah’ın Resûlü! Bozulacak olan topluluk hangisi?” diye sordum. Bedir günü Kureyş hezimete uğrayınca Hz. Peygamber’in “O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır” diyerek elindeki kılıcı onlara doğru tutarak arkalarından koşturduğunu görünce ayetin Bedir günü için indiğini anladık. Yine Yüce Allah: *“Nihayet refah ve bolluk içinde olanlarını azapla kısıvrak yakaladığımız zaman, bakmışsın ki feryat edip duruyorlar.”³⁰⁷* ayeti ile *“Allah’ın nimetini küfürle değiştiren ve toplumlarını helak yurduna götürenleri görmedin mi?”³⁰⁸* ayetini onlar hakkında indirmiştir. Hz. Peygamber savaş sırasında onların yüzüne toprak atınca gözlerinin içi toprakla doldu ve onlar gözlerinin içindeki toprağı temizlemeye çalışırken Müslümanlar gelip onları öldürdü. Bunun üzerine Yüce Allah *“Savaşta onları siz öldürmediniz fakat Allah öldürdü”³⁰⁹* ayetini indirdi.³¹⁰

Bir diğer konu da Suyuti’nin, önceki dönemlere ait konular hakkında nüzul sebebi rivayetleri vermesidir. Bu durumu tefsirinde çok sık tekrarlamaz. Biz yine kendisi tefsirinde bir yorumda bulunmadığı için konu hakkındaki görüşü için el-İtkân adlı eserinden istifade ettik. Suyuti bu şekilde geçmiş dönemlere ait olayları nüzul sebebi olarak kabul etmez. Ona göre olayın gerçekleştiği esnada ayetin nazil olmadığı sabitse bu şekilde gelen rivayetleri sebep-i nüzul olarak değerlendirmez. Vahidi’nin Fil suresinde, Fil ashabının Kâbe’yi tahrif etmesini nüzul sebebi olarak göstermesini eleştirir. Bunun nüzul sebebi teşkil etmediğini “Ad, Semûd kavimleri veya Kâbe’nin inşası vb. olaylar gibi geçmiş döneme ait olayların nakli olduğundan ibarettir” diyerek belirtir.

³⁰⁶ Kamer 54/45: “سَيَهْرَمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الدُّبُرَ”

³⁰⁷ Mü’minûn 23/64: “حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْرُونَ”

³⁰⁸ İbrahim 14/28: “أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ”

³⁰⁹ Enfâl 8/17: “فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ”

³¹⁰ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 184; Taberâni, **el-Mucemu’l-Evsât**, Cilt: 9, no. 9121, s. 58.

Aşağıda yer verdiğimiz örnekte de Süleyman ve Davûd peygamberin arasında cereyan eden bir olayı nüzul sebebi olarak zikretmiştir. O kendi görüşüne aykırı olsa da muhtemelen ulaştığı her rivayeti okuyucunun istifadesine sunma gayretinden dolayı bu rivayete tefsirinde yer vermiştir.

Örnek:

*“Biz hüküm vermeyi Süleyman’a kavratmıştık. Zaten her birine hükümranlık ve ilim vermiştik. Dâvûd ile birlikte, Allah’ı tespih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan bizdik.”*³¹¹

Murre’den aktarıldığına göre: “ .Hani bir ekin tarlası hakkında hüküm veriyorlardı. Çünkü halkın koyunları o ekine girmişti. Biz de hükümlerine şahit olmuştuk.”³¹² ayetini açıklarken: Bir adamın davarları geceleyin başka bir adamın ekinine girmişti. Ekin sahibi ve davar sahibi davalasınca, Hz. Davud’un yanına gittiler. Hz. Davud davarların tarla sahibine bırakılmasına hükmetmişti. Bu durum Hz. Süleyman’a anlatılınca bu şekilde hükmetmemiş, ekinler eski haline gelinceye dek davarların tarla sahibine verilmesi hükmünü vermiştir. Bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur.³¹³

³¹¹ Enbiyâ 21/79: “فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجَبَالِ يُسَبِّحُ وَالطَّيْرُ وَكُنَّا فَاعِلِينَ”

³¹² Enbiyâ 21/78: “إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفِثَتْ فِيهِ عَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ”

³¹³ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 583.

İKİNCİ BÖLÜM

SUYUTİ TEFSİRİNDE ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİN TAKDİM TARZI VE İSNADI

Birici bölümümüzde Suyuti'nin tefsirinde esbâb-ı nüzul rivayetlerine yer verirken nasıl bir metot takip ettiğini tespit etmeye çalıştık. Esbâb-ı nüzul rivayetlerinde kullanılan kalıplar ve sened zincirleri müfessirler ve muhaddisler için nüzul sebeplerinin sıhhatini tespit etmede çok önemli rol oynar. Biz bu bölümümüzde İmam Suyuti'nin rivayet kalıplarının tefsirinde ne şekilde yer verdiğinin ve isnad konusuna nasıl yaklaştığını belirlemeye çalıştık.

2.1. SUYUTİ TEFSİRİNDE ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİN TAKDİM TARZI

Hadis mecmualarında, tefsirlerde, tarih kitaplarında sebep-i nüzul rivayetleri zikredilirken kullanılan rivayet cümlesi (kalıbı) önemlidir.³¹⁴ Suyuti de rivayetlerdeki ibarelerin önemli olduğunu, özellikle bir ayet için birden fazla nüzul sebebi olması halinde itimat edilecek yolun yer alan ibareye bakmak olduğunu el-İtkan ve Lübâbü'n-Nükul adlı eserlerinde zikreder.³¹⁵

İmam Suyuti'nin nüzul sebebi rivayetlerini incelediğimizde, anlam olarak aynı olan fakat görünüş itibarıyla birbirinde farklı pek çok nüzul ifadesi kalıbı görürüz. Ne var ki rivayetlerde yer alan nüzul ifadelerini herhangi bir tasnife tabi tutmaz. Bu sebeple hangi nüzul ifadelerinin onun nezdinde rivayetin sıhhati açısından önemli ve geçerli olduğunu bilemeyiz.

Biz bu bölümü, rivayetin başında kullanılan nüzul ifadeleri ve rivayetin sonunda kullanılan nüzul ifadeleri şeklinde iki başlık altında inceleyeceğiz. Başlıkları, çalışmamızın sınırlarını aşmamak adına, İmam Suyuti'nin en çok yer verdiği nüzul ifadelerine göre oluşturduk.

³¹⁴ Ahmed Nedim Serinsu, **Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul'ün Rolü**, İstanbul, Şule Yayınları, 1994, s. 105.

³¹⁵ Suyuti, **el-İtkân**, Cilt: 1, s. 117; Suyuti, **Lübâbü'n-Nükûl**, s. 5.

2.1.1. Rivayetin Başında Kullandığı Nüzul İfadeleri

Tefsiri incelediğimizde esbâb-ı nüzul rivayetlerinin başında kullanılan ifadelerin genelde şahıs veya topluluk hakkında nazil olan ayetler ve ayetin genel konusunu içeren nüzul sebepleri olduğunu görürüz. Şimdi en sık kullanılan nüzul ifadelerini örnekler eşliğinde inceleyelim.

2.1.1.1. Bu Ayet . . . Hakkında Nazil Oldu (نزلت في)

Esbâb-ı nüzul rivayetlerinin başında en sık (نزلت في) kalıbını görürüz. Suyuti tefsirinde bu ifadeyi genelde kişi ve topluluk hakkında nazil olan esbâb-ı nüzul rivayetlerinde karşılarız. Örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

“Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın”³¹⁶

İkrime'den nakledildiğine göre: Bu ayet Allah yolunda yapılacak infaklar konusunda nazil olmuştur.³¹⁷

Örnek 2:

“Zulme uğramaları yüzünden Allah uğrunda göç edenleri muhakkak ki biz bu dünyada güzel bir yere yerleştireceğiz; ahiret eciri ise elbette daha büyük olacaktır. Keşke bilseler. Onlar güçlüklerle katlanan, rablerine güvenen kimselerdir”³¹⁸

Davud b. Ebu Hind'den nakledilir: Bu ayet Ebu Cendel b. Suheyl hakkında nazil olmuştur.³¹⁹

³¹⁶ Bakara 2/195: “وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ”

³¹⁷ Suyuti, ed-Dürrü'l-Mensur, Cilt: 1, s. 374; Taberî, Câmî'u'l-Beyân, Cilt: 3, s. 314; Vâhidî, Esbâbu Nüzuli'l-Kurân, s. 58.

³¹⁸ Nahl 16/41-42: “وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنَبْوَتَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَا جَزَ الْأَجْرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ”
﴿41﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

2.1.1.2. Bu Ayet ... Hakkında Nazil Oldu (نزلت هذه الآية في)

Bu başlık altında ele alacağımız nüzul ifadesi ile bir önceki başlıkta ele aldığımız nüzul ifadesi arasında anlam bakımından bir fark yoktur. Tek fark “bu ayet” lafzının açıkça yazılmış olmasıdır.

Örnek 1:

“İş konusunda onlarla istişare et”³²⁰

Suyuti, bu nüzul kalıbı ile şu rivayeti nakleder: İbn Abbas’dan rivayet edildiğine göre: Bu ayet Ebu Bekir ile Ömer hakkında nazil olmuştur.³²¹

Örnek 2:

“De ki: Söyleyin bakalım! Suyunuz çekilirse size kim temiz bir akarsu getirir”³²²

İbnu'l-Kelbi'den nakledilir: Bu ayet Zemzem kuyusu ve Meymun el-Hadrami'nin kuyusu hakkında nazil olmuştur. Bu iki kuyu da Cahiliye döneminde kullanılan kuyulardı. Fakihî der ki: Mekke kuyularının suları çok çabuk kuruyordu.³²³

2.1.1.3. Bu Ayet ... Hakkında İndi (نزلت في)

Diğer iki başlık kadar olmasa da, bu nüzul ifadesi de Suyuti'nin rivayetlerin başında sıklıkla kullandığını gördüğümüz nüzul ifadeleri arasında sayılabilir. Örneklerimizi inceleyelim:

³¹⁹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 221; Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 14, s. 225; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 118; el-Kadi, Abdulfettah, **Esbab-ı Nüzul**, s. 207.

³²⁰ Âl-i İmran 3/159: “فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُوا أَمْرَهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ”

³²¹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 159.

³²² Mülk 67/30: “قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ”

³²³ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 385.

Örnek 1:

*“Biz, insana anne-babasına iyi davranmayı emrettik. Ama onlar, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onların sözüne uyma”*³²⁴

Katade’den nakledilir: Bu ayet hicret ettiği zaman Sa’d b. Malik hakkında nazil olmuştur. Onun annesi: “Vallahi! O geri dönünceye kadar hiçbir gölgede gölgelenmeyeceğim” dedi. Allah bu ayeti indirerek anne-babaya karşı iyilikte bulunulmasını fakat şirk konusunda onlara itaat edilmemesini emretti.³²⁵

Örnek 2:

*“İnsanlar arasında öyleleri vardır ki bilgisizlik yüzünden başkalarını Allah yolundan saptırmak ve o yolu eğlence vesilesi kılmak için eğlenceli sözleri alıp kullanırlar.”*³²⁶

İbn Abbas’dan nakledilir: Bu ayet Nadr b. el- Haris hakkında nazil olmuştur. O şarkıcı bir cariyeye satın almıştı. Kimin Müslüman olduğunu duysa hemen o kişiyi şarkıcı cariyenin yanına götürür ve cariyesine: “Bu adamı yedir, içir ve ona şarkı söyle” derdi. Sonra da Müslüman olan kişiye: “Bak bunlar Muhammed’in seni çağırdığı namaz, oruç, savaştan daha hayırlıdır” derdi. Bu ayet onun bu tavırları üzerine indi.³²⁷

Yukarıda yer alan rivayetin başında (انزلت في) ifadesi yer alırken rivayetin sonunda tekrar (فنزلت) ifadesi yer alır.

³²⁴ Ankebut 29/8: “وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ”

³²⁵ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 5, s. 270.

³²⁶ Lokman 31/6: “وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي هُوَ الْحَدِيثَ لِلضَّلَالِ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بَعِيرٍ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا”

³²⁷ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 5, s. 307; Suyuti, *Lübabu'n-Nükûl*, s. 155; el-Kadi, *Esbab-ı Nüzul*, s. 273.

2.1.1.4. Bu Ayet . . . Hakkında İndi (انزلت هذه الآية في)

Bu başlık altında ele alacağımız nüzul ifadesinin de, bir önceki başlıkta yer alan nüzul ifadesiyle arasında anlam bakımından bir farkı yoktur. Tıpkı ikinci başlıkta olduğu gibi burada da tek fark “bu ayet” lafzının ifadede açıkça zikredilmesidir.

Örnek 1:

“Allah size emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında adaletle hükmetmenizi emrediyor”³²⁸

Zeyd b. Eslem’den nakledilir: Bu ayet insanların işlerini ellerine alan yöneticiler hakkında nazil olmuştur.³²⁹

Örnek 2:

“.Nihayet insan kırk yaşına gelip olgunlaşınca şöyle dua eder: Ey Rabbim bana ve anne babama verdiğin nimete şükretmemi ve hoşnut olacağın yararlı iş yapmamı nasip et. Benden gelecek nesli hayırlı eyle, kuşkusuz tevbe ederek sana yöneldim ve ben sana teslim olanlardanım”³³⁰

İbn Abbas’dan nakledilir: Bu ayet Ebu Bekr es-Sıddık hakkında nazil oldu. Yüce Allah onun duasına icabet etti. Onun anne ve babası, kardeşleri ve tüm çocukları Müslüman oldular. Yine Leyl suresinin 5. ayetinden itibaren surenin sonuna kadar indirilen tüm ayetler de onun hakkında nazil oldu.³³¹

Rivayetin başında (انزلت هذه الآية في) kalıbı yer alır. Leyl suresi için ise (و نزلت) kalıbı kullanmıştır.

³²⁸ Nisa 4/58: “إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ”

³²⁹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 312; Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 7, s. 169.

³³⁰ Ahkaf 46/15: “وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ اَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُثِيبُ إِلَيْكَ وَابْنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ”

³³¹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 10; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 155; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 318.

2.1.2. Rivayetin Sonunda Kullandığı Nüzul İfadeleri

Bir önceki bölümümüzde Suyuti'nin naklettiği esbâb-ı nüzul rivayetlerinin başında yer alan nüzul ifadelerini örnekler eşliğinde zikrettik. Bu bölümümüzde esbâb-ı nüzul rivayetlerinin sonunda yer alan nüzul ifadelerine yer vermek istiyoruz. Müfessirimizin esbâb-ı nüzul rivayetlerini incelediğimizde, rivayetin sonunda kullanılan nüzul ifadelerinin genellikle, (فانزل الله الآية), (فانزل الله), (فانزلت الآية), (فانزلت) gibi kalıplarla geldiğini tespit ettik. Bu ifadeler esbab-ı nüzul ilmi açısından, bir önceki bölümümüzde yer alan nüzul ifadelerine nazaran, nüzul sebebi olma ihtimali daha yüksek ifadelerdir. Her ne kadar bu ifadelerin kesinliği yüksek olsa da biz Suyuti tefsirinde bu nüzul ifadesi ile gelen bazı rivayet metinlerinin, okuyucuyu, rivayetin sıhhati açısından şüpheyne düşürecek tarzda olduğunu düşünmekteyiz. Daha önce de belirttiğimiz gibi, burada da Suyuti yalnızca nüzul sebebini zikretmiş, rivayetin sıhhati ile ilgili herhangi bir yorumda bulunmamıştır.

2.1.2.1. Bunun Üzerine Yüce Allah Bu Ayeti İndirdi (فانزل الله)

Esbâb-ı nüzul rivayetlerinin sonunda en sık bu nüzul ifadesi kalıbının kullanıldığını görürüz. Örneklerimizi inceleyelim:

Örnek 1:

“Biz bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka daha iyisini ya da benzerini getiririz”³³²

İbn Abbas'dan aktarılır: Hz. Peygamber'e gece bir ayet nazil olduğu zaman, onu gündüz unutturdu. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.³³³

³³² Bakara 2/106: “مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا”

³³³ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 1, s. 197; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur'âni'l-Azim*, Cilt: 1, no.1057, s. 200.

Örnek 2:

“Andolsun biz sizden önce gelip geçenleri de sizleri de biliriz”³³⁴

Ebu'l-Cevza vasıtasıyla, İbn Abbas'dan nakledilir: Hz. Peygamber'in arkasında çok güzel bir kadın namaz kılardı. Bazıları o kadını görmemek için en ön safa geçerken bazıları da sırf onu görebilmek için oyalanır herkes yerini aldıktan sonra en arkaya geçer ve rükûda da kolunun altından arkaya doğru bakarlardı. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.³³⁵

2.1.2.2. Bunun Üzerine Yüce Allah Bu Ayeti İndirdi (فانزل الله الآية)

Örnek 1:

“De ki: İster Allah diye isterse Rahman diye dua edin. Bütün güzel isimler O'na mahsustur”³³⁶

Suyuti, bu nüzul kalıbı ile nakledilen şu rivayetlere tefsirinde yer verir: Hz. Aişe'den nakledilir: Hz. Peygamber sesli bir şekilde “Ya Allah! Ya Rahman!” şeklinde dua ederdi. Bunu duyan Mekke ehli Hz. Peygamber'in yanına gelince Yüce Allah bu ayetini indirdi.³³⁷

Suyuti, bu rivayetin dışında yine aynı nüzul ifadesiyle, metinde bazı farklarla bir rivayet daha nakleder:

İbn Abbas'dan nakledilir: Hz. Peygamber bir gün Mekke'de namaz kıldıktan sonra sesli bir şekilde “Ya Allah! Ya Rahman!” şeklinde dua etti. Müşrikler Hz. Peygamber'in böyle yaptığını görünce: “Dinimizden dönen şu adama da bakın! Bizi iki ilaha dua etmekten men ederken kendisi iki ilaha dua ediyor” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.³³⁸

³³⁴ Hicr 15/24: “وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ”

³³⁵ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 4, s. 180; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 14, s. 54; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur'âni'l-Azim*, Cilt: 7, no.12361, s. 2261; Suyuti, *Lübabu'n-Nükûl*, s. 116; Vâhidî, *Esbâbu Nüzulî'l-Kurân*, s. 281-282; el-Kadi, *Esbab-ı Nüzul*, s. 205.

³³⁶ İsra 17/110: “قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ”

³³⁷ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 4, s. 373.

³³⁸ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt:4, s. 373; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 15, s. 123; Suyuti, *Lübabu'n-Nükûl*, s. 126; el-Kadi, *Esbab-ı Nüzul*, s. 219.

Örnek 2:

*“Ey iman edenler! Aranızda gizli konuştuğunuz zaman, günah işlem, haksızlık etme, peygambere karşı gelme hususunda fısıldaşmayın”*³³⁹

İbn Abbas’dan aktarılır: Hz. Peygamber bir grubu savaşa göndereceği zaman, münafıklar o grubu gördüklerinde kendi aralarında fısıldaşarak “Bunlar ölecek” der fakat Hz. Peygamber’in kendisini gördüklerinde onlar için endişelerini dile getirir, kendilerini hüznü göstermeye çalışırlardı. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.³⁴⁰

2.1.2.3. Bunun Üzerine Allah Teâla Bu Ayeti İndirdi (فانزل الله تعالى الآية)

Örnek 1:

“Ehl-i kitaptan bir grup şöyle dedi: Gün başladığında müminlere indirilmiş olana iman edin, günün sonunda ise inkâr edin. Belki onlar da dinlerinden dönerler”

³⁴¹

Ebu Malik’den nakledilir: Yahudiler kendi aralarında birbirlerine şöyle diyordu: “Günün başında onlarla birlikte söylediklerine iman edin, günün sonunda da inkâr edin. Belki onlar da sizinle beraber dinlerinden geri dönerler”. Yüce Allah onların bu sözlerini bilip, bu gizli konuştukları şeyi açığa çıkaracak olan bu ayetini indirdi.³⁴²

Örnek 2:

“Seninle beraber doğru yolu izlersek yurdumuzdan sökülüp atılırız, diyorlar. Peki, biz katımızdan bir rızık olarak her türlü meyve ve ürünlerin getirildiği

³³⁹ Mücadele 58/9: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَغْصِبِ الرَّسُولِ”

³⁴⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 270.

³⁴¹ Al-i İmran 3/72: “وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمِنُوا بِالَّذِي أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَآكُفُّوا أَعْرَ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ”

³⁴² Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 75; Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 5, s. 496.

kutsal ve güvenli bir yere onları yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bunu bilmezler”³⁴³

İbn Abbas’dan nakledilir: Bazı kişiler Hz. Peygamber’in yanına gelip: “Eğer biz sana tabi olursak insanlar bizi yurdumuzdan çıkarır” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.³⁴⁴

İlk üç başlığımızda yer alan nüzul ifadesi kalıplarının anlam bakımından birbirinden farkı olmayıp şekil itibari ile farklı olduğunu örnekler üzerinden sunmaya çalıştık.

2.1.2.4. İşte Bu Konuda Yüce Allah Bu Ayeti İndirdi (فَانْزِلْ اللَّهُ فِي ذَلِكَ الْآيَةَ)

Örnek 1:

“Onlara, ‘Allah’ın indirdiğine uyun’, denildiğinde ‘Hayır, atalarımızdan ne gördüysek ona uyarız’ dediler. Ya atalarının aklı bir şeye ermemiş doğru yolu bulamamışlarsa”³⁴⁵

İbn Abbas’dan nakledilir: Hz. Peygamber Yahudileri İslam’a davet etti. Onları bu yönde teşvik edip Allah’ın azabına karşı uyardı. Fakat Rafi b. Harice ile Malik b. Avf: “Ey Muhammed! Atalarımızı hangi din üzere bulduysak o dinde sebat ederiz çünkü bizim için hangi şeyin iyi olduğunu atalarımız bizden daha iyi bilir” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah konu hakkında bu ayetini indirdi.³⁴⁶

Örnek 2:

“Gizli konuşmalar ancak şeytandandır. Bu müminleri üzme içindir. Oysa o, Allah’ın izni olmadıkça onlara hiçbir zarar veremez”³⁴⁷

³⁴³ Kasas 28/57: “وَقَالُوا إِن نَّبِيعِ الْهُدَى مَعَكَ نُنْخِطُفُ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَمْ نُمْكِنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَى إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا”
”وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ”

³⁴⁴ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 5, s. 254.

³⁴⁵ Bakara 2/170: “وَأِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ”

³⁴⁶ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 1, s. 306; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 3, s. 42; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur'âni'l-Azim*, Cilt: 1, no.1511, s. 281; el-Kadi, *Esbab-ı Nüzul*, s. 41.

³⁴⁷ Mücadele 58/10: “إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزَنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ”

Katade der ki: Münafıklar kendi aralarında fısıldaşarak konuşurdu. Bu durum müminlerin ağına gider ve bu sebeple münafıklara öfkelenirlerdi. Bunun üzerine Yüce Allah bu konu hakkında bu ayetini indirdi.³⁴⁸

2.1.2.5. Bunun Üzerine Bu Ayet Nazil Oldu (فُتِلَتْ)

Örnek 1:

*“Eğer gelmesi sebebiyle dağların yürütüldüğü veya yerin parçalandığı yahut ölümlerin konuşturulduğu bir Kur'an olsaydı (yine inanmazlardı). Fakat bütün işler Allah'a aittir. Müminler hâlâ anlamadılar mı ki Allah dileseydi bütün insanları hidayete erdirirdi? Allah'ın vaadi gelinceye kadar yaptıklarından dolayı inkâr edenler ya kendileri felâkete uğrayıp duracaklar veya felâket onların yurtlarının yakınına inecektir. Allah, vaadinden asla dönmez.”*³⁴⁹

Suyuti, bu nüzul kalıbı ile nakledilen şu rivayete tefsirinde yer verir: İbn Abbas'dan nakledilir: Hz. Peygamber'e: “Eğer gerçek senin dediğin gibiyse, bizden önce vefat eden büyüklerimizle bizim konuşmamızı sağla, Mekke'deki bu dağları yerinden oynat ve burayı bizim için genişlet” dediler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.³⁵⁰

Örnek 2:

*“Biz ancak Rabbimin izniyle ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey Allah'a aittir. Senin Rabbin unutkan değildir”*³⁵¹

İbn Abbas'dan nakledilir: Hz. Peygamber, Cebrail'e: “Bizi daha fazla ziyaret etmekten seni alıkoyan nedir?” dedi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.³⁵²

³⁴⁸ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 270; Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 22, s. 474; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 346.

³⁴⁹ Ra'd 13/31: “وَلَوْ أَنَّ فُرَاتًا سِيرَتْ بِهَ الْجِبَالِ أَوْ قُطِعَتْ بِهَ الْأَرْضُ أَوْ كُتِبَ بِهَ الْمُؤْتَى بَلَّ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا أَقَلَمَ يَأْتِسُ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهْدَى النَّاسَ جَمِيعًا وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادُ”

³⁵⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt:4, ss. 116-117.

³⁵¹ Meryem 19/64: “وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا”

2.1.2.6. Bunun Üzerine Bu Ayet Nazil Oldu (فُتِلَتِ الْآيَةُ)

Örnek 1:

*“Yeminlerinizden dolayı Allah’ı iyilik etmeye, kötülükten sakınmaya ve insanların arasını düzeltmeye engel kılmayın.”*³⁵³

Said b. Cübeyr’den nakledilir: Bir adam küs olan iki kişinin arasını bulmaya çalışırken, taraflardan birisi arayı bulan adamı kızdırıp canını sıkacak bir şey söyledi. Adam da aralarını bulmak için her ikisiyle de konuşmayacağına dair yemin etti. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.³⁵⁴

Örnek 2:

*“Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma, sonra kınanacak, kendi kendine söylenecek duruma gelirsın”*³⁵⁵

Minhal b. Amr’dan rivayet edildiğine göre: Bir gün bir kadın oğlunu Hz. Peygamber’in yanına göndererek giyecek bir şeyler istemesini söyledi. Çocuk, Hz. Peygamber’e geldi ve: “Bana bir elbise ver” dedi. Hz. Peygamber: “Şuan yanımda sana verebileceğim bir şey yok” karşılığını verdi. Çocuk annesinin yanına gidip durumu anlattı. Kadın o halde Hz. Peygamber’in giydiği gömleği istemesini söyledi ve çocuğu tekrar gönderdi. Çocuk, Hz. Peygamber’in yanına tekrar girdi: “Bana kendi gömleğini ver” dedi. Hz. Peygamber gömleğini çıkarıp çocuğa verince bu ayet nazil oldu.³⁵⁶

³⁵² Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, IV, 501; Suyuti, **Lübabu’n-Nükûl**, s. 131; Vâhidî, **Esbâbu Nüzulî’l-Kurân**, s. 308; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 224.

³⁵³ Bakara 2/224: “وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِإِيمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ”

³⁵⁴ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 1, s. 479.

³⁵⁵ İsra 17/29: “وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا”

³⁵⁶ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 4, s. 322; Suyuti, **Lübabu’n-Nükûl**, s. 131; Vâhidî, **Esbâbu Nüzulî’l-Kurân**, s. 294; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 213.

2.1.2.7. Bunun Üzerine Bu Ayet Nazil Oldu (فُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ)

Örnek 1:

*“Onlar kendi günahlarını yüklenecekler, kendi günahları ile beraber başkalarının günahlarını da yüklenecekler. Kıyamet günü kesinlikle uydurduklarından sorulacaklardır”*³⁵⁷

İbnu'l-Hanefiyye'den bildirilir: Ebu Cehil ve Kureyş'in önde gelen kişileri, Müslüman olmak için Hz. Peygamber'in yanına giden kişilerin karşısına çıkar: “Muhammed içkiyi haram kılıyor! Zinayı haram kılıyor! Arapların yaptığı şeyleri haram kılıyor! Gelin bize geri dönün. Biz sizin günahlarınızı yükleniriz” derlerdi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.³⁵⁸

Örnek 2:

*“Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır”*³⁵⁹

Ata'dan nakledilir: Bir gün Hz. Ebu Bekir es-Sıddık tefekküre daldı. Kıyameti, teraziyi, cenneti, cehennemi, meleklerin saf tutmasını, göğün dürülüp kaldırılacağı, dağların yerle bir olacağı, güneşin parçalanacağı, yıldızların döküleceği günü düşündü. Sonra da “Keşke şu yeşillik olsaydım da bir hayvan gelip beni yeseydi. Ben de böyle insan olarak yaratılmasaydım” dedi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.³⁶⁰

2.2.2.8. Bunun Üzerine Yüce Allah Buyurdu (فَقَالَ اللَّهُ)

Örnek 1:

*“Allah'ın sizin için geçim kaynağı yaptığı mallarınızı akla ermeyenlere vermeyin; ama o mallarla onu besleyin, giydirin ve onlara güzel şeyler söyleyin”*³⁶¹

³⁵⁷ Ankebut 29/13: “وَلِيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَنْفَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيَسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ”

³⁵⁸ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 272.

³⁵⁹ Rahman 55/46: “وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ”

³⁶⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 201; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 187; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 339.

³⁶¹ Nisa 4/5: “وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا”

Hadrami'den nakledilir: Adamın biri malını karısına verdi. Karısı malı hak olmayan bir yerde harca yıncı Yüce Allah bu ayeti buyurdu.³⁶²

Örnek 2:

*“Onlar kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer şimdi onlar bunu inkâr ederse, muhakkak ki yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir topluluk getiririz”*³⁶³

İbn Abbas'dan bildirildiğine göre: Mekke halkı Allah'ın ayetlerini sürekli olarak inkâr ettiği halde, Medine halkı Hz. Peygamber daha hicret etmeden önce imanını kalplarına yerleştirdiğinde Yüce Allah bu ayetini buyurdu.³⁶⁴

2.2.2.9. Ve Bu Ayet Nazil Oldu (وَنَزَلَتْ)

Örnek 1:

*“İnsanlar arasında öyleleri vardır ki Allah'a kıydan kenardan kulluk eder. Başına bir iyilik gelse bundan mutlu olur, fakat başına bir imtihan geldiğinde hemen yüz çevirir. Böyleleri hem dünyayı hem de ahreti yitirmiştir. Apaçık bir hüsrandır”*³⁶⁵

Ebu Said'den nakledilir: Yahudilerden bir adam Müslüman olduktan sonra gözlerini, malını ve çocuğunu kaybetti. Başına gelen bu durumu İslam'dan bildi ve öfkelenildi. Hz. Peygamber'in yanına gidip: “Benden İslam'ı kaldır, iptal et” dedi. Hz. Peygamber: “İslam dediğin gibi kaldırılıp, iptal edilmez” cevabını verdi. Adam: “İslam'dan bir iyilik görmedim. Çocuğum, gözlerim, malım, her şeyim gitti” dedi. Hz. Peygamber: “Ey Yahudi! Ateş nasıl demirin, altının, gümüşün kirini giderirse, İslam'da insanın kirini giderir” buyurdu. Sonrasında bu ayet nazil oldu.³⁶⁶

³⁶² Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 2, s. 213; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 6, s. 393.

³⁶³ En'am 6/89: “أُولَئِكَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْكُتُبَ وَالْحُكْمَ وَالنَّبِيَّ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ”

³⁶⁴ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 3, s. 52.

³⁶⁵ Hac 22/11: “وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا”
“وَالْآخِرَةُ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ”

³⁶⁶ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 4, s. 624; Suyuti, *Lübabu'n-Nükûl*, s. 131; Vâhidî, *Esbâbu Nüzuli'l-Kurân*, s. 316; el-Kadi, *Esbab-ı Nüzul*, s. 231.

Örnek 2:

“İman edip salih amel işleyenler var ya işte onlar yaratılmışların en hayırlısıdır”³⁶⁷

Cabir b. Abdullah’dan nakledilir: Biz Hz. Peygamber ile beraberken karşıdan Hz. Ali’nin geldiğini gördük. Hz. Peygamber: “Canım elinde olana yemin olsun! O ve onun taraftarları kıyamet gününde kurtuluşa erecektir” buyurdu. Sonrasında bu ayet nazil oldu. Bundan dolayı ashab ne zaman Hz. Ali’yi görse “Yaratılmışların en hayırlısı geliyor” derlerdi.³⁶⁸

2.2.2.10. Yüce Allah Bu Ayeti İndirdi (وانزل الله)

Örnek 1:

“Ey peygamber! Sana ve sana tabi olan müminlere Allah yeter”³⁶⁹

İbn Abbas’dan aktarılır: Hz. Ömer Müslüman olduğu zaman müşrikler: “İşte bugün Müslümanlar bizden öcünü alacak” dediler. Ve sonrasında Yüce Allah bu ayeti indirdi.³⁷⁰

Örnek 2:

“Kuşkusuz biz onların ‘kesin olarak ona bunları bir insan öğretiyor’ dediklerini bilmekteyiz. Oysa iddia ettikleri kişinin dili yabancıdır. Kur’an ise apaçık Arapçadır”³⁷¹

İkrime’den nakledilir: Hz. Peygamber, Mugire oğullarından Mikyas adında bir köleyi okutuyordu. Sonrasında Yüce Allah bu ayeti indirdi.³⁷²

Aynı nüzul ifadesi ile bir rivayet daha vardır;

Dahhak’dan bildirildiğine göre: Kureyşlilerin: “Selman-ı Farisi Muhammed’e dini öğretiyor” demeleri üzerine bu ayet nazil oldu.³⁷³

³⁶⁷ Beyyine 98/7: “إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ”

³⁶⁸ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 643.

³⁶⁹ Enfal 8/64: “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ”

³⁷⁰ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 362; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 176.

³⁷¹ Nahl 16/103: “وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ”

³⁷² Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 4, s. 247.

Bu başlık altında ed-Dürrü'l-Mensur'da rivayetlerin başında ve sonunda yer alan nüzul kalıplarını inceledik. Müfessirimizin, hem kesinlik hem de ihtimal bildiren nüzul kalıplarına yer verdiğini fakat bunları herhangi bir tasnife tabi tutmadığını ve nüzul kalıplarının arasında ayırım yapmadığını tespit ettik.

2.2. ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNDE İSNAD

İsnad terim olarak raviler zincirini zikrederek bir hadisi en son söyleyenine ulaştırmak anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber'den sonra bazı fitne olayları baş gösterdi. Bu süreçte ortaya çıkan hadis uydurma faaliyetlerine ve bunun sonucunda Hz. Peygamber'in hadislerinin istismar edilmesine karşı, Müslüman âlimlerin bulmuş olduğu bir sistemdir. İslam âlimleri tefsir, hadis, fıkıh vb. çalışmaların erken dönemlerinden itibaren, söylenen söz ile onu söyleyen kişinin arasında sıkı bir bağlantı olduğunu düşünmüş ve metnin sıhhatini araştırırken, o metni bize taşıyan ravi zincirine de dikkat etmişlerdir.

Suyuti, tefsirinin kısa mukaddimesinde ed-Dürrü'l Mensur'dan önce Hz. Peygamber ve sahabeden gelen rivayetleri kaynaklarını ve isnadını belirtirek yazmış olduğu Tercümanu'l-Kur'an adında bir eserden bahseder. Bu eseri yazdıktan sonra okuyucuların isnad zincirinden ziyade metne önem verdiğini ve isnada rağbet etmediklerini fark eden müfessir, *“Tercümanu'l Kur'an adlı eserindeki hadis ve rivayetlerin sened kısmını çıkarıp bu eseri oluşturduğunu ve adını da Ed-Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsir bi'l-Me'sûr koyduğunu mukaddimesinde zikreder.”*³⁷⁴

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi müfessirimiz isnad zincirini tam olarak zikretmemiş olsa da, vermiş olduğu rivayetleri hangi kaynaktan aldığını ve son ravisini muhakkak zikreder. Biz de bu bölümümüzde sahabe ve tabiuna nispet edilen rivayetleri ele almak istiyoruz. Suyuti'nin isnad zincirini nakletmemesinden ötürü biz bu bölümümüzde, referans gösterdiği kaynaklara başvurup, rivayetlerin isnad zincirini belirtmeye gayret ettik.

³⁷³ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 247.

³⁷⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 1, s. 17.

2.2.1. Sahabeye İsnad Edilen Rivayetler

Suyuti tefsirinde, en fazla sahabeden nakledilen esbâb-nüzul rivayetlerine yer vermiştir. Çalışmamızın sınırları sebebiyle sahabeden aktarmış olduğu tüm esbâb-ı nüzul rivayetlerine değil de en fazla rivayet aktardığı sahabeleri tasnif edip örnekler eşliğinde sunmaya çalıştık.

2.2.1.1. Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88)

Suyuti sebab-i nüzul ve diğer Kur'an ilimleri ile ilgili İbn Abbas'dan çok fazla rivayete tefsirinde yer vermiştir. Suyuti'nin tefsirinde, İbn Abbas'a isnad edilen rivayetleri incelediğimizde, surelerin mekki- medeni oluşu hakkında bilgi, ayetlerin nüzul zamanı, ayetlerin hangi şahıs ve topluluk hakkında inmiş olduğu bilgisi, müşriklerin, Yahudilerin ve Hristiyanların İslam'a karşı yapmış olduğu eleştirilere cevap niteliğinde nazil olan ayetler, müminlerin Hz. Peygamber'e sormuş olduğu sorulara binaen nazil olan ayetler ve pek çok fıkhi mesele ile ilgili nazil olan sebab-i nüzul rivayetleri hakkında bilgi verdiğini görürüz.

Örnek 1:

*“Sizler kitabı okuduğunuz halde insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?”*³⁷⁵

Suyuti, bu ayetin tefsirinde şu rivayeti zikreder: Salebi ve Vahidi İbn Abbas'dan nakleder: Bu ayet, Medine Yahudileri hakkında nazil olmuştur. Onlar aralarında süt emmeden dolayı akrabalık bulunan yakınlarına: “Muhammed'in size emretmiş olduğu dinden ayrılmayın, siz doğru yoldasınız, O'nun getirdiği din haklıdır” diyorlardı. Böylece bunu insanlara emreder fakat kendileri uygulamazlardı.³⁷⁶

Vahidi rivayetin senedini eserinde şu şekilde zikreder; “*Kelbi, Ebû Salih'den o da İbn Abbâs'dan nakleder*”³⁷⁷

³⁷⁵ Bakara 2/44: “أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ”

³⁷⁶ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 1, s. 126; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 9; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 21.

³⁷⁷ Vâhidî, **Esbâb-u Nüzul'il-Kurân**, s. 27.

Örnek 2:

“Allah size kendinizden bir örnek veriyor: Elinizin altında bulunan hizmetçileriniz arasında size verdiğimiz rızıklarda, sizinle eşit haklara sahip ve birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekindiğiniz ortaklarınız var mı? İşte aklını kullanacak kimseler için âyetlerimizi böyle açıklıyoruz.”³⁷⁸

Taberani ve İbn Merduye’nin İbn Abbas’dan bildirdiğine göre, şirk ehli: “Buyur Rabbimiz buyur, senin biri dışında hiçbir ortağın yoktur. Zaten onun da, malının da sahibi sensin.” Şeklinde telbiye ederlerdi. Bunun üzerine yüce Allah bu ayetini indirdi.³⁷⁹

Taberani eserinde bu rivayeti şu senetle nakleder: “Muhammed b. Ferec el-İsfahâni, İsmail b. Amr, Hammad b. Şuayb, Habib b. Ebi Sabit, Said b. Cübeyr’den o da İbn Abbas’dan bildirir.”³⁸⁰

2.2.1.2. Abdullah b. Mes’ud (ö. 32/652-53)

Kur’an-ı Kerim’in vahyi, tertibi, kıratı ve tefsiri gibi konular bahis konusu edilince, İbn Abbas’dan sonra hemen akla gelen isim Abdullah b. Mes’ud’dur. İmam Suyuti de eserinde, tefsir alanında otorite kabul edilen Abdullah b. Mes’ud’dan, ayetlerin kimler hakkında nazil olduğu, münafıklar ile ilgili nazil olan ayetler, cinlerin Kur’an’ı dinlemesi üzerine Müslüman olması gibi konularda sebep-i nüzul rivayetlerine yer vermiştir.

Örnek 1:

“Onlar, Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar; haksız yere, Allah’ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar, zina etmezler. Zira (bilirler ki) bunları işleyen kimse cezasını bulacak.”³⁸¹

³⁷⁸ Rûm 30/28: “ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ

”كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

³⁷⁹ Suyuti, **ed-Dürri’l-Mensur**, Cilt: 5, s. 298.

³⁸⁰ Taberâni, **el-Mucemu’l-Kebir**, Cilt: 12, no. 12348, s. 20.

Müfessirimiz, bu ayetin tefsirinde şu rivayeti zikreder: İbn Merduye, Abdullah b. Mes'ud'dan naklede: Hz. Peygamber'e "en üstün amel hangisidir?" diye sordum. "Namazları vaktinde kılmandır" buyurdu. "Peki, daha sonra hangisidir?" diye sordum o da bana: "Anne ve babana iyilik etmendir" karşılığını verdi. Ben tekrar: "ondan sonra hangidir" dedim Hz. Peygamber de: "Allah yolunda cihad etmendir" buyurdu. Eğer ben soruları bu şekilde arttırmaya devam etseydim o da bana bu şekilde cevap vermeye devam edecekti. Ben daha sonra "Allah katında en büyük günah hangisidir" diye sordum. Hz. Peygamber: "Allah'a şirk koşmandır" buyurdu. Ben: "ondan sonra hangisidir" diye sordum o da: "Rızık korkusuyla evladını öldürmendir" buyurdu. Az bir zaman sonra Hz. Peygamber'in vermiş olduğu cevapları tasdik eden bu ayet indi.³⁸²

Örnek 2:

*"Bu insanların yalvardıkları o varlıkların Allah'a en yakın olanları bile rablerine daha yakın olabilmek için vesile ararlar. O'nun rahmetini umar. Azabından korkarlar. Rabbinin azabı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır"*³⁸³

İbn Cerir, İbn Merduye ve Beyhaki'nin, İbn Mes'ud'dan aktardığına göre: Bu cinlere tapan bir grup bedevi hakkında nazil olmuştur. Cinler Müslüman olmuş fakat onlar bunu anlayamamış ve cinlere tapmaya devam etmişlerdi. Bu ayet de onlar hakkında nazil olmuştur.³⁸⁴

İbn Cerir rivayetin senedini şu şekilde zikreder: "Abdi'l-Vâris b. Abdüssamed, Hüseyin, Katade, Ma'bed b. Abdullah, Abdullah b. Utbe b. Mes'ud'dan o da İbn Mes'ud'dan aktarır."³⁸⁵

³⁸¹ Furkan 25/68: "وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا"

³⁸² Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 144; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, ss. 262-263.

³⁸³ İsra 17/57: "أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا"

³⁸⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 343.

³⁸⁵ Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 14, s. 628.

2.2.1.3. Abdullah b. Ömer (ö. 73/692)

Abdullah b. Ömer, Hz. Ömer'in oğludur. En çok hadis rivayet eden ve en çok fetva veren sahabiden biridir.³⁸⁶ Müfessirimiz tefsirinde İbn Ömer'den aktardığı rivayetler arasında Hz. Peygamber'in münafık birinin cenaze namazını kılması üzerine nazil olan sebab-i nüzul rivayetini, ayetlerin kimin hakkında nazil olduğunu haber veren rivayetleri, Hz. Peygamber'in Yüce Allah'dan müminler için dua etmesi ile ilgili olan riveyeti, Nadiroğullarının hurmalığının yıkılması ile ilgili sebab-i nüzul rivayetini, müminlerin birbirleriyle dayanışma içinde olmasını konu alan sebab-i nüzul rivayetini ve ifk hadisesi ile ilgili sebab-i nüzul rivayetini sayabiliriz.

Örnek 1:

“Şüphesiz Allah (hiç kimseye) zerre kadar zulüm etmez. (Yapılan) çok küçük bir iyilik de olsa onun sevabını kat kat arttırır ve kendi katından büyük bir mükâfat verir.”³⁸⁷

Said b. Mansûr, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir, İbn Ebû Hâtım ve Taberani İbn Ömer'den nakleder: “Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır.”³⁸⁸ ayeti bedeviler hakkında nazil olmuştur. Adamın biri: “Peki muhacirlere ne var?” diye sordu. Yüce Allah“Şüphesiz Allah (hiç kimseye) zerre kadar zulüm etmez. (Yapılan) çok küçük bir iyilik de olsa onun sevabını kat kat arttırır ve kendi katından büyük bir mükâfat verir.” ayeti ile karşılık verdi.³⁸⁹

İbn Cerir, rivayetin senedini: “*Muhammed b. Harûn Ebû Neşit, Yahya b. Ebi Bekr, Fudayl b. Merzuk, Atiyye el-Avfi, Abdullah b. Ömer'den bildirir*” şeklinde zikreder.³⁹⁰

İbn Ebu Hatim rivayeti: “*EbuNuaym, Fudayl b. Merzûk, Atiyye el-Avfi, Abdullah b. Ömer'den bildirir*” şeklinde aktarır.³⁹¹

³⁸⁶ M. Yaşar Kandemir, ‘‘Abdullah b. Ömer b. Hattab’’, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi** (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), Cilt: 1, s. 126.

³⁸⁷ Nisa 4/40: “إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُّصَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا”

³⁸⁸ En'âm 6/160: “مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتِنَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلُهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ”

³⁸⁹ Suyuti, **ed-Dürri'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 290.

³⁹⁰ Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 9, s. 36.

³⁹¹ İbn Ebû Hâtım, **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, Cilt: 3, no. 5338, s. 955.

Örnek 2:

“Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler”³⁹²

Suyuti, bu ayetin tefsirinde şu rivayeti zikreder: Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhâki Şuabu'l-İmân'da, İbn Ömer'den aktarır: Resûlullah'ın ashabından bir kişiye bir koyun başı hediye edildi. O kişi: “Fılan kardeşimin buna benden daha çok ihtiyacı var” diyerek başka bir kardeşine gönderdi. Gönderdiği kişi de aynı şeyi düşünerek bir başkasına gönderdi. Derken bu koyun başı tam yedi evi dolaşıp tekrar ilk kişiye geri döndü. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.³⁹³

Beyhaki rivayetin senedini: “Ebu Abdullah el-Hafız, Ali, Muhammed b. Muğire, Kasım b. el-Hâkim, Abdullah b. Velid, Muharib b. Disar, İbn Ömer'den bildirir” şeklinde zikreder.³⁹⁴

2.2.1.4. Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692)

Suyuti, hadis ve fıkıh alanında meşhur sahabilerden biri olan Abdullah b. Zübeyr'in sebep-i nüzul rivayetlerine tefsirinde yer vermiştir. Abdullah b. Zübeyr'den aktarılan rivayetlerin arasında, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in bir kabile hakkında tartışması sonucu gelen ayetler, yine Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in huzurunda tartışması hakkında nazil olan ayetler, cahiliye dönemi bazı uygulamalar hakkındaki sebep-i nüzul rivayetlerini sayabiliriz.

Örnek 1:

“Hâc ibadetini tamamladığınızda babalarınızı andığınız gibi hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın...”³⁹⁵

³⁹² Haşr 59/9: “وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ”

³⁹³ Suyuti, *ed-Dürri'l-Mensur*, Cilt: 6, ss. 288-289

³⁹⁴ Beyhâki, *Şuabu'l-İman*, Cilt: 5, no: 3204, s. 141.

³⁹⁵ Bakara 2/200: “فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا”

İbn Ebi Hâtim ve Taberânî, Abdullah b. Zübeyr'den nakleder: İnsanlar hac görevini yerine getirdikten sonra oturup birbirlerine babalarını anlatıp onların yaptığı şeyler ile övünüyorlardı. Onların böyle yapması hakkında Yüce Allah bu ayetini indirdi.³⁹⁶

İbn Ebu Hatim bu rivayetin senedini: “*Ebu Usame, Ebi Sa'd el-Bakkal, Muhammed b. Ubeydullah es-Sekafî, İbn Zübeyr'den bildirir*” şeklinde nakleder.³⁹⁷

Örnek 2:

“Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarından çıkarmayanlarla iyi ilişkiler içinde olmanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz...”³⁹⁸

Tayalisi, Ahmed, Bezzâr, Ebû Ya'la, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir, İbn Ebi Hâtim, Nehhâs, Hâkim, Taberani ve İbn Merduye'nin aktardığına göre Abdullah bin ez-Zübeyr der ki: Kuteyle binti Abdiluzza Hz. Ebu Bekir'den olan kızı Esma'ya erzak getirdi. Esma onun müşrik olmasından ötürü getirdiği hediyeleri kabul etmek istemedi ve hediyeleri evine sokmadı. Bu durumu Hz. Peygamber'e sorması için Hz. Aişe'ye birisini yolladı. Hz. Aişe de bu konuyu Hz. Peygamber'e sorunca yüce Allah bu ayetini indirdi.³⁹⁹

İbn Cerir, rivayetin senedini “*Muhammed b. İbrahim, Harun b. Ma'ruf, Bişr b. es-Seri, Mus'ab b. Sabit, Abdullah b. Zübeyr'den bildirir*” şeklinde vermiştir.⁴⁰⁰

2.2.1.5. Ali b. Ebu Talib (ö. 40/661)

Ali b. Ebu Talib, ilk Müslümanlardan, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu ve damadıdır. Hz. Ali ashâb-ı kirâm arasında tefsir, hadis ve fıkıh alanındaki bilgileriyle kendini kabul ettirmiş bir otoritedir. Bir konuşmasında: “Bana Allah'ın kitabından sorunuz. Allah'a yemin ederim ki, Kur'ân'daki her ayetin nerede nazil olduğunu,

³⁹⁶ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 1, s. 417.

³⁹⁷ İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur'âni'l-Azim*, Cilt: 2, no. 1871, s. 356.

³⁹⁸ Mümtetine 60/8: “لَا يَنْهَيْكُمُ اللَّهُ عَنِ الدِّينِ لَمْ يُفَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ”

³⁹⁹ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 6, s. 305; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur'âni'l-Azim*, Cilt: 10, no. 18861, s. 3349.

⁴⁰⁰ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 22, s. 572.

gece mi, gündüz mü, ovada mı, dağda mı indiğini mutlaka bilirim” diyerek her zaman Kur’an’ın mana ufuklarında dolaşan ve onun zenginliğine âşına olan bir sahâbi olduğunu göstermiştir.⁴⁰¹ Suyuti Hz. Ali’den hem tefsir ile ilgili rivayetlere hem de sebep-i nüzul ile ilgili rivayetlere tefsirinde yer verir. Tefsirde Hz. Ali’den nakledilmiş olan sebep-i nüzul ile ilgili rivayetlerini incelediğimizde; müminlerin Hz. Peygamber’e kıyametin nasıl kopacağı gibi sorular sorması üzerine nazil olan sebep-i nüzul rivayetlerini, Hâtıb b. Ebi Balta hakkında nazil olan sebep-i nüzul rivayetlerini, bazı kimselerin Yüce Allah hakkında sorular sorması üzerine nazil olan rivayetleri ve sefer halinde iken namazın durumu, içkinin yasaklanması gibi fıkhi meseleler hakkında aktarılan sebep-i nüzul rivayetlerini görürüz.

Örnek 1:

*“Ne peygambere, ne iman edenlere, akraba bile olsalar, cehennemlik oldukları iyice belli olduktan sonra müşrikler için af dilemek olmaz”*⁴⁰²

Suyuti, bu ayetin tefsirinde şu rivayeti zikreder: Tayalisi, İbn Ebi Şeybe, Ahmed, Tirmizi, Nesâi, Ebû Ya’la, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Ebi Hâtim, Ebu’s-Şeyh, Hâkim, İbn Merduye ve Beyhâki Şuabu’l-İmân’da, Hz. Ali’den nakleder: Bir adamın müşrik olan anne ve babası için Yüce Allah’dan af dilediğini işittim. Yanına gidip: “anne ve baban müşrik olduğu halde Allah’ın onları affetmesi için mi dua ediyorsun?” dedim. Adam bana: “evet onun için dua ediyorum, Hz. İbrahim de babası için af dilemişti” cevabını verdi. Bunu gidip Hz. Peygamber’e anlattığımda bu ayet nazil oldu.⁴⁰³

İbn Ebû Hâtim rivayetin senedi için şu senedi zikreder: “*Ebu Said el-Eşca’, Ebu Nuaym, Süfyan, Ebû İshak, Ebu Halil o da Ali b. Ebu Talib’den bildirir.*”⁴⁰⁴

Beyhaki ise hemen hemen aynı olan şu senedi zikreder: “*Ebû Ali, İbn Şevzeb, Fazl b. Dükeyn, Süfyan, Ebu İshak, Ebu Halil o da Ali’den bildirir.*”⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Demirci, s. 87.

⁴⁰² Tevbe 9/113: “مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ”

⁴⁰³ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 3, s. 505; Suyuti, *Lübabu’n-Nükûl*, s. 110; el-Kadi, *Esbab-ı Nüzul*, ss. 195-196.

⁴⁰⁴ İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur’âni’l-Azim*, no. 10048, VI, 1893.

⁴⁰⁵ Beyhâki, *Şuabu’l-İman*, Cilt: 12, no. 8933, s. 13.

Örnek 2:

*“Sen yine de öğüt ver. Çünkü o inananlara fayda verir”*⁴⁰⁶

Müfessirimiz ayetin tefsirinde nüzul sebebi olarak şu rivayeti zikreder: İshâk b. Rahuye, Ahmed b. Meni’, Heysem b. Kuleyb, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Ebi Hâtim, İbn Merduye ve Beyhâki Şuabu’l-İman’da Mücahid vasıtasıyla Hz. Ali’den nakleder: *“Onlardan yüz çevir sen kınanacak değilsin”*⁴⁰⁷ ayeti nazil olduğu zaman içimizde yok olma korkusu taşımayan tek bir kimse bile kalmadı. Çünkü Hz. Peygamber’e bizden yüz çevirmesi emrediliyordu. Sonra bu ayet nazil oldu ve biz de böylece rahatladık.⁴⁰⁸

Beyhaki rivayetin senedini eserinde şu şekilde verir: *“Ebû Muhammed b. Yusuf, Ebû Said el-A’rabi, Hasan b. Muhammed ez-Za’ferani, İsmail b. Uleyye, Eyyûb, Mücahid o da Ali b. Ebu Talib’den nakleder”*⁴⁰⁹

2.2.1.6. Berâ b. Azib (ö. 71/690[?])

Medine’nin Evs kabilesinden olan Berâ b. Azib, hadis rivayetleriyle meşhur bir sahabidir. İmam Suyuti çok fazla olmasa da ondan gelen sebab-i nüzul rivayetlerine tefsirinde yer vermiştir. Suyuti tefsirinde ayetlerin kimler hakkında nazil olduğu, kıble değişikliği gibi konularda Berâ b. Azib ismini görürüz.

Örnek 1:

“Allah, içinizden iman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapan kimselere vaad etti ki, kendilerinden öncekilere verdiği gibi onlara da yeryüzünde iktidar verecek, onlar için hoşnutluğuna vesile kıldığı dinlerinin yerleşip yayılmasını sağlayacak, şu andaki korkularını güvenliğe çevirecektir; çünkü onlar bana hiçbir

⁴⁰⁶ Zariyat 51/55: “وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ”

⁴⁰⁷ Zariyat 51/54: “فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٌ”

⁴⁰⁸ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 141; Suyuti, **Lübabu’n-Nükûl**, s. 110.

⁴⁰⁹ Beyhâki, **Şuabu’l-İman**, Cilt: 3, no. 1615, s. 257.

şeyi ortak koşmaksızın kulluk etmektedirler. Bütün bunlardan sonra kim inkâra saparsa yoldan çıkmış kimseler işte bunlardı”⁴¹⁰

İbn Ebi Hâtim ve İbn Merduye, Berâ b. Azib’den nakleder: Bu ayet biz çok şiddetli bir korku içindeyken bizler hakkında inmiştir.⁴¹¹

İbn Ebu Hatim rivayetin senedini şu şekilde nakleder: “Ali b. Hüseyin, Muhammed b. Ebi Hammad, Hâkim b. Beşir, Amr b. Kays, Ebu İshâk o da Berâ’dan nakleder”⁴¹²

Örnek 2:

“De ki doğu da batı da Allah’ındır. O dilediği kimseyi doğru yola iletir”⁴¹³

Tirmizi, Nesâi, İbnu’l-Münzir, İbn Ebi Hâtim, Darakutni ve Beyhâki, Bera’dan bildirir: Hz. Peygamber on altı veya on yedi ay boyunca Beytül-Makdis’e doğru namaz kıldı. Fakat Kâbe’ye doğru namaz kılmayı arzu ediyordu. Bu sebeple sürekli başını bir ayet beklentisi içinde göğze doğru kaldırıyor. Sonrasında Yüce Allah “Biz senin yüzünü göğze doğru çevirdiğini elbette görüyoruz”⁴¹⁴ ayetini indirdi. Aklı kıt bazı kimseler ve Yahudilerden bazıları “Kiblelerini değiştirmeye ne sebep oldu ki?” diye kendi aralarında konuşmaya başladı. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁴¹⁵

İbn Ebu Hatim, rivayetin senedini şu şekilde aktarır: “Ebu Zür’a, Hasan b. Atiyye, İsrail, Ebû İshak o da Berâ b. Azib’den bildirir”⁴¹⁶

Vahidi ise aynı rivayetin senedini bazı farklarla şu şekilde zikreder: “Muhammed b. Ahmed b. Cafer, Zahir b. Ahmed, Hasan b. Muhammed b. Mus’ab, Yahya b. Hâkim, Abdullah b. Recâ, İsrail, Ebû İshak’dan o da Berâ’dan nakleder”⁴¹⁷

⁴¹⁰ Nur 24/55: “وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ”

⁴¹¹ Suyuti, *ed-Dürü’l-Mensur*, Cilt: 5, s. 100; Suyuti, *Lübabu’n-Nükûl*, s. 145.

⁴¹² İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur’âni’l-Azim*, Cilt: 8, no. 14765, s. 2628.

⁴¹³ Bakara 2/142: “سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّيْتُمُوهُمْ عَنِ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ”

⁴¹⁴ Bakara 2/144: “فَدَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا”
“وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ”

⁴¹⁵ Suyuti, *ed-Dürü’l-Mensur*, Cilt: 1, s. 261; Suyuti, *Lübabu’n-Nükûl*, s. 145.

⁴¹⁶ İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur’âni’l-Azim*, Cilt:1, no. 1323, s. 248.

2.2.1.7. Cabir b. Abdullah (ö. 78/697)

Cabir b. Abdullah genç yaşında Müslüman olan ve İslam'a hizmetleri bulunan bir sahabidir. En çok hadis rivayet eden sahabiler arasında yer alır. Suyuti tefsirinde Cabir b. Abdullah'dan, seferde kible tayini, tebük savaşında geride kalanlar, Nadir oğullarının hurmanlığının yakılması, miras gibi konular hakkındaki sebab-i nüzul rivayetlerini istifademize sunar.

Örnek 1:

“Allah size, çocuklarınız hakkında erkeğe iki kadın payı kadar vermenizi emreder...”⁴¹⁸

Suyuti, bu ayetin tefsirinde şu rivayete yer verir: Abd b. Humeyd, Buhari, Müslim, Ebû Davûd, Tirmizi, Nesâi, İbn Mâce, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir, İbn Ebi Hâtim ve Beyhâki Câbir b. Abdullah'dan nakleder: Ben Seleme oğullarının yanında hasta olduğum zaman, Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir yürüyerek beni ziyarete geldiler. Hz. Peygamber geldiğinde ben baygın bir şekilde yatıyordum. Resûlallah orda bulunanlardan su istedi ve abdest aldı. Daha sonra benim yüzüme de su serpti. Ben böylelikle kendime geldim. Kendime geldiğim zaman Hz. Peygamber'e: “Ya Resulallah! Malım konusunda ne yapmamı emredersin?” diye sordum. Bunun üzerine bu ayet nazıl oldu.⁴¹⁹

İbn Cerir rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “*Kasım'ın bize bildirdiğine göre, Hüseyin Haccâc'dan o İbn Cüreyc'den o da Muhammed b. Munkadir'den o da Cabir'den bildirir*”⁴²⁰

⁴¹⁷ Vâhidî, **Esbâbu Nüzulî'l-Kurân**, s. 45.

⁴¹⁸ Nisa 4/11: “يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ خِطِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا ۚ وَلِأَبَوَيْهِ لِلَّذِينَ تَرَكَتِ الْوَصِيَّةَ مِنْهُمَا الشُّدُّسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتْهُ أَبَوَاهُ فَلِلثَّلَتِ إِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِلْأُمِّهِ الشُّدُّسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِ يَوْصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ أَوْ تَابُوْكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنْ اللَّهُ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا”

⁴¹⁹ Suyuti, **ed-Dürri'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 222; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 51; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 103.

⁴²⁰ Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, VI, 460.

Örnek 2:

“Ey inananlar! Yoldan çıkmış birisi size haber getirdiğinde...”⁴²¹

Taberâni, Cabir b. Abdillâh’dan nakleder: Hz. Peygamber Velid b. Ukbe’yi Vekia’ oğullarına zekât mallarını toplaması için gönderdi. Cahiliye döneminde Velid ile Vekia’ oğulları arasında husumet vardı. Onlar Velid’in isteğini öğrenmek üzere topluca Velid’i karşılamaya çıktılar. Velid böyle kalabalık bir şekilde onların kendisine doğru geldiğini görünce korkup geri döndü ve Hz. Peygamber’e: “Vekia’ oğulları beni öldürmek istedi ve zekât mallarını da vermediler” dedi. Velid’in bu sözleri Vekia’ oğullarına ulaşınca hemen kalkıp Hz. Peygamber’in yanına geldiler: “Yâ Resûlallah! Velid yalan söylemiş” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah Velid hakkında bu ayeti indirmiştir.⁴²²

2.2.1.8. Ebu Hureyre (ö. 58/678)

Suyuti, en çok hadis rivayet eden sahabiler arasında yer aldığını bildiğimiz Ebu Hureyre’den çok fazla sebep-i nüzul rivayeti nakletmemiştir. Tefsirinde yer verdiği sebep-i nüzul rivayetlerini incelediğimizde genel olarak, ayetlerin kimler hakkında nazil olduğu, bedir savaşı, sadaka gibi konular hakkında sebep-i nüzul rivayetlerini aktardığını görürüz.

Örnek 1:

“Allah ve Resûlüne savaş açanların cezası...”⁴²³

Abdurrezzak, Ebû Hureyre’den nakleder: Fezâre oğullarından bir adam kavminin aklıktan dolayı çok zayıflayıp ölecek duruma gelmeleri üzerine Hz. Peygamber’in yanına geldi ve durumlarını anlattı. Hz. Peygamber onlara sütü bol hayvanların yer aldığı bir yere gitmeleri için emir verdi. Fakat onlar hayvanlardan

⁴²¹ Hucurat 49/6: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِمَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ”

⁴²² Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 93.

⁴²³ Mâide 5/33: “إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ”

yararlandıktan sonra hayvanları çalıp kaçtılar. Bunun üzerine yakalanıp Hz. Peygamber'in huzuruna getirildiklerinde, Allah Resûlü, onların elleri ve ayaklarını kesip gözlerine mil çekilmesini emretti. Ebû Hureyre der ki: işte bu ayet onlar hakkında nazil olmuştur.⁴²⁴

Abdurrezzak, rivayetin senedini eserinde şu şekilde zikreder: “İbrahim, et-Teveme'nin mevlası (azatlı kölesi) Sâlih'den o da Ebu Hureyre'den bildirir”⁴²⁵

Örnek 2:

“Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin...”⁴²⁶

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: Abd b. Humeyd, Müslim, Tirmizi, İbn Ebi Hâtim, İbn Merduye ve Beyhâki Delâil adlı eserinde Ebu Hureyre'den aktarır: Ebû Talib hasta yatağında yatarken Hz. Peygamber onun yanına gelip: “Ey amca! ‘La ilâhe İllallah’ de ki ben de sana kıyamet günü şahitlik edebileyim” dedi. Amcası, “Eğer Kureyşlilerin arkamdan ölüm korkusuyla Müslüman oldu diye beni kınamayacaklarını bilsem bu söylediğini söyler, seni de mutlu ederdim” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁴²⁷

İbn Ebu Hatim, rivayet için şu senedi nekleder: “Ahmed b. Sinan el-Vasiti, Muhammed b. Ubeyd'den o da Yezid b. Keysan'dan o da Ebû Hazim'den o da Ebu Hureyre'den bildirir”⁴²⁸

Vahidi ise aynı rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “el-Ustaz Ebû İshak b. Muhammed b. İbrahim, el-Hasan b. Muhammed b. Ali eş-Şeybani'den, o Ahmed b. Muhammed b. Hasan el-Hafız'dan, o Ebu Abdurrahman b. Bişr'den, o Yahya b. Keysan'dan, o Ebu Hazim'den, o da Ebu Hureyre'den rivâyet ederek şöyle dedi”⁴²⁹

2.2.1.9. Ebû Said el-Hudri (ö. 74/693-694)

⁴²⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 492.

⁴²⁵ Abdürrezzâk, **el-Musannef**, Cilt: 10, no. 18541, s. 107.

⁴²⁶ Kasas 28/56: “إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ”

⁴²⁷ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt:5, s. 253; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 151; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 266.

⁴²⁸ İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, Cilt: 9, no. 17000, s. 2994.

⁴²⁹ Vâhidî, **Esbâbu Nüzuli'l-Kurân**, s. 348.

Genç sahâbîlerin en fakihi olarak bilinen Ebû Saîd el-Hudrî “imam” ve “Medine müftüsü” lakaplarıyla anılmış, pek çok ictihadı ve fetvası kaynaklarda yer almıştır.⁴³⁰ Suyuti, ayetlerin kimler hakkında nazil olduğu, Seleme oğullarının mescidin yakınına taşınmak istemesi, ayetlerin nüzul sırası, Yahudilerin Müslümanları uğursuz sayması, savaşa katılmayan münafıklar hakkında, ganimet gibi konular hakkında Ebû Said el-Hudri’den sebab-i nüzul rivayetlerine tefsirinde yer vermiştir.

Örnek 1:

“Sadakalar konusunda müminlerden hem gönüllü olarak fazla fazla verenlere hem de daha fazla verecek bir şey bulamayanlara dil uzatıp onlarla alay edenlerin cezasını Allah verecektir”⁴³¹

İbn Merduye, Ebû Said el-Hudri’den aktarır: Hz. Peygamber sadaka verilmesini emredince, Abdurrahman b. Avf sadakasını getirdi. Müminlerin içinden bazı gönüllüler de sadakalarını getirip Hz. Peygamber’e verdiler. Daha sonra Ebu Akil, Hz. Peygamber’in yanına bir sa’⁴³² hurma ile gelerek: “Ya Resûlallah! Ben ücret karşılığı bir kuyudan çekiyordum ve bunun karşılığında iki sa’ hurma elde ettim. Bundan bir sa’ hurma ayırarak aileme beslenmeleri için bıraktım. Bu bir sa’ hurmayı da sana getirdim” dedi. Onun bu sözlerini duyan münafıklar: “Abdurrahman’ın yaptığı gösteriştense başka bir şey değil, Ebu Akil’in malına ise zaten Yüce Allah’ın ihtiyacı yok” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁴³³

⁴³⁰ Küçük, Raşit, “Ebû Said el-Hudri”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1994, Cilt: 10, ss. 223-224.

⁴³¹ Tevbe 9/79: “الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ”

⁴³² Kallek, Cengiz, “Sa’”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2008, Cilt: 35, ss. 317-319.

⁴³³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 469.

Örnek 2:

“...Biz her şeyi apaçık bir kitapta toplarız”⁴³⁴

Müfessirimiz, bu ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: Abdurrezzak, Tirmizi, Bezzar, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir, İbn Ebi Hâtim, Hâkim, İbn Merduye, Beyhâki Şuabu'l-İmân'da Ebu Said el-Hudri'nin şöyle dediğini bildirir: Selemeoğulları Medine'nin uzak bir yerinde ikamet ediyordu. Mescid'e yakın bir yere taşınmak isteyince, Yüce Allah bu ayetini indirdi. Hz. Peygamber onları çağırıp: “Sizin Mescid'e attığınız her adım yazılıyor” dedi ve nazil olan bu ayeti okudu. Selemeoğulları Hz. Peygamber'in indirilen ayetin onlara okuması üzerine taşınmaktan vazgeçti.⁴³⁵

Beyhaki rivayetin senedini şu şekilde aktarır: “Ebû Abdullah el-Hafız, Ebu Said Ahmed b. Yakub es-Sekafi'den o da Hasan b. Ali b. Şebib el-Ma'mer'den o da İshak b. Yakub el-Ezraki'den o da Süfyan b. Said'den, o Ebu Süfyan Tarîf b. Şihab'dan o da Nedre'den o da Ebu Said el-Hudri'den bildirir”⁴³⁶

2.2.1.10. Hz. Âişe (ö. 58/678)

Hz. Aîşe, Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Hz. Peygamber'in hanımıdır. Hz. Peygamber vefat ettiği zaman çok genç olmasına rağmen Kur'ân-ı Kerîm'i ve Hz. Peygamber'in sünnetini en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahâbîlerin başında yer alır. O hem baba evinde, hem Peygamber'in yanında zekâsı, anlayış kabiliyeti, öğrenme arzusu, kuvvetli hâfızası ve imanı sayesinde en iyi şekilde yetişti ve başkalarına nasip olmayan bilgiler edindi.⁴³⁷ İmam Suyuti de tefsirinde Hz. Âişe'nin bilgilerinden yararlanmış ve ondan gelen sebab-i nüzul rivayetlerine tefsirinde yer vermiştir. Suyuti sebab-i nüzul konusunda Hz. Âişe'den, ayetlerin kimler hakkında nazil olduğunu, kıyametin ne zaman kopacağı vb. sorular üzerine nazil olan ayetleri, Nadir oğullarının sürgün edilmesi gibi tarihi öneme haiz konular hakkındaki sebab-i

⁴³⁴ Yâsin 36/12: “إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ”

⁴³⁵ Suyuti, *ed-Dürri'l-Mensur*, Cilt: 5, s. 488; Suyuti, *Lübabu'n-Nükûl*, s. 110; Vâhidî, *Esbâbu Nüzuli'l-Kurân*, ss. 378-379; el-Kadi, *Esbab-ı Nüzul*, s. 299.

⁴³⁶ Beyhâki, Şuabu'l-İman, Cilt: 4, no. 2630, s. 354.

⁴³⁷ Mustafa Fayda, “Âişe”, *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1988, Cilt: 2, s. 203.

nüzul rivayetleri, evlatlık edinme gibi fıkhi meseleleri ele alan sebab-i nüzul rivayetleri, Ümmü Mektum olayı ile ilgili sebab-i nüzul rivayeti ve ifk hadisesi ile ilgili sebab-i nüzul rivayetini aktarmıştır.

Örnek 1:

*“Şüphesiz Safa ile Merve Allah’ın nişanlarındandır...”*⁴³⁸

Hâkim ve İbn Merdûye, Hz. Aîşe’den aktarır: Bu ayet Ensar hakkında nazil olmuştur. Onlar cahiliye döneminde ihramlı iken Safa ile Merve arasında say etmeyi kendilerine haram kılarlardı. Müslüman olduktan sonra bu durumu Hz. Pergamber’e anlattıklarında Yüce Allah bu ayeti indirdi.⁴³⁹

Örnek 2:

*“...Ama gönlünde Allah korkusu taşıyarak sana gelenle ilgilenmiyorsun”*⁴⁴⁰

İbnu’l-Münzir ve İbn Merdûye, Hz. Âişe’den nakleder: Hz. Peygamber, Ebu Cehil b. Hişam ve Utbe b. Rebia gibi Kureyş’in önde gelenlerinin bulunduğu bir meclisteydi. Onlara: “şunu şunu getirmiş olmam güzel değil mi?” diye soruyor onlar da: “evet, Vallahi güzel” diyorlardı. Onlar böyle konuşurken Ümmü Mektûm gelip, Hz. Peygamber’e soru sormak istedi. O sırada Hz. Peygamber müşriklerle meşgul olduğu için Ümmü Mektum’un soru sormasıyla ilgilenmeyip, yüzünü çevirince, Yüce Allah bu ayetlerini indirdi.⁴⁴¹

2.2.1.11. Enes b. Mâlik (ö. 93/711-712)

Enes b. Mâlik en çok hadis rivayet eden sahabelerden biridir. Hz. Peygamber Medine’ye hicret ettikleri sırada Enes, henüz on yaşlarında bir çocuk idi. Bununla beraber okuma-yazmayı öğrenmişti. Peygamber muhabbeti ile dolup taşan

⁴³⁸ Bakara 2/158: “إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ”

⁴³⁹ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 1, s. 291

⁴⁴⁰ Abese 80/5-10: “أَمَّا مَنْ اسْتَعْنَى...”

⁴⁴¹ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 6, s. 518; Vâhidî, *Esbâbu Nüzulî’l-Kurân*, s. 472; el-Kadi, *Esbab-ı Nüzul*, s. 384.

âilesi, onu, Hz. Peygamber'in hizmetine vermişlerdi. Enes, gece gündüz Hz. Peygamber'in yanında kalmış ve on sene sonra, yani Resulullah'ın irtihâli ile hâne-i saâdeti terk etmiştir. Kolayca anlaşılır ki Enes, Hz. Peygamber'in sözlerini işitmek, fiil ve davranışlarını kaydetmek hususunda, başka hiçbir kimsenin malik olamayacağı geniş imkânlarla sahipti.⁴⁴² Suyuti, Enes b. Mâlik'den sebep-i nüzul hususunda; ayetlerin kimin hakkında nazil olduğu, gök gürültüsü, Hatıb b. Ebi Balta hakkında nazil olan sebep-i nüzul rivayeti, Makam-ı İbrahim'in namazgâh edinilmesi, soru üzerine nazil olan sebep-i nüzul rivayetlerini aktarmıştır.

Örnek 1:

*“Bir şey söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar”*⁴⁴³

İbn Ebi Hâtim, Ebu's-Şeyh, İbn Merduye ve Bayhâki Delâil adlı eserinde, Enes b. Mâlik'den şu rivayeti aktarır: Hz. Peygamber bir gün hutbe verirken münafıklardan biri: “eğer bu adamın dedikleri doğru ise biz eşeklerden daha beter bir durumdayız” dedi. Onun bu sözlerini duyan Zeyd b. Erkam adama: “Evet Hz. Peygamber doğru söylüyor ve sen de eşeklerden daha betersin” dedi. Durum Hz. Peygamber'e intikal edince münafık olan adam söylediği cümleyi inkâr etti. Bunun üzerine Allah bu ayetini indirdi.⁴⁴⁴

İbn Ebu Hatim rivayetin senedini şu şekilde zikreder: *“Ebu Zur'a, Yakub b. Hamid b. Kasib'den o da Muhammed b. Fuleyh'den o da Musa b. Ukbe'den o Abdullah b. Fadl'dan o da Enes b. Mâlik'den bildirir”*⁴⁴⁵

⁴⁴² Ali Yardım, **Hadis I-II**, İstanbul, Damla Yayınevi, 2014, s. 26.

⁴⁴³ Tevbe 9/74: “يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهُمْ بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ

”وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

⁴⁴⁴ Suyuti, **ed-Dürri'l-Mensur**, Cilt: 3, s. 463; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 104.

⁴⁴⁵ İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, Cilt: 6, no. 10304, s. 1842.

Örnek 2:

“Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır”⁴⁴⁶

Suyuti, bu ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: Bezzar, İbn Ebi Hâtım, Taberâni el-Evsât’da, Hâkim, İbn Merduye ve Beyhâki Şuabu’l-İman’da Enes bin Malik’ten aktarır: Hz. Peygamber ile otururken önünde bulunan bir deliği göstererek “Şayet bu deliğe bir zorluk girecek olsa, akabinde kolaylık gelir ve onu buradan çıkarır” buyurdu. Bunun üzerine Allah bu ayetini indirdi.⁴⁴⁷

İbn Ebû Hatim, rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “Ebu Zur’a, Mahmud b. Gaylan’dan o Humeyd b. Hammad b. Ebu Cehm’dan o Aiz b. Şurah’dan o da Enes b. Mâlik’dan bildirir”⁴⁴⁸

2.2.1.12.Ömer b. Hattab (ö. 23/644)

Hulefâ-yi Râşidîn’in ikincisi olan Hz. Ömer, İslam’ın en önemli şahsiyetlerinden birisidir. Hz. Ömer Kur’an-ı Kerim’in kıraatine fazlaca hâkim olmasının yanı sıra tefsirine de verdiği önem ile bilinir. Hz. Peygamber’den naklettiği epeyce haber vardır. Hz. Ömer’in Hz. Peygamber’den nakledilen açıklamaları bazen bir kelimenin izahı, bazen ilgili ayete dair bir hatıra ve bazen de bir ayetin izahı sadedinde nüzul döneminden olaylar anlattığı görülür.⁴⁴⁹ İmam Suyuti tefsirinde Hz. Ömer’den; ayetlerin nüzul zamanı, ayetlerin kim hakkında nazil olduğu, bedir savaşı, Hz. Peygamber’in münafık birinin cenaze namazını kılmak istemesi, muvafakat ettiği (onun görüşüne uygun tarzda vahiy nazil olması) ayetler ile ilgili sebab-i nüzul rivayetleri, içki, örtünme vb. fıkhi konular hakkında sebab-i nüzul rivayetleri aktarmıştır.

⁴⁴⁶ İnşirah 94/5-6: “فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾”

⁴⁴⁷ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 616.

⁴⁴⁸ İbn Ebû Hâtım, **Tefsiru Kur’âni’l-Azim**, no. 19394, X, 3446.

⁴⁴⁹ İbrahim Sarıçam, **Hz. Ömer**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013, s. 185.

Örnek 1:

“...Hâlbuki onu peygambere ve içlerinden yetki sahibi kimselere götürselerdi, elbette bunlardan, onu değerlendirip sonuç (hüküm) çıkarabilecek nitelikte olanları onu anlayıp bilirlerdi”⁴⁵⁰

Abd b. Humeyd, Müslim, İbn Ebi Hâtim, İbn Abbâs vasıtasıyla Ömer b. el-Hattab’dan nakleder: Hz. Peygamber’in eşlerinden uzak durduğu günlerde Mescid’e gittim. Orada insanlar can sıkıntısı içinde yerlere bir şeyler çizerek oyalanmaya çalışıyor, bir taraftan da “Hz. Peygamber eşlerini boşadı” diye konuşuyorlardı. Onları öyle görünce Mescid’in kapısının önünde durdum, yüksek sesle “Hayır, Peygamber eşlerini boşamadı” dedim. Benim bu tavrım üzerine bu ayet nazil oldu. Çünkü işin doğrusunu ben bilmişim.⁴⁵¹

İbn Ebu Hatim, rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “Yezid b. Sinan el-Basri, Ömer b. Yunus’dan o da İkrime b. Ammar’dan, o Simak Ebi Zümeyl’den o da Abdullah b. Abbas’dan o da Ömer b. Hattab’dan nakleder”⁴⁵²

Örnek 2:

“Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Resûlünü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler.”⁴⁵³

İbnu’l-Münzir, Ömer b. el-Hattâb’dan nakleder: Abdullah b. Übey b. Selûl rahatsızlanınca Hz. Peygamber onu ziyarete gitti. Öldüğünde de cenaze namazını kıldırıldı ve kabrinin başında bulundu. Vallahi bu olaydan sonra birkaç gün bile geçmeden bu ayeti nazil oldu.⁴⁵⁴

⁴⁵⁰ Nisa 4/83: “وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَتَبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا”

⁴⁵¹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 2, s. 333; Suyuti, **Lübabu’n-Nükûl**, s. 61.

⁴⁵² İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur’âni’l-Azim**, Cilt:3, no. 5680, s. 1014.

⁴⁵³ Tevbe 9/84: “وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ”

⁴⁵⁴ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 3, s. 476.

2.2.1.13.Sa'd b. Ebû Vakkas (ö. 55/675)

Sa'd b. Ebu Vakkas sahabe arasında seçkin bir yere sahiptir. İmam Suyuti, Sa'd b. Ebu Vakkas'ın aktarmış olduğu rivayetlere tefsirinde yer vermiştir. Sa'd'ın içinde yer aldığı birtakım olaylar vesilesiyle bazı ayetler nazil olmuştur. Savaşta elde edilen ganimetlerden birini istemesi ve annesinin onun dininden dönmesini istediği ve onun buna razı olmadığı gibi rivayetler buna örnektir. Ayrıca Suyuti, ayetlerin kimler hakkında nazil olduğu vb. konularda Sa'd'dan aktarılan rivayetleri tefsirine almıştır.

Örnek 1:

*“...Şâyet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme”*⁴⁵⁵

İbnu'l-Münzir, İbn Ebi Hâtim ve İbn Merduye, Sa'd b. Ebi Vakkâs'dan nakleder: Annem bana: “Sen Muhammed'i inkâr edinceye kadar ne bir şey yiyeceğim ne de bir şey içeceğim!” dedi ve söylediğini de yaptı. Yemekten içmekten uzak durdu. Onun durumu öyle bir hal aldı ki artık insanlar zorla ona bir şeyler yedirmeye başlamışlardı. Bunun üzerine bu ayet indi.⁴⁵⁶

Örnek 2:

*“De ki: “Ne dersiniz? Şayet bu, Allah katından ise ve siz onu inkâr etmişseniz, İsrailoğullarından bir şahit de bunun benzerini (Tevrat'ta görerek) şahitlik edip inandığı hâlde, siz yine de büyüklük taslamışsanız (haksızlık etmiş olmaz mısınız?)...”*⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Ankebut 29/8: “وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ”

⁴⁵⁶ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 270; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 152; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 269.

⁴⁵⁷ Ahkaf 46/10: “فَلِنْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنَ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَأَمْنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ”

Buhari, Müslim, Nesai, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, Sa'd b. Vakkas'dan nakleder: Hz. Peygamber'in Abdullah b. Selam'dan başka yeryüzünde yürüyen hiçbir insan için cennetlik olduğunu söylediğini duymuş değilim. Bu ayet de Abdullah b. Selma hakkında inmiştir.⁴⁵⁸

İbn Cerir bu rivayetin senedini şu şekilde aktarır: “Yunus, Abdullah b. Yusuf et-Tenisi'den o da Malik b. Enes'den o da Ebu Nadr'dan ve o da Sa'd b. Ebu Vakkas'dan bildirir”⁴⁵⁹

2.2.1.14. Ubey b. Ka'b (ö. 33/654)

Ubey b. Ka'b, Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiği zaman orada Allah Resûlü'ne ilk vahiy kâtipliği yapan zattır. Ubey b. Ka'b Kur'an'ı sadece yazıya geçirmekle kalmamış, bir taraftan yazdıklarını ezberlemiş, diğer taraftan da onun manalarını hayata geçirmeye çalışmıştır. Sahabeler arasında Kur'an'ı en iyi bilen kişilerden biri olarak sayılmış ve kendisinden yapılan nakillere büyük güven duyulmuştur.⁴⁶⁰ Müfessirimiz Ubey b. Ka'b'dan aktardığı tefsir rivayetlerinin yanı sıra ensar hakkında, iddet, boşanma vb. konularda sebep-i nüzul rivayetleri aktarmıştır.

Örnek 1:

“Allah içinizde inananlara ve salih amel işleyenlere vad'etmiştir.”⁴⁶¹

Suyuti, bu ayetin tefsirinde şu rivayete tefsirinde yer verir: İbnu'l-Münzir, Taberânî, Hâkim, İbn Merduye ve Beyhâkî Ubey b. Ka'b'dan naklettiğine göre: Hz. Peygamber ashabı ile birlikte Medine'ye hicret ettiği zaman Ensâr onlara çok yardımcı oldu. Ensârın Hz. Peygamber ve ashabına yardımcı olmasından rahatsız olan Araplar onlara karşı birleştiler. Durum böyle olunca “herhangi bir saldırı olabilir düşüncesiyle” ensar silahlarıyla birlikte uyuyup, silahlarıyla birlikte sabahlamaya

⁴⁵⁸ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 6; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 175; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 316.

⁴⁵⁹ Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 21, s. 126.

⁴⁶⁰ Demirci, s. 86.

⁴⁶¹ Nur 24/55: “وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ”

Örnek 1:

“Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.”⁴⁶⁷

Humeydi Müsned’de, Said b. Mansur, Abd b. Humeyd, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, Taberâni el-Kebir’de, Ümmü Seleme’den nakleder: Zübeyr Hz. Peygamber’in huzurunda bir adamla davalıştı. Hz. Peygamber Zübeyr’in lehine hüküm verince, diğer adam: “Zübeyr halasının oğlu olduğu için onun lehine hüküm verdi” dedi. Bu durum üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁴⁶⁸

İbn Cerir, rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “Abdullah b. Umeyr er-Razi, Abdullah b. Zübeyr’den o da Süfyan’dan o da Amr b. Dinar’dan o da Seleme’den o da Ümmü Seleme’den nakleder”⁴⁶⁹

Örnek 2:

“Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar...”⁴⁷⁰

Suyuti, bu ayetin tefsirinde nüzul sebebi olarak şu rivayeti nakleder: Firiyabi, İbn Sa’d, İbn Ebi Şeybe, Abd b. Humeyd, Nesâi, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Ebi Hatim ve İbn Merduye’nin Ümmü Seleme’den aktardığına göre: Hz. Peygamber’e: “Kur’an’da erkeklerin zikredildiğini duyuyorum fakat kadınların zikredildiğini neden duymuyorum?” diye sorunca, Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁴⁷¹

İbn Cerir, rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “Ebu Kureyb, Ebu Muaviye’den o da Muhammed b. Amr’dan o da Ebu Seleme’den o da Yahya b. Abdurrahman b. Hatib’den o da Ümmü Seleme’den bildirir”⁴⁷²

⁴⁶⁷ Nisa 4/65: “فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيماً”

⁴⁶⁸ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 2, s. 322

⁴⁶⁹ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, Cilt: 7, s. 203.

⁴⁷⁰ Ahzab 33/35: “إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيراً وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْراً عَظِيماً”

⁴⁷¹ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cilt: 5, s. 379; el-Kadi, *Esbab-ı Nüzul*, s. 285.

⁴⁷² Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, Cilt: 19, s. 110.

2.2.1.16. Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665)

Zeyd b. Sabit, Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliğini yapmış sahabelerden biridir. Suyuti, Zeyd b. Sâbit'den; âmâ bir kimsenin savaşa çıkma konusunda soru sorması, savaşa katılmayıp geride kalanlar ile ilgili ashabin ihtilafa düşmesi gibi konularda sebep-i nüzul rivayetleri aktarmıştır.

Örnek 1:

*“Namazlara ve orta namaza dikkat edin...”*⁴⁷³

Ahmed, Buhari Târih'de, Ebu Davûd, İbn Cerir, Tahavi, Ruyani, Ebû Ya'la, Taberani ve Beyhâki Zibrikan vasıtasıyla Urve b. Zübeyr'den, o da Zeyd b. Sabit'den nakleder: Hz. Peygamber öğle namazını sıcağın en yoğun olduğu zamanda kıları. Bu da ashaba zor gelirdi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.⁴⁷⁴

İbn Cerir rivayetin senedini şu şekilde verir: *“Muhammed b. el-Müsenna, Muhammed b. Cafer'den o da Şu'be'den o da Amr b. Ebu Hâkim'den o Zibrikan'dan o da Urve b. Zübeyr'den o da Zeyd b. Sabit'den bildirir”*⁴⁷⁵

Örnek 2:

*“Size ne oluyor da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız...”*⁴⁷⁶

Tayâlisi, İbn Ebi Şeybe, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhâri, Müslim, Tirmizi, Nesâi, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir, İbn Ebi Hâtim, Taberâni, Beyhâki Delâil'de Zeyd b. Sâbit'den nakleder: Hz. Peygamber ile birlikte Uhud Savaşına çıkan bazıları geri dönmüşlerdi. Ashab geri dönenler ile ilgili iki gruba ayrılmıştı. Bir grup: “Onları öldürelim” derken, diğer grup: “Hayır, öldürmeyelim” diyordu. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi. Bu ayet nazil olduktan sonra Hz. Peygamber: “(Medine)

⁴⁷³ Bakara 2/238: “حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ”

⁴⁷⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 1, s. 536; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 34.

⁴⁷⁵ Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 4, s. 362.

⁴⁷⁶ Nisa 4/88: “فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ سَبِيلًا”

temiz bir yerdir, ateşin gümüşün üzerindeki kiri dışarı atması gibi o da pis olanı kendinden dışarı atar.” buyurdu.⁴⁷⁷

2.2.2. Tabiîn Müfessirlere İsnad Edilen Rivayetler

Müfessirimiz sahabeden sonra en fazla tabiundan nakledilen esbâb-ı nüzul rivayetlerine yer verir. Şimdi en fazla rivayet aktardığı tabiun müfessirlerinin örneklerini sunalım:

2.2.2.1. Katade (ö. 117/735)

İmam Suyuti, Katâde'den esbâb-ı nüzul ile ilgili çok sayıda rivayette bulunmuştur. Suyuti'nin Katâde'den sebep-i nüzul ile ilgili aktarmış olduğu rivayetler genel olarak; ayetin kimin hakkında nazil olduğu, münafık ve ehl-i kitab ile ilgili sebep-i nüzul rivayetleri, müşriklerin Hz. Peygamber'den bulundukları isteklerle ilgili sebep-i nüzul rivayetleri, bazı yanlış uygulamalara yönelik sebep-i nüzul rivayetleri vb. konular ile ilgilidir.

Örnek 1:

“İşte iki hasım taraf ki Allah hakkında tartışmaya girdiler...”⁴⁷⁸

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebi Hâtim, Katade'den nakleder: Müslümanlarla Ehl-i Kitap'dan olanlar arasında bir tartıma vuku buldu. Ehl-i Kitap'dan olanlar: “Bizim hem peygamberimiz hem de kitabımız sizinkilerden önce gelmiştir. Bu yüzden biz Allah'a sizden daha yakınız.” Müslümanlar: “Bizim peygamberimiz son peygamberdir. Kitabımız ise daha önceki tüm kitapları hükümsüz kılmıştır. Asıl biz Allah'a sizden daha yakınız.” karşılığını verdiler. Bunun üzerine Yüce Allah İslam'ın aleyhinde olanlar için bu ayetlerini indirdi.⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 340; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 61; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 120.

⁴⁷⁸ Hacc 22/19-22: “إِذْ اَن خَصْمَانِ اخْتَصَمَا فِي رَبِّهِمَا فَاَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا قُطِعَتْ لَٰهُمۡ نِيَابٌ مِّنۡ نَّارٍ يَّصۡبُ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيْمُ ﴿١٩﴾ يَّصۡهَرُ بِهٖ مَا فِيۢ بُطُوْنِهِمْ وَالْجُلُوْدُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمْ مَّقَابِعٌ مِّنۡ حٰدِيٍّ ﴿٢١﴾ كَلَّمَا اَرَادُوْا اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ اَعِيۡدُوْا فِيْهَا وَذُوۡقُوا عَذَابَ الْحَرِيۡقِ”

⁴⁷⁹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 4, s. 628; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 232.

İbn Ebu Hatim rivayetin senedini nakletmeyip, yalnızca rivayeti Katade'ye isnad etmekle yetinmiştir.⁴⁸⁰

Örnek 2:

*“Elif, Lâm, Mîm. İnsanlar, “İnandık” demekle imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı zannederler.”*⁴⁸¹

İbn Ebi Hâtim, Katâde'den aktarır: Bu ayet Hz. Peygamber'in yanına hicret etmek isteyen fakat müşriklerin yolunu kesmeleri üzerine geri dönmek zorunda kalan Mekke ehlinden bazı kimseler hakkında inmiştir. Bu kimseler Medineli kardeşlerinin onlar hakkında inmiş olan ayetleri yazılı olarak bildirmeleri üzerine Medine'ye doğru yola çıkmışlardı. Müşriklerin yollarını kesmesi sonucu içlerinden bazıları kurtuldu, bazıları ise öldürüldü. İşte o zaman *“Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir.”*⁴⁸² ayeti indi.⁴⁸³

İbn Ebu Hâtim rivayetin senedini şu şekilde zikreder: *“Ebu Zur'a, Safvan'dan o da Velid'den o da Said b. Beşir'den o da Katade'den bildirir”*⁴⁸⁴

2.2.2.2. Said b. Cübeyr (ö. 94/713)

Suyuti tefsirinin son kısmında “Hafız İbn Hacer, *el-İcâb fî Beyâni'l-Esbâb* adını verdiği eserinde şöyle der:” şeklinde bir not düşüp, son kısımda adı geçen eserden bazı raviler hakkında bilgileri nakletmiştir. Naklettiği bilgilerde Said b. Cübeyr'in güvenilir bir ravi olduğu zikredilir.⁴⁸⁵ Müfessirimizin tefsirinde Said b. Cübeyr'den gelen rivayet ciddi yer tutar. Tefsirde Said b. Cübeyr'den aktarılan sebab-i nüzul rivayetlerine baktığımızda genel olarak; nüzul zamanı hakkında bilgi edindiğimiz rivayetler, ayetin kim hakkında nazil olduğu, Yahudiler, arap kabileleri, Kureyş müşrikleri ile ilgili sebab-i nüzul rivayetleri, tövbe, ganimet, yetim malları,

⁴⁸⁰ İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, Cilt:8, no. 13817, s. 2480.

⁴⁸¹ Ankebut 29/1-2: “الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ مَنَافٍ وَهُمْ لَا يَسْتَغْنُونَ”

⁴⁸² Ankebut 29/69: “وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ”

⁴⁸³ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 268.

⁴⁸⁴ İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, Cilt: 9, no. 17131, s. 3031.

⁴⁸⁵ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 726.

çok eşlilik, edep (giysilerin nasıl olması gerektiği) vb. pek çok konu hakkında nüzul sebebi olduğunu görürüz.

Örnek 1:

*“Onlara karşı âyetlerimiz okunduğu zaman, ‘Duyduk, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir’ dediler.”*⁴⁸⁶

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayeti zikreder: İbn Cerir ve İbn Merduye, Said b. Cübeyr’den nakleder: Hz. Peygamber Bedir Savaşı’nda esir düşen Ukbe b. Ebu Muayd ve Nadr b. el-Haris’in öldürülmelerini emretti. Nadr, Mikdad’ın kölesiydi. Mikdad onun ölüm emrini duyunca Hz.Peygambere gelip “Ey Allah’ın Resulu, o benim esirimdir,” dedi. Hz.Peygamber: “O, Allah’ın Kitabı hakkında ileri geri konuşmuştu” buyurdu. İşte söz konusu kişi hakkında bu ayet nazil oldu.⁴⁸⁷

İbn Cerir, rivayetin senedini şu şekilde aktarır: *“Muhammed b. Beşşar, Muhammed b. Cafer’den o da Şu’be’den o da Ebu Bişr’den o da Said b. Cübeyr’den bildirir”*⁴⁸⁸

Örnek 2:

*“Şüphesiz mescitler Allah’ındır.”*⁴⁸⁹

İbn Cerir, Said b. Cübeyr’den aktarır: Cinler Hz. Peygamber’e gelip: “Biz sizden uzak tutulmuşken nasıl mescide gelip sizinle birlikte namaz kılabiliriz” diye sorunca bu ayet indi.⁴⁹⁰

İbn Cerir tefsirinde rivayetin senedini şu şekilde zikreder: *“İbn Humeyd’in bildirdiğine göre, Mihran, Süfyan’dan o İsmail b. Ebu Halid’den o da Mahmud’dan o da Said b. Cübeyr’den nakleder”*⁴⁹¹

⁴⁸⁶ Enfal 8/31: “وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ”

⁴⁸⁷ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 3, s. 327; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 95; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 174.

⁴⁸⁸ Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 11, s. 143.

⁴⁸⁹ Cin 72/18: “وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا”

⁴⁹⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 436; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 208.

⁴⁹¹ Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 23, s. 341.

2.2.2.3. Mücahid (ö. 103/721)

Bir önceki başlığımızda Suyuti'nin tefsirinin sonunda Hafız İbn Hacer'in *el-İcâb fî Beyâni'l-Esbâb* adlı eserinden raviler hakkındaki bazı bilgileri naklettiğini belirtmiştik. Bilgi naklettiği ravilerden biri de Mücahid b. Cebr'dir. O “*Mücahid'in sika (güvenilir) olduğunu zikretmiştir.*”⁴⁹² Müfessirimiz tefsirinde Mücahid'den hem ayetlerin tefsiri ile ilgili hem de nüzul sebepleri ile ilgili epeyce rivayete yer vermiştir. Suyuti, Mücahid'den genel olarak; ayetlerin kimin hakkında nazil olduğu, Hz. Peygamber'in rüyası, Kureyşliler'in Hz. Peygamber'e vermiş olduğu rahatsızlıklar, Selman-ı Farisi'nin İslam'dan önceki Hristiyan arkadaşları, kible, savaşlar ve vasiyet-miras, teyemmüm gibi fakhi konularda nüzul sebebi rivayetleri sunmuştur.

Örnek 1:

*“İman ettikten, Peygamberin hak olduğuna şahitlik ettikten ve kendilerine açık deliller geldikten sonra inkâr eden bir toplumu Allah nasıl doğru yola eriştirir?”*⁴⁹³

Suyuti, ayetin tefsirinde şu rivayete yer verir: Abd b. Humeyd, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir, Mücahid'den nakleder: Bu ayet, Amr b. Avf oğullarından bir adam hakkında inmiştir. Bu adam iman ettikten sonra küfre geri dönmüş, sonrasında Şam'a gitmiştir.⁴⁹⁴

İbn Cerir rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “*Muhammed b. Amr, Ebû Asım'dan o da İsa'dan o da İbn Ebu Necih'den o da Mücahid'den bildirir*”⁴⁹⁵

⁴⁹² Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 726.

⁴⁹³ Âl-i İmran 3/86: “كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ”

⁴⁹⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 87

⁴⁹⁵ Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt:5, s. 559.

Örnek 2:

“O yıldırımlar gönderir ve onunla dilediğini çarpar.”⁴⁹⁶

Tirmizi, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebi Hâtim, Mücâhid'den nakleder: Yahudi bir adam Hz. Peygamber'e gelerek: “Bana Rabbinden bahset. O neden yapılmıştır? Altından mı, inciden mi yoksa yakuttan mı?” diye sorunca, soruyu soran kişiye yıldırım çarptı ve yıldırım onu kapıp götürdü. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁴⁹⁷

İbn Cerir, bu rivayetin senedini şu şekilde aktarır: “*el-Müsenna, İshak b. Süleyman'dan o da Ebu Bekr b. Ayyaş'dan o da Leys'den o da Mücahid'den bildirir*”⁴⁹⁸

2.2.2.4. İkrime (ö. 105/723)

Suyuti, Hafız İbn Hacer'in *el-İcâb fî Beyâni'l-Esbâb* adlı eserinde, İkrime'nin güvenilir bir ravi olduğu bilgisini kendi tefsirinde zikretmiştir. Müfessirimiz, tefsirinde İkrime'den; ayetlerin kim hakkında nazil olduğu, Yahudiler, şfaat konusu, içki, miras, seferde geri kalanlar vb. daha pek çok konuda nüzul sebebi rivayetine yer vermiştir.

Örnek 1:

“Bütün bunlar Allah'ın; inanan erkek ve kadınları, içlerinden ırmaklar akan, içinde temelli kalacakları cennetlere koyması, onların kötülüklerini örtmesi içindir. İşte bu, Allah katında büyük bir başarıdır”⁴⁹⁹

Said b. Mansur, Abd b. Humeyd, İbn Cerir ve İbn Merduye, İkrime'den nakleder: “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Böylece Allah senin geçmiş ve

⁴⁹⁶ Rad 13/13: “وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَكُوتُ مِنْ حَيْفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ”

⁴⁹⁷ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 4, s. 99.

⁴⁹⁸ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 13, s. 479.

⁴⁹⁹ Fetih 48/5: “لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرُ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا”

gelecek günahlarını bağışlası, üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni dosdoğru bir yola iletsin.”⁵⁰⁰ ayetleri nazil olduğu zaman ashab Hz. Peygamber’e “Gözün aydın, ey Allah’ın Resulu! Rabbin sana verdiğini bildirdi. Peki, bize ne var?” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁵⁰¹

İbn Cerir rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “İbn Beşşar ve el-Müsenna, Muhammed b. Cafer’den o da Şu’be’den o da Katade’den o da İkrime’den bildirir”⁵⁰²

Örnek 2:

“Şimdi yüz çevireni; pek az verip de kaskatı cimrileşeni gördün mü?”⁵⁰³

İbn Ebi Hâtim, İkrime’den bildirir: Hz. Peygamber bir gazveye çıkıyordu. Sefere çıkmak isteyen bir adam yola çıkacak bir şey bulamadı. Yolda bir arkadaşı ile karşılaşan adam: “Bana bir şeyler ver” dedi. Arkadaşı: “Günahlarımı yüklenmen şartıyla sana şu devemi veririm” dedi. Adam bu teklifi kabul etti. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁵⁰⁴

2.2.2.5. Said b. Müseyyeb (ö. 94/713)

Said b. Müseyyeb, Medineli meşhur yedi tâbiîn fakihinden biri olup, ilminin derinliği ve ahlakının güzelliği ile kendi döneminin en önemli simalarından biridir. Suyuti tefsirinde Said b. Müseyyeb’den nüzul sebebi konusunda orta namaz, Bedir Savaşı, Hz. Ömer, vasiyet gibi çeşitli konularda rivayetler aktarmıştır.

⁵⁰⁰ Fetih 48/2-3: “لَا يَغْفِرُ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَبِئْسَ نِعْمَتُهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا”
”مُسْتَقِيمًا” ﴿٢﴾ وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَظِيمًا

⁵⁰¹ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 63

⁵⁰² Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 21, s. 241.

⁵⁰³ Necm 53/33-34: “أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى”

⁵⁰⁴ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 167; Suyuti, **Lübabu’n-Nükûl**, s. 186.

Örnek 1:

*“Yeminlerinizin bağladığı (ahitleştiğiniz) kimselere de kendi hisselerini verin. Şüphesiz Allah her şeye şahittir.”*⁵⁰⁵

Müfessirimiz, ayetin tefsirinde şu rivayete yer verir: İbn Cerir ve Nehhâs, Said b. Müseyyeb’den nakleder: Bu ayet kendi çocuğu olmayan, evlatlık edinip onları mirasçı kılan kimselerle ilgilidir. Yüce Allah bu ayeti indirerek onlara vasiyetten bir pay ayırmış, mirası da anne ve baba tarafından olan akrabalarının paylaşması gerektiğini bildirmiştir.⁵⁰⁶

İbn Cerir rivayetin senedini şu şekilde aktarır: *“el-Müsenna, Abdullah b. Salih’den, o da Leys’den o da Akil’den o da İbn Şihab’dan o da Said b. el-Müseyyeb’den bildirir”*⁵⁰⁷

Vahidi ise eserinde rivayetin senedini şu şekilde zikreder: *“Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Farisi, Muhammed b. Abdullah b. Hameveyh el-Herevi’den o da Ali b. Muhammed el-Huzai’den, o da Ebu’l-Yeman Hakem b. Nafi’den, o da Şuayb b. Ebu Hamza’dan, o da Zühri’den o da Said b. el-Müseyyeb’den bildirir”*⁵⁰⁸

Örnek 2:

*“Ey Peygamber! Sana ve sana tabi olanlara Allah yeter”*⁵⁰⁹

Ebu’ş-Şeyh, Said b. el-Müseyyeb’den bildirir: Ömer’in Müslüman olması üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁵¹⁰

⁵⁰⁵ Nisa 4/33: “وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلَّذِينَ عَقَدْتُمْ بِمَنَائِكُمْ فَأَتَوْهُم نَصِيبُهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيداً”

⁵⁰⁶ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 2, s. 269.

⁵⁰⁷ Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 6, s. 681.

⁵⁰⁸ Vâhidî, **Esbâbu Nüzul, l-Kurân**, s. 155.

⁵⁰⁹ Enfâl 8/64: “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ”

⁵¹⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt:3, s. 362; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 97.

2.2.2.6. Ebu'l Aliye (ö. 90/709)

İmam Suyuti, tefsir, hadis, kıraat âlimi olan Ebu'l Aliye'den, Yahudiler, müşrikler, Ahzab Savaşına katılanlar, Müslümanların on yıl korku içinde yaşamaları, sadaka gibi konularda sebep-i nüzul rivayetleri aktarmıştır.

Örnek 1:

*“İsraf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez”*⁵¹¹

İbn Ebi Şeybe, İbn Cerir, İbn Ebi Hâtim ve Ebu's-Şeyh, Ebu'l Aliye'den nakleder: İnsanlar daha önce zekât dışında bir miktar infakta bulunurlardı. Fakat bu zaman içinde bir rekabete dönüştü. Bu israfı önlemek için yüce Allah bu ayetin “...israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.” kısmını indirdi.⁵¹²

İbn Cerir ve İbn Ebu Hatim, rivayetin senedini eserlerinde şu şekilde zikrederler: “*Amr b. Ali, Mu'temir b. Süleyman'dan o da Asım el-Ahvali'den o da Ebu'l-Aliye'den nakleder*”⁵¹³

Örnek 2:

*“Hayır, diriltecek! Bu, yerine getirilmesini Allah'ın üzerine aldığı bir vaaddir...”*⁵¹⁴

Abd b. Humeyd, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebi Hâtim, Ebu'l-Âliye'den aktarır: Müslüman bir adamın müşrik bir adamdan alacağı vardı. Onu istemek için müşrik adamın yanına gittiğinde muhabbet etmeye başladılar. Müslüman olan adam konuşma sırasında “Ben umuyorum ki ölümden sonra şöyle şöyle olur” dedi. Müşrik: “Sen ölümden sonra tekrar diriltileceğini mi sanıyorsun.

⁵¹¹ En'âm 6/141: “وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكُلُهُ وَالرَّيْثُونَ وَالزُّمَانُ مُمَشَّاهَا وَغَيْرَ”
”مُمَشَّاهَا كُلُّوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ”

⁵¹² Suyuti, *ed-Dürü'l-Mensur*, Cilt:3, s.93; Suyuti, *Lübabu'n-Nükûl*, s. 89; el-Kadi, *Esbab-ı Nüzul*, s. 166.

⁵¹³ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, Cilt: 9, s. 614; İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru Kur'âni'l-Azim*, Cilt: 5, no. 7959, s. 1399.

⁵¹⁴ Nahl 16/38: “وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَلْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ بَلَى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ”

Vallahi Allah ölenleri yeniden diriltmeyecek” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayeti indirdi.⁵¹⁵

İbn Cerir, rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “*Kasım, Hüseyin’den, o da Haccac’dan, o da Ebu Cafer’den, o da er-Rabi’den o da Ebu’l-Aliye’den bildirir*”⁵¹⁶

2.2.2.7. Hasan-ı Basri (ö. 110/728)

Hasan-ı Basrî tâbiîn müfessirlerinin önde gelenlerindendir. Tefsir ve kıraat ilminde İbn Abbas, Ebû Mûsâ el-Eş‘arî ve Enes b. Mâlik başta olmak üzere pek çok sahâbîden istifade etmiştir.⁵¹⁷ Hasan-ı Basri’nin kendinden sonraki müfessirler üzerinde etkisi büyüktür ve pek çok müfessir ondan aktarmış oldukları rivayetlere eserlerinde yer vermiştir. Suyuti de o müfessirlerden biridir, eserinde Hasan-ı Basri’den tefsir rivayetlerinin yanında nüzul sebebi rivayetlerine de yer vermiştir. Müfessirimiz eserinde Hasan-ı Basri’den müşrikler, necranlı Hıristiyanlar, münafıklar, ayetin kimin hakkında nazil olduğu, isra gecesi, yetim malları, kısas gibi konularda sebab-i nüzul rivayetleri aktarmıştır.

Örnek 1:

“Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. Sana vahyedilmesi tamamlanmadan önce Kur’an’ı okumakta acele etme. ‘Rabbim! İlmimi arttır’ de.”⁵¹⁸

Müfessir, bu ayetin nüzul sebebi olarak şu rivayeti aktarır: Fıryabi, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Ebi Hâtim ve İbn Merduye, Hasan Basri’den nakleder: Adamın biri karısına tokat atınca kadın Hz.Peygamber’e gelip şikâyetle bulundu. Kadının talebi kocasına kısas uygulanması idi. Hz. Peygamber kısası uygun buldu. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi. Bu ayetten sonra Hz. Peygamber kısası

⁵¹⁵ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 4, s. 220; Suyuti, **Lübabu’n-Nükûl**, s. 118; Vâhidî, **Esbâbu Nüzuli’l-Kurân**, s. 285; el-Kadi, Abdulfettah, **Esbab-ı Nüzul**, s. 207.

⁵¹⁶ Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, Cilt: 14, s. 220.

⁵¹⁷ Birişık Abdülhamit, “Hasan-ı Basri”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1997, Cilt: 16, ss. 301-303.

⁵¹⁸ Tâ-Hâ 20/114: “فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا”

durdurdu ve daha sonra da “*Erkekler kadınların koruyup kollayıcısıdır*”⁵¹⁹ ayeti nazil oldu.⁵²⁰

Örnek 2:

“*İnkârcıların başına gelecektir. Onu uzaklaştıracak kimse de yoktur*”⁵²¹

İbnu'l-Münzir, Hasan'dan rivayet ettiğine göre: “Biri çıkıp gelecek azabı istedi”⁵²² ayeti nazil olduğu zaman insanlar: “Bu azap kimin başına gelecek” diye sormaya başladılar. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁵²³

2.2.2.8. Mukatil b. Hayyan (ö. 150/767)

Suyuti, Hafız İbn Hacer, *el-İcâb fî Beyâni'l-Esbâb*'dan Mukatil b. Hayyan hakkında fazla bir şey zikredilmese de “*onun dürüst, güvenilir biri olduğu ve daha sonra zikredilecek olan Mukatil b. Süleyman'dan farklı biri olduğundan söz edilir.*”⁵²⁴ Suyuti Mukatil b. Hayyan'dan Hristiyanlar, ehl-i kitap, talak, eşi vefat eden kadınların durumu, eve girerken izin isteme gibi konularda nüzul sebebi rivayeti aktarmıştır.

Örnek 1:

“*Ey iman edenler! Elinizin altındaki hizmetçilerle içinizden henüz ergenlik çağına gelmemiş olanlar yanınıza gelmek için sizden üç vakitte izin alsınlar*”⁵²⁵

⁵¹⁹ Nisa 4/34: “الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا”

⁵²⁰ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 4, s. 553.

⁵²¹ Meâric 70/2: “لِّلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ”

⁵²² Meâric 70/1: “سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ”

⁵²³ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 6, s. 415; Suyuti, *Lübabu'n-Nükûl*, s. 205.

⁵²⁴ Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Cilt: 6, s. 726.

⁵²⁵ Nur 24/58: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ”

İbn Ebi Hâtım, Mukatil b. Hayyan'dan nakleder: Bir gün Esmâ binti Mersed Hz. Peygamber'e yemek yapmıştı. Yemeği götürdüğünde, Hz. Peygamber'e: "Ey Allah'ın Resulü bu ne çirkin bir şeydir! Biz evin içinde eşlerimizle müsait olmadığımız vakitlerde izin almadan yanımıza giriliyor" diye yakındı. Bunun üzerine Yüce Allah bu konu hakkında bu ayetini indirdi.⁵²⁶

İbn Ebu Hatim rivayetin senedini şu şekilde zikreder: "Muhammed b. Fadl, Muhammed b. Ali'den o da Muhammed b. Müzahim'den o da Bukeyr b. Ma'ruf'dan o da Mukatil b. Hayyan'dan bildirir"⁵²⁷

Örnek 2:

*"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve peygamberine iman edin ki, size rahmetinden iki kat pay versin"*⁵²⁸

İbn Ebi Hâtım, Mukâtil b. Hayyân'dan nakleder: "İşte onların, sabredip kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcamaları karşılığında, mükâfatları kendilerine iki kez verilecektir"⁵²⁹ ayeti nazil olduğu zaman Ehl-i Kitaptan iman edenler müminlere karşı övünerek: "Bize iki ecir size bir ecir vardır" dediler. Onların bu sözleri Hz. Peygamber'in ashabına ağır geldi. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi. Böylece Yüce Allah müminlere, Ehl-i Kitap asıllı müminlere olduğu gibi iki kat ecir verdi ve onları eşitledi.⁵³⁰

İbn Ebu Hatim rivayetin senedini zikretmemiş, yalnızca Mukatil b. Hayyan'a isnad etmekle yetinmiştir.⁵³¹

⁵²⁶ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 101.

⁵²⁷ İbn Ebû Hâtım, **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, Cilt:8, no. 14790, s. 2633.

⁵²⁸ Hadid 57/28: "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ"

⁵²⁹ Kasas 28/54: "أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرُهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرُؤْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ"

⁵³⁰ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 260.

⁵³¹ İbn Ebû Hâtım, **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, Cilt: 10, no. 18835, s. 3341.

2.2.2.9. İbn Cüreyc (ö. 150/767)

İbn Cüreyc, tefsir, hadis ve fıkıh âlimidir. İmam Suyuti eserinde İbn Cüreyc'den, Yahudiler, necranlı Hıristiyanlar, münafıklar, kâfirlerin Hz. Peygamber'e karşı söylediği sözler, evlenilmesi yasak olan kişiler, sadaka gibi konularda nüzul sebebi rivayetleri aktarmıştır.

Örnek 1:

*“Sana uyan mü'minlere kanatlarını indir”*⁵³²

İbn Cerir ve İbnu'l-Münzir, İbn Cüreyc'den nakleder: *“En yakın akrabını uyar”*⁵³³ ayeti nazil olduğu zaman Hz. Peygamber ev halkını ve akrabalarını uyarmaya başladı. Bu durum Müslümanların gücüne gitti. Bunun üzerine bu ayet indi.⁵³⁴

İbn Cerir, rivayetin senedini şu şekilde zikreder: *“Kasım, Hüseyin'den o da Haccac'dan o da İbn Cüreyc'den nakleder”*⁵³⁵

Örnek 2:

*“Sen Rabbinin nimeti sayesinde bir deli değilsin”*⁵³⁶

İbnu'l-Münzir, İbn Cüreyc'den aktarır: Kafirler Hz. Peygamber için “O, içine şeytan girmiş bir delidir” dediler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.⁵³⁷

⁵³² Şuara 26/215: “وَإِخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ”

⁵³³ Şuara 26/214: “وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ”

⁵³⁴ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 182; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 150.

⁵³⁵ Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, Cilt: 17, s. 665.

⁵³⁶ Kalem 68/2: “مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ”

⁵³⁷ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 6, s. 389; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 204; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 371.

2.2.3. Rivayetlerin Senedlerinin Sahih, Hasen, Ceyyid veya Zayıf Oluşuna Değini

İmam Suyuti'nin naklettiği esbâb-ı nüzul rivayetlerinde çok sık olmasa da rivayetleri sunarken “sahih bir isnadla”, “zayıf bir isnadla” gibi ifadeler kullanmıştır. Bu durumu örnekler eşliğinde açıklamak istiyoruz.

Örnek 1:

*“Kendilerine gelmiş kesin bir delil olmaksızın, Allah'ın âyetleri hakkında mücadele edenlerin göğüslerinde ancak yetişemeyecekleri bir kibir vardır. Sen hemen Allah'a sığın. Çünkü her şeyi işiten ve gören O'dur.”*⁵³⁸

Abd b. Humeyd ve İbn Ebu Hatim sahih bir isnadla Ebu'l-Âliye'den bildirir: Yahudiler Hz. Peygamber'in yanına gelerek: “Ahir zamanda Deccal bizim içimizden çıkacak, büyük işler yapacak” şeklinde cümleler sarf ettiler. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁵³⁹

İbn Ebu Hatim, rivayetin senedini vermemiş, yalnızca Ebu'l-Âliye'ye isnad etmekle yetinmiştir.⁵⁴⁰

Örneğimizde görüldüğü gibi rivayetin isnadında sahih ifadesi yer almıştır. Sahih kavramını İbnu's-Salah şu şekilde açıklar: “*Muttasıl isnadla, adalet ve zabt sahibi ravilerin yine rivayetin sonuna kadar adalet ve zabt sahibi ravilerden aktardığı, şâz ve mualllel olmayan hadistir.*”⁵⁴¹ Mufessirimiz bu özellikleri taşıyan bir isnad zincirinden bahsetmiş olsa da biz İbn Ebû Hâtim'den rivayetin senedini bulamadık.

⁵³⁸ Mümin 40/56: “وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ”

⁵³⁹ Suyuti, **ed-Dürrü'l-Mensur**, Cilt: 5, s. 661; Suyuti, **Lübabu'n-Nükûl**, s. 171.

⁵⁴⁰ İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, Cilt: 10, no. 18440, s. 3268.

⁵⁴¹ İbnu's-Salâh, Ebu Amr Takıyyüddin Osmân b. Salâhiddin Abdirrahman b. Musa eş-Şehrezûri, **Ulûmu'l-Hadis**, thk. Nureddin İtr, Daru'l-Fikr, Dimaşk, 1986, Cilt: 1, s. 11-12.

Örnek 2:

“Ehl-i kitabın hepsi eşit değildir. Onlardan dosdoğru İslâm dini üzere bulunan bir ümmet vardır ki, gece vakitleri Allah’ın âyetlerini okurlar”⁵⁴²

Ahmed, Nesâî, Bezzâr, Ebû Ya’la, İbn Cerir, İbnu’l-Münzir, İbn Ebû Hâtim ve Taberâni hasen isnadla İbn Mes’ûd’dan bildirir: Hz. Peygamber bir gece yatışı namazını geciktirdi. Mescide geldiğinde insanları namaz için beklerken buldu. Hz. Peygamber bekleyenlere: “Sizin dışınızda hiçbir din ehli bu saate Allah’ı zikretmemektedir” buyurdu. İbn Cerir ve Taberâni’nin lafzı şu şekildedir: “Ehl-i Kitap’dan hiç kimse bu namazı kılmaz” buyurdu. Daha sonra bu ayetler nazil oldu.⁵⁴³ Görüldüğü gibi bu rivayette hasen kavramı kullanılmıştır. İbnu’s-Salâh hasen kavramı için eserinde şunları zikreder: “Hasen kaynağı bilinen, ravileri meşhur, ulemanın çoğunluğu tarafından kabul edilen ve fukahanın geneli tarafından da amel edilen hadistir.”⁵⁴⁴

Biz bu rivayetin isnad zincirini İbn Ebu Hatim ve Vahidi’nin eserlerinden tespit edip aşağıda zikrettik;

İbn Ebu Hatim, rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “Yahya b. Abdik el-Kazvini, Hasan b. Musa’dan o da Şeyban b. Abdurrahman’dan o da Asım b. Ebi’n-Necid’dan o da Zir b. Hubeyş o da Abdullah b. Mes’ud’dan bildirir”⁵⁴⁵

Vahidi ise rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “Said b. Muhammed b. Ahmed b. Nuh, Ebu Ali b. Ahmed el-Fakih’dan, o da Muhammed b. el-Müseyyeb’dan, o Yunus b. Abdu’l-A’la’dan, o Abdullah b. Vehb’dan, o Yahya b. Eyyüb’dan, o İbn Zahr’dan, o Süleyman’dan, o Zir b. Hubeyş’dan, o da Abdullah b. Mes’ud’dan bildirir”⁵⁴⁶

⁵⁴² Âl-i İmran 3/113-115: . “لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ”

⁵⁴³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 2, s. 116; Suyuti, **Lübabu’n-Nükûl**, s. 43, el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 85.

⁵⁴⁴ İbnu’s-Salâh, **Ulûmu’l-Hadis**, Cilt: 1, s. 30.

⁵⁴⁵ İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur’âni’l-Azim**, Cilt: 3, no. 4004, s. 738.

⁵⁴⁶ Vâhidî, **Esbâb-u Nüzul’il-Kurân**, s. 123.

Örnek 3:

“Sana geldiklerinde Allah’ın seni selâmlamadığı selâmla selâmlıyorlar. İçlerinden de, ‘Söylediklerimizden dolayı Allah bize azap etse ya!’ diyorlar.”⁵⁴⁷

Ahmed, Abd b. Humeyd, Bezzâr, İbnu’l-Münzir, Taberâni, İbn Merdûye ve Beyhaki’nin Şuabu’l-İman’da ceyyid bir isnadla Abdullah b. Amr’dan bildirdiğine göre: Yahudiler Hz. Peygamber’e hakaret etmek için onu gördüklerinde: “Sâmun aleyke (ölüm üzerine olsun)” diyorlardı. Sonra da kendi aralarında: “Ya bu söylediklerimizden dolayı Allah bize azap ederse?” diyorlardı. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.⁵⁴⁸

Bu rivayette ise ceyyid kavramı kullanılmıştır. Suyuti, Tedribu’r-Ravi adlı eserinde ceyyid kavramı için şunları kaydeder: “İbnu’s-Salâh’a göre ceyyid ve sahih kavramları arasında bir fark yoktur. el-Bulkini cevdet kelimesini sıhhat ifade etme açısından kullanmıştır. Tirmizi de tıp ile ilgili aktardığı bir rivayette ‘bu rivayet hasendir, ceyyiddir’ demiştir.”⁵⁴⁹

Suyuti’nin ceyyid bir isnad olarak aktardığı rivayeti Beyhaki’nin eserinde tespit ettik:

Beyhaki, rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “el-Hüseyn İbnü’l-Fadl el-Kattan, Ebu Sehl b. Ziyad el-Kattan’dan, o da İshak b. Hasan el-Harbi’den, o Affan’dan, o da Hammad b. Seleme’den o da Ata b. Sâib’den o babasından o da Abdullah b. Amr’dan bildirir”⁵⁵⁰

Örnek 4:

“Allah’ın indirdiği kitaptan bir kısmını gizleyip onu az bir bedel ile değişenler (var ya); işte onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar.”⁵⁵¹

⁵⁴⁷ Mücâdele 58/8: “أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَعْصِبَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا أَلَمَتْهُمُ آيَاتُ اللَّهِ وَنُذُرُهُمْ قَالُوا هَذَا شَيْءٌ مِمَّا يُفْتَنُ بِهِ النَّاسُ قُلْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُ النَّاسِ بَعْضًا لِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ”

⁵⁴⁸ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cilt: 6, s. 269; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 345.

⁵⁴⁹ Süyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, **Tedribu’r-Ravi fi Şerhi Takribi’n-Nevevi**, thk. Ebu Kuteybe Nazar Muhammed Fareyabi, Daru Tayyibe, Riyad, 2008, Cild: 1, s. 194.

⁵⁵⁰ Beyhâki, **Şuabu’l-İman**, Cilt: 9, no. 8679, s. 366.

⁵⁵¹ Bakara 2/174: “إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ”

Müfessirimiz Bakara 2/174. ayeti için “Sa’lebi’den zayıf bir senedle” diyerek iki tane rivayet nakletmiştir. İbnu’s-Salah zayıf ifadesinden kastın şu olduğunu söyler: “*Sahih ve hasen hadisin şartlarını kendisinde bir araya getiremeyen hadistir*”⁵⁵²

Şimdi zayıf senedle nakledilen bu iki rivayeti inceleyelim:

Sa’lebi zayıf bir senedle İbn Âbbas’dan bildirir: Hz. Peygamber’in bi’setinden önce Yahudi bilginlerine Tevrat’da gönderilecek olan peygamberin özellikleri ile ilgili neler bulduklarını sordum. Onlar: “Biz Tevrat’da Mesih’den sonra gönderilecek olan peygamberin zinayı, içkiyi, eğlenceyi ve kan dökmeyi yasaklayan isminin de Muhammed olacağını buluyoruz” dediler. Hz. Muhammed’e peygamberlik görevi verilip Medine’ye hicret ettikten sonra Yahudilerin ileri gelen önderleri, bilginlerine: “Kitapta bulduğunuz peygamber bu mu?” diye sordular. Fakat bilginler mala ve paraya tamah ettikleri için bunu gizlediler ve “Hayır o değildir” dediler. Böylece ileri gelenler onlara mal vermeye devam etti. İşte Yüce Allah Yahudileri yalanlamak için bu ayeti indirmiştir.⁵⁵³

Salebi, bu rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “*Cüveybir, Dahhâk’dan o da İbn Abbas’dan bildirir*”⁵⁵⁴

Suyuti eserinin sonunda Hafız İbn Hacer’in el-İcâb fi Beyâni’l-Esbâb adlı eserinden Cüveybir hakkında şunları nakleder: “*Cüveybir b. Said zayıf olan raviler arasındadır. İbn Abbas’dan hiçbir şey duymamıştır. İbn Abbâs’dan aktardığı rivayetleri dürüst bir ravi olan Dahhâk b. Müzâhim’den nakletmiştir*.”⁵⁵⁵

Müfessir bu rivayeti naklettikten sonra yine Sa’lebi’den zayıf bir senedle yukarıdaki rivayete benzer konuda bir rivayet daha zikreder. Rivayet şöyle;

Sa’lebi zayıf bir senedle İbn Abbâs’dan: Bu ayet Yahudilerin liderleri ve ilim adamları hakkında nazil olmuştur. Onlar halktan hediye ve yardım kabul ederdi. Gönderilecek olan peygamberin kendi içlerinden çıkmasını bekliyorlardı. Hz. Peygamber gönderilince, onları sahip oldukları imkânları kaybetme korkusu sardı ve onun kitaplarında bahsedilen peygamber olduğunu gizlediler. Ve kitaplarından o

⁵⁵² İbnu’s-Salâh, **Ulûmu’l-Hadis**, Cild: 1, s. 41.

⁵⁵³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, C: 1, s. 309; Suyuti, **Lübabu’n-Nükûl**, s. 22; Vâhidî, **Esbâbu Nüzul’l-Kurân**, s. 52; el-Kadi, **Esbab-ı Nüzul**, s. 42.

⁵⁵⁴ Sa’lebi, İbn İshak Ahmed b. Muhammed İbrahim, **el-Keşf ve’l Beyân fi Tefsiri’l Kur’ân**, thk. Seyyid Küsrevi Hasan, Dâru’l-Kitab, Beyrut, Lübnan 2004, Cild: 1, s. 241.

⁵⁵⁵ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cild: 6, s. 726.

bilgileri çıkardılar. Yahudi halkına da şöyle seslendiler: “Bizim kitabımızda yazan ve ahir zamanda çıkacak olan peygamberin sıfatı ile Muhammed’in sıfatları birbirini tutmuyor” şeklinde bir yalan uydurdular. Bilginler kitaplarındaki bilgileri değiştirdikleri için halk kitaba baksa da Hz. Peygamber’in sıfatlarını orada bulamadığı için O’na tabi olmadılar. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁵⁵⁶

Sa’lebi bu rivayetin isnadını şu şekilde aktarır: “*Kelbi, Ebû Salih’den o da İbn Abbas’dan bildirir*”⁵⁵⁷

Suyuti eserinin sonunda Hafız İbn Hacer’in *el-İcâb fî Beyâni’l-Esbâb* adlı eserinden Kelbi hakkında şunları nakleder: “*İbn Abbâs’dan naklen rivayetlerde bulunan zayıf ravilerden biri de Ebu’n-Nadr Muhammed b. es-Sâib el-Kelbi’dir. O naklettiği rivayetleri Ümmü Hânî’nin azatlısı Ebû Sâlih’den vasıtasıyla İbn Abbâs’dan nakleder. Kelbi hadis uydurmakla itham edilmiş biridir. Hastalandığı zaman onun başında bulunan arkadaşlarına: “Ebû Sâlih’den naklettiğim rivayetlerin tümü yalandır” itirafında bulunmuştur*”⁵⁵⁸

2.2.4. Falanca Vasıtasıyla Falancadan

Müfessirimiz çok sık olmasa da bazı esbâb-ı nüzul rivayetlerinde, isnadın tamamını değilse de bir kısmını “şu kimse, şu kimse vasıtasıyla” şeklinde nakleder. Biz vermiş olduğumuz örneklerin isnadını Suyuti’nin zikrettiği kaynaklardan tespit edip, isnadın tamamını örneğin sonunda sunduk.

Örnek 1:

“Size ne oluyor da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız?”⁵⁵⁹

Suyuti, bu ayetin tefsirinde şu rivayeti nakleder: Said b. Mansûr, İbnu’l-Münzir ve İbn Ebû Hâtim, Abdulaziz b. Muhammed vasıtasıyla Zeyd b. Eslem’den o da Sa’d b. Muaz el-Ensâri’den bildirir: Bu ayet bizim hakkımızda inmiştir. Hz.

⁵⁵⁶ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cild: 1, s. 309

⁵⁵⁷ Sa’lebi, *el-Keşf ve’l Beyân fî Tefsiri’l Kur’ân*, Cild:1, s. 241.

⁵⁵⁸ Suyuti, *ed-Dürrü’l-Mensur*, Cild: 6, s. 726.

⁵⁵⁹ Nisa 4/88: “فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ سَبِيلًا”

Peygamber insanlara hutbe verirken “Bana eziyet eden, bana eziyet edenleri evinde toplayan kimselerin hakkından kim gelir?” buyurdu. Sa’d b. Mûaz ayağa kalktı: “Ey Allah’ın Resûlü şayet bunu yapan bizden biri ise onu öldürürüz fakat eğer Hazrecli kardeşlerimizden biri ise vereceğin emre itaat ederiz” dedi. Onun bu sözleri üzerine Sa’d b. Ubâde ayağa kalktı ve: “Ey İbn Muaz! Allah Resûlüne itaat etmekten bahsediyorsun fakat eziyet edenin sizden olduğunu bilmekteyim” dedi. Bu sefer de Useyd b. Hudayr ayağa kalkıp: “Ey İbn Ubade! Şüphesiz sen münafık birisin ve münafıkları seviyorsun” dedi. Onların bu tartışmaları üzerine Muhammed b. Mesleme: “Ey insanlar! Hepiniz susun! Görmüyor musunuz içimizde Allah’ın Resûlü bulunmakta, O şimdi bize neyi emrederse biz onu uygulayacağız” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayetini indirdi.⁵⁶⁰

İbn Ebu Hâtim, rivayetin senedini şu şekilde zikreder: “Ali b. el-Hüseyin, Ebu Harun’dan, o da Yahya b. Ebi el-Hasib’den, o da Abdulaziz b. Muhammed’den, o da Zeyd b. Eslem’den o da Sa’d b. Muâz el-Ensari’den bildirir”⁵⁶¹

Örnek 2:

“Ahiret mutluluğuna erenler, ne mutlu kimselerdir”⁵⁶²

Müfessirimiz, bu ayetin nüzul sebebine tefsirinde şu şekilde yer verir: Said b. Mansûr, İbnu’l Münzir, Beyhaki’nin el-Ba’s adlı eserinde Husayf vasıtasıyla Atâ ve Mücâhid’den naklettiğine göre: Taif halkı, Hz. Peygamber’den, her görenin hayran olduğu içinde bal yapılan vadinin kendilerine verilmesini istediler. Hz. Peygamber onların bu isteklerini kabul etti. Bir zaman sonra insanlar “cennette şöyle şöyle böyle böyle şeyler var” denildiğini duyunca “keşke cennette böyle bir vadiniz olsa” dediler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.⁵⁶³

⁵⁶⁰ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensur**, Cild: 2, s. 340; Suyuti, **Lübabu’n-Nükûl**, s. 61.

⁵⁶¹ İbn Ebû Hâtim, **Tefsiru Kur’âni’l-Azim**, Cild: 3, no. 5740, s. 1023.

⁵⁶² Vakıa 56/27: “وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ”

⁵⁶³ Suyuti, **ed-Dürrü’l-Mensûr**, Cild: 6, s. 221; Taberî, **Câmi’u’l-Beyân**, Cild: 2, s. 686; Süyûtî, **Lübabu’n-nukûl**, s. 188; el-Kâdî, **Esbâb-ı Nüzul**, s. 334.

Beyhaki bu rivayetin senedini řu şekilde zikreder: “*Ebu Nasr b. Katade, Ebu Mansur en-Nedravi’den o da Ahmed b. Necde’den, o Said b. Mansur’dan o da Attab b. Beşir’den o da Husayf’dan, o da Ata ve Mucahid’den bildirir*”⁵⁶⁴

Daha önce de belirttiğimiz gibi Suyuti, mutlaka rivayetlerin son ravisini belirtir. Fakat örneklerimizde görüldüğü gibi nadirende olsa kimi zaman son ravisinden önceki ismi de zikrederek rivayetleri nakleder.

⁵⁶⁴ Beyhâki, Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, **el-Ba’s ve’n-Nüşûr**, thk. şeyh Amir Ahmed Haydar, Merkezü’l-Hıdemât ve’l Ebhâsi’s-Sekâfiyye, Beyrut, 1986, Cild: 1, no. 227, s. 187.

SONUÇ

İslami ilimlerin tefsir, hadis, fıkıh ve arap dili alanlarında şöhret bulan Suyuti'nin tefsir alanında yazmış olduğu ed-Dürrü'l-Mensur adlı eseri kolayca anlaşılan, kaynak açısından zengin bir eserdir. O, eserinde Hz. Peygamber, sahabe ve tabiundan gelen, ulaşabildiği kadar rivayeti nakletmeyi amaçlar.

Suyuti, esbâb-ı nüzul rivayetlerine ulaşma konusunda çok sayıda müellif ve eserinden istifade etmiştir. Yararlandığı kaynakların bir kısmının günümüze ulaşamamış olması ed-Dürrü'l-Mensur'u bizler için daha da önemli kılmıştır. Nakilde bulunduğu müellifleri, rivayetin senedi kısmında, kimi zaman müstakil kimi zaman da başka bir müellif ile birlikte zikrederek metni aktarır.

Onun, esbâb-ı nüzul rivayetlerini aktarırken rivayetleri ya tefsirin giriş bölümünde ya ayet tefsirinin sonunda ya da ayetleri tefsir ettiği kısımda zikrettiği müşahade edilir. Rivayetleri bazen bir raviden bazen birkaç raviden naklederek verir. Suyuti, varsa ayetin farklı varyasyonları ilgili rivayetleri de tefsirinde sunar. Bunun yanında farklı ayetler için aynı nüzul sebebini naklettiği de görülür.

Suyuti tefsirinde bir ayet için genelde birden fazla esbâb-ı nüzul rivayeti ile karşılaşılır. Bunun yanında bir ayet için ve yahut bir grup ayet hakkında tek bir nüzul sebebi zikrettiği de olmuştur. Esbâb-ı nüzul rivayetlerini ayet açısından ele alırken ayetin bölümleri hakkında bir veya daha fazla nüzul sebebi varsa bunu mutlaka zikreder. Çok sık olmasa da ayet içinde geçen bazı anlaşılması güç olan kelimelerin nüzul sebebi ile anlam kazanmasına yardımcı olacak rivayetlere tefsirinde yer verir. Bunun yanı sıra, bir ayetin kendinden sonra gelen ayete sebep teşkil ettiği ya da başka bir ayetin nüzul sebebi olduğu durumlar ile ilgili esbâb-ı nüzul rivayetlerini de aktarır.

Suyuti tefsirinde, surelerin esbâb-ı nüzulü ile ilgili örneklerle çok sık rastlamayız. Onun genelde sure konusunda, kısa surelerin nüzul sebeplerini zikrettiği dikkati çeker. Ayet sayısı fazla olan sureler hakkında herhangi bir nüzul sebebi rivayeti verdiğini görmeyiz.

Müfessirimizin tefsiri incelendiğinde, onun surelerin mekki ve medeni oluşunun belirtilmesine önem verdiği hissedilir. Biz de ayetlerin sebebi ile zamanı arasında bağlantı olduğunu düşündüğümüzden onun bu hassasiyetini çalışmamızda

belirtmeye özen gösterdik. Bunun yanı sıra Suyuti tefsirinde, esbâb-ı nüzul rivayetlerinin kimi zaman mekân ve zaman temaları bağlamında işlendiği nakiller de bulunur.

Suyuti tefsirinde, ayetlerin kim ya da kimler hakkında indiği ile ilgili rivayetler azımsanmayacak kadar fazladır. Bunun yanında müfessirimizin tefsirinde, o dönemin toplumuna, kültürüne, inanışlarına vb. birçok sosyal konusuna değinilen, bizlere Kur'an'ın nasıl bir nüzul ortamı içinde indiği hakkında fikir veren nüzul sebeplerine sık sık rastlarız. Ayrıca Suyuti, Hz. Peygamber'in bir konu karşısında söylemiş olduğu söze istinaden nazil olan ayetler ile Hz. Peygamber'e sorulan sorular üzerine nazil olan ayetlere yer verir.

Yukarıda bahsedilen konuların dışında Suyuti, nesh ve fıkıh gibi konularla bağlantılı esbâb-ı nüzul rivayetlerini de zikreder. Bunun dışında çok sık olmasa da tefsirinin bazı yerlerinde, önceki peygamberlerin başından geçen olaylar hakkında nüzul sebebi verir. Ayrıca yine çok sık olmayacak şekilde nüzulünün hükmünden önce geldiği esbâb-ı nüzul rivayetlerinden de bahseder.

O'nun tefsirinde nüzul sebebi kalıplarını genelde rivayetin başında ve sonunda görürüz. Tefsirde anlam bakımından aynı olan, şekil itibari ile birbirinden farklı nüzul kalıpları vardır. Müfessir bu kalıpları eserinde tasnife tabi tutmamış, rivayetin sıhhati açısından hangi nüzul ifadesinin daha geçerli olduğunu belirtmemiştir.

Suyuti eserinin giriş kısmında kısa bir mukaddime yazmıştır. Söz konusu edilen girişte ed-Dürrü'l-Mensur'dan önce Hz. Peygamber, sahabe ve tabiun nakillerinden oluşan bir tefsir yazdığından bahseder. Tercümanu'l-Kur'an adını verdiği bu tefsirinde rivayetlere senedleri ile birlikte yer vermiştir. Fakat okuyucuların rivayetlerin senedleri ile ilgilenmedikleri, yalnızca metne odaklandıklarını fark eden müfessir, eserindeki senedleri çıkarıp, ed-Dürrü'l-Mensur'u oluşturmuştur. Elimizdeki eserinde rivayetleri verirken yalnızca ilk aldığı kaynak ile son ravinin adını zikreder.

Müfessir çoğunlukla tefsirinde sahabeye isnad edilen rivayetlere yer vermiştir. Sahabeden sonra da en çok tabiuna isnad edilen rivayetlere yer verir. Rivayetlerin isnadı ile ilgili bir yorumda bulunmayan Suyuti, tefsirinin bazı yerlerinde yer alan rivayetlerin sened kısımlarında, onun sahih ya da zayıf sened

olduğu ile ilgili bilgi nakletmiştir. Bunun yanında bazen en son raviden bir önceki ravinin adını da zikredip, “onun vasıtasıyla ondan” şeklinde rivayetleri verir.

Sonuç olarak Suyuti tefsirinin esbâb-ı nüzul rivayeti bakımından zengin bir eser olduğunu örneklerle ortaya koyduk. Müfessir bir kısmı günümüze kadar gelmeyi başaramayan çok çeşitli kaynaklardan nakillerde bulunur. Bu özelliği sebebiyle kendi döneminin olduğu kadar günümüzün de önemli kaynakları arasında yer aldığını müşahade ettik.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk b. Hemmâm es-Sanânî. **el-Musannef**, thk. Habîburrahmân A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmi, Beyrut, 1983.

Abdürrezzâk b. Hemmâm es-Sanânî. **Tefsiru Abdürrezzâk**, thk. Mahmud Muhammed Abduh, Daru'l-Kütübî'l İlmiyye, Beyrut 1999.

Akdemir, Salih. **Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar**, İstanbul, Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2017.

el-Beyhaki, Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. **Delâilu'n-Nübüvve**, thk. Abdulmu'ti Kal'aci, Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 1988.

el-Beyhâki, Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. **el-Ba's ve'n-Nüşûr**, thk. Şeyh Amir Ahmed Haydar, Merkezü'l-Hıdemât ve'l Ebhâsi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1986.

el-Beyhâki, Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. **es-Sünenü'l-Kübra**, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Daru'l Kutubi'l İlmiye, Beyrut, 2003.

el-Beyhâki, Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. **Şuabu'l-İman**, thk. Muhtar Ahmed en-Nedvi, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2003.

Birişik, Abdülhamit. "Hasan-ı Basri", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1997, Cilt: 16, ss. 301-303.

el-Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî. **Sahih**, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir, Dâru Tavku'n-Necât, 1. Baskı, 1422.

Cerrahoğlu, İsmail. **Tefsir Tarihi**, 7. Baskı, Fecr Yayınları, Ankara, 2015.

Demirci, Mustafa. **Tefsir Tarihi**, 14. Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012.

Derveze, İzzet. **el-Kur'an-ı-Mecid**, çev. Vahdettin İnce, İstanbul, Ekin Yayınları, 2012.

Ebû Davûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. **el-Merâsil**, thk. Şuayb Arnavut, Muessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1987.

Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshak el-İsfehânî. **Delâilu'n-Nübüvve**, thk. Muhammed Ravvâs Kal'aci-Abdülber Abbas, Daru'n-Nefais, Beyrut 1986.

Eroğlu, Muhammed. "Nehhâs", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2006, Cilt: 32, ss. 542-543.

Fayda, Mustafa. "Âişe", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 1988, Cilt: 2, s. 203.

Gezer, Süleyman. **Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

Gözeler, Esra. **Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi**, Kuramer, İstanbul, 2016.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbüri. **el-Müstedrek ale's-Sahihayn**, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, 1. Baskı, Darû'l-Kütübî'l İlmiye, Beyrut, 1990.

el-Heysemi, Nûrüddin Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. **Keşfü'l-Estâr an Zevâidi'l-Bezzâr**, thk. Habiburrahman el-A'zami, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1979.

İbn Ebû Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzi. **Tefsiru Kur'âni'l-Azim**, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nizar, Suudi Arabistan 1999.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim el-Absî el-Kûfi. **el-Musannef fi'l- Ehâdis ve'l-Âsâr**, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, 1988.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini. **es-Sünen**, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki, Dâru İhyâ-i Kütübi'l-Arabiyye, Kâhire, ts.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimi el-Basrî el-Bağdadi. **et-Tabakatu'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

İbnu'l-Münzir, Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim en-Nisâburi. **Tefsiru'l-Kur'an**, (thk. Sa'd b. Muhammed es-Sad), Medine 2002.

İbnu's-Salâh, Ebu Amr Takıyyüddin Osmân b. Salâhiddin Abdirrahman b. Musa eş-Şehrezûri. **Ulûmu'l-Hadis**, (thk. Nureddin İtr), Daru'l-Fıkr, Dımaşk-1986.

Kâdî, Abdulfettah. **Esbâb-ı Nüzul Sahabe ve Muhaddislere Göre**, çev. Salih Akdemir, Fecr Yayınları, Ankara 2016.

Kallek, Cengiz. "İbnu'l-Münzir en-Nisâburi", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2000, Cilt: 21, ss. 158-159.

Kallek, Cengiz. "Sa'", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2008, Cilt: 35, ss. 317-319.

Kandemir, M. Yaşar. "Abdullah b. Ömer b. Hattab", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 1998, Cilt: 1, s. 126.

Kandemir, M. Yaşar. “Ümmü Seleme”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2012, Cilt: 42, ss. 328-330.

Küçük, Raşit. “Ebû Said el-Hudri”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1994, Cilt: 10, ss. 223-224.

Mahmudov, Elşad. **Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber’in Savaşları**, İSAM yayınları, İstanbul, 2010.

Müslim, Ebû’l-Hüseyn Müslim İbnu’l-Haccâc el-Kuşeyri. **el-Câmiu’s-Sahih**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru İhyai’t-Türâsi’l-Arabi, Beyrut, ts.

en-Nehhâs, Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Murâdi. **en-Nâsih ve’l-Mensûh**, thk. Muhammed Abdüsselâm, Mektebetü’l-Felah, Kuveyt, 1988.

Nesâi, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. **es-Sünenü’l-Kübra**, thk. Hasan Abdülmün’im Şelebi, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 2001.

Said b. Mansûr, Ebû Osman b. Şu’be el-Horasânî. **Tefsir min Süneni Said b. Mansûr**, thk. Said b. Abdillâh b. Abdilaziz Ali Hamid, Dâru Sam’i, 1997.

Sarıçam, İbrahim. Hz. Ömer, Ankara, **Diyanet Vakfı Yayınları**, 2013.

Sa’lebi, İbn İshak Ahmed b. Muhammed İbrahim. **el-Keşf ve’l Beyân fi Tefsiri’l Kur’ân**, thk. Seyyid Küsrevi Hasan, Dâru’l-Kitab, Beyrut-Lübnan 2004.

Serinsu, Ahmed Nedim. **Kur’ân’ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul’ün Rolü**, Şule Yayınları, İstanbul, 1994.

Suyuti, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. **ed-Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsir bi'l Mesûr**, thk. Muhammed Ali Beydun, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1971.

Suyuti, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. **el-İtkân fi Ulûmi'l Kur'ân**, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, el-Hey'etü'l-Mısriyyeti li'l-Âmme, Kâhire, 1974.

Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. **Lübâbu'n-Nukûl fi Esbâbi'n-Nüzul**, Müessesetu'l-kütübi's-sekafiyye, Beyrut 1991.

Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. **Tedribu'r-Ravi fi Şerhi Takribi'n-Nevevi**, thk. Ebu Kuteybe Nazar Muhammed Fareyabi, Daru Tayyibe, Riyad, 2008.

Şenel Abdülkadir. "İbn Merdûye", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1999, Cilt: 20, ss. 184-185.

Taberâni, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. **el-Mucemu'l-Evsât**, thk. Târik b. Avdillah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseyni, Dârü'l-Harameyn, Kahire, ty.

Taberâni, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. **el-Mucemu'l-Kebir**, thk. Hamdi b. Abdilmecid es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1994.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. **Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Kahire, 2001.

Tirmizi, Ebu İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. **Sünenü't-Tirmizi**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., Şeriketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbi el-Halebi, Mısır, 1975.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî. **Esbâb-u Nüzul'il-Kurân**, thk. Kemal Besyûnî Zağlul, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1991.

Yardım, Ali. **Hadis I-II**, Damla Yayınevi, İstanbul, 2014.

Yardım, Ali. “Ebu’ş-Şeyh”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1994, Cilt: 10, ss. 343-344.

